

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITIÆ HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2019

Notitiā historiae ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 8, číslo | Issue 1, rok | Year 2019*

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Hlavný redaktor | *Editor-In-Chief*: prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

ThDr. Konštantín Daniel BOLEŠ O.Praem. – *Rád premonštrátov – Opátstvo Jasov*

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD. – *FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Dr. Viliam Štefan DÓCI OP – *Istituto storico domenicano Roma*

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – *FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – *TF, Katolícka univerzita v Ružomberku*

HEDr. Ľuboslav HROMJÁK, PhD. – *TI TF, Katolícka univerzita v Ružomberku*

doc. PhDr. Ivan CHALUPECKÝ – *TF, Katolícka univerzita v Ružomberku*

prof. Dr. István KÄFER, PhD. – *Gál Ferenc Főiskola Szeged*

doc. Viktor KICHERA, PhD. – *Uzhhorod National University, Faculty of History*

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – *Segreteria di Stato, Citta del Vaticano*

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – *Rád premonštrátov – Opátstvo Jasov*

doc. ThDr. Radoslav LOJAN, PhD. – *TF, Katolícka univerzita v Ružomberku*

prof. Dr hab. Józef MARECKI – *Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie*

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD. – *TF, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*

Jazykový redaktor:

- **slovenského textu** | *Slovak text Editor*: Mgr. Eva BODNÁROVÁ
- **anglického textu** | *English text Editor*: Frances KREMARK
- **českého textu** | *Czech text Editor*: Bc. Ludvík POUZAR

Technický redaktor | *Technical Editor*: Marián HUMENSKÝ

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher*:

© 2019 Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok

web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk

email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572

OBSAH | CONTENTS

ÚVOD | EDITORIAL 5

Mary's maternal relationship towards Christians and the Church in the Age of Church fathers..... 7

Materský vzťah Márie voči kresťanom a Cirkvi v období cirkevných otcov

Ladislav Varga

Počiatky a vývoj majetku Delne vo svetle písomnosti z rokov 1247 – 134733

Beginning and development of Delne's property in light of documents from 1247 to 1347

Konštantín Daniel Bolesť

Začiatky kanonických korunovácií mariánskych obrazov48

The origin of the canonical coronation of marian images

Angelus Štefan Kuruc

Karel Reban jako významný autor revue na Hlubinu59

Karel Reban as an important author of the Na hlubinu review

Pavína Moučková

Misijné aktivity Košickej diecézy v prvej polovici 20. storočia70

Missionary activities of the Diocese of Košice in the first half of the 20th century

Štefan Lenčič

Pastoračná starostlivosť na vysokých školách v Česku, Poľsku a v anglicky hovoriacich krajinách v kontexte celospoločenských zmien po roku 198993

Pastoral care at universities in the Czech republic, Poland and english-speaking countries in the context of societal changes after 1989

Ján Knapík

Darovacia listina Juraja, syna Šimona na majetok Šalgov z roku 1298..... 106

Donation chapter of Juray, son of Simon on Salag property from 1298

Konštantín Daniel Boľeš

Oltár sv. Antona Paduánskeho v južnej lodi dómu sv. Alžbety v Košiciach... 110

*Alter of st. Anthony from Padua in the southern ship at st. Elisabeth Cathedral
in Kosice*

Mária Spoločníková

SPRÁVY Z KONFERENCIÍ // REPORTS OF CONFERENCES 115

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS 121

ÚVOD | EDITORIAL

Vážení čitatelia!

Aj v tomto kalendárnom roku ponúkame čitateľom nášho časopisu *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* opäť zaujímavé príspevky z oblasti cirkevných dejín. Spolu deväť dokumentov pripravili autori s úmyslom ponúknuť výsledky svojho bádania.

Prvý príspevok nám poslal Ladislav Varga, doktorand Pápežskej univerzity sv. Tomáša Akvinského v Ríme – *Materský vzťah Márie voči kresťanom a Cirkvi v období cirkevných otcov*. Obsahom jeho výskumu je dokumentovanie vzťahu Márie ku všetkým ľuďom, kresťanom, a aj k Cirkvi: jej vzťah k učeníkom, kresťanom, prvých kresťanských autorom – cirkevných otcov a ku všetkým mužom a ženám.

Druhý príspevok, ktorý sa dotýka stredovekých dejín, prináša Daniel Boles. Jeho príspevok má byť záverom za trojicou príspevkov o počiatku a vývoji stredovekej dediny – villa Delne, na území Šariša. Svoj výskum založil na výklade písomných prameňov prostredníctvom maďarského zvykového práva, ktorý odhaľuje mechanizmus osídlenia oblasti rieky Delna počas 13. – 14. storočia.

Článok s názvom *Začiatky kanonických korunovácií mariánskych obrazov*, ktorého autorom je Angelus Štefan Kuruc, prináša zaujímavý pohľad na históriu korunovania svätých obrazov (*coronatio canonica*). Išlo o kánonickú korunováciu, ktorá bola chápaná ako zbožný inštitucionálny akt pápeža spojený s pápežskou bulou. Pri tomto úkone bola vložená koruna na kristologický, mariánsky obraz alebo obraz sv. Jozefa, so špecifickým zbožným titulom na výrazné uctievanie.

Autorka štvrtého príspevku je Pavlína Moučková z Českých Budějovic. Čitateľom ponúka významnú postavu Karla Rebana, kanonika katedrálnej kapituly sv. Mikuláša v Českých Budějoviciach. Autorka sa sústredila na predstavenie článkov tejto osobnosti, ktoré boli publikované v revue *Na hlubinu*. V nich sa Karel Reban venoval zvlášť teologickej a liturgickej problematike. Ich obsah je tak bohatý a hlboký, že je inšpiratívny ešte aj dnes.

V poradí piaty príspevok je od Štefana Lenčiša, ktorý predstavuje veľkú misijnú aktivitu v Košickej diecéze v prvej polovici 20. storočia. Podľa autora išlo o jedinečné historické obdobie, ktoré pod vplyvom pápežov a biskupov vytvorilo na Slovensku a osobitne v Košickej diecéze, priam obrovské nadšenie v prospech svetových misií hlavne: v duchovnej, spolkovej, finančnej, divadelnej a literárnej oblasti.

Prvú časť príspevkov uzatvára Ján Knapík. Svoj výskum zamerl na porovnanie historicky podmienené modely pastoračnej starostlivosti v Česku, Poľsku a anglicky hovoriacich krajinách v prostredí vysokých škôl po roku 1989. Autor predstavil tri rôzne modely pastoračnej starostlivosti o študentov vysokých škôl, ktoré vznikli na základe odlišných historických, spoločenských a politických podmienok rôznych krajín.

V druhej časti nášho časopisu *Pramene a preklady*, ponúka pravidelne Daniel Boleš preklad stredovekých listín. V tomto čísle ide o darovaciu listinu Juraja, syna Šimona, na majetok Šalgov z roku 1298 v Šarišskom komitáte.

Pravidelné miesto v našom časopise má aj historicko-umelecký príspevok. Akademická maliarka Mária Spoločníková chce čitateľom predstaviť oltár sv. Antona Paduánskeho v južnej lodi dómu sv. Alžbety v Košiciach. Autorka okrem samotného oltára, poukázala aj na okolnosti prípravy nového bohostánku pre tento oltár.

Posledným článkom je správa od Cyrila Hišema z konferencie s názvom: *Fenomén mučeníctva v Košickej arcidiecéze*. Konferencia sa uskutočnila pri príležitosti 400 rokov od smrti sv. Košických mučeníkov 15. januára 2019, v aule Teologickej fakulty v Košiciach, Katolíckej univerzity v Ružomberku. Na tejto konferencii vystúpili prednášatelia so zaujímavými príspevkami. Zvlášť možno spomenúť zverejnenie podoby tvárí svätých: Marka Križina, Štefana Pongráca SJ a Melichara Grodeckého SJ. Táto rekonštrukcia ich podoby vznikla prostredníctvom antropologického skúmania a digitalizáciou pozostatkov umučených kňazov.

Na záver nášho predstavenia obsahu toho čísla chceme popriať našim čitateľom príjemné čítanie a obohatenie o nové poznatky.

Redakcia časopisu

MARY'S MATERNAL RELATIONSHIP TOWARDS CHRISTIANS AND THE CHURCH IN THE AGE OF CHURCH FATHERS

Ladislav Varga

MATERSKÝ VZŤAH MÁRIE VOČI KREŠŤANOM A CIRKVI V OBDOBÍ CIRKEVNÝCH OTCOV

Abstract: In 1964 Pope Paul VI solemnly proclaimed a new Marian title, Mother of the Church. This article follows the first signs of a relationship coming from the title. It is Mary's relationship towards all men, Christians and consequently also towards the Church.

From the time of the first Christian authors and apologists, the person of Mary as the mother of Jesus became a part of many writings. The development of an understanding of her relationship towards Jesus was the result of defending the true human body of Jesus and thus the Incarnation as well. During that time, another relationship of Mary was slowly arising = her relation towards the disciples, Christians and later consequently to all men and women. The first one was defined in the dogma of Theotokos. The second one was defined as a doctrine centuries later. However, its development began during the time of the Church Fathers. This article focuses on writings and homilies of that period showing the gradual development. A list of authors includes the Church Fathers like St. Ambrose and St. Augustine. At the same time, the interesting point of this development is the Epitaph from the 5th century.

Keywords: Mother of the faithful, Mother of the Church, motherhood, Church Fathers, Mary-Eve, Mary-Church.

At the beginning of the second century after the age of the apostles, due to ongoing heresies apologists arose. The name of Mary came up often in the works of the apologists and the Church Fathers. They were concerned with defending the true humankind of Jesus Christ in order to clear up the orthodox doctrine from pagan doctrines and philosophies that were circulating at that time. The Church Fathers focused mostly on the Incarnation, defending the true human body of Christ as

the true historical Jesus and verifying the true humanity of Jesus.¹ Mary had a role in this as the Mother of God – *Theotokos* connected with her Perpetual Virginity. This slowly ended and resulted in two parallelisms: between Mary and Eve and the parallelism between Mary and the Church.

Within the two doctrines connected with Christ's mother a shift took place. Up to the fifth century it was more of Christology peaking with the councils of Ephesus (431) and Chalcedon (451). From the third century onwards, there is a gradual development of it within the context of Ecclesiology.²

The main goal is to search for the evidence of Mary's maternal relationship towards the Church and to all men in the writings of the Church Fathers. It may be a first step towards the title Mother of the Church.

The first work was first done by Gabrielle Roschini³ followed by Raimondo Spiazzi⁴, whose work follows Roschini's. It will be enriched by the research of Hilda Graef⁵ and Luigi Gambero⁶ with the latest reflection on Mary. These are sources for the authors and the works that considered the motherhood of Mary and her maternal relationship towards men.

Justin Martyr

Justin Martyr (d. ca. 165) was born in Palestine. He studied philosophy and around the year 130 converted to Christianity. He was an apologist mainly in Asia Minor and Rome. He wrote two *Apologies* and *Dialogues with Trypho* and is considered the first writer who presented in his work the Eve – Mary parallelism.⁷ He writes in his *Dialogue with Trypho*:

“For Eve, being a virgin and undefiled, having conceived the world from the serpent, brought forth disobedience and death. The Virgin Mary, however, having received faith and joy ... answered: Be it done to me according to thy word.”⁸

Justin's position is reflecting the theological context of his time. He focused not on Mary herself, but on her role toward Christ.⁹ By accepting the message

¹ Bernard Buby, SM, *Mary of Galilee, vol III, The Marian Heritage of the Early Church* (New York: St. Paul, 1997), 10.

² Eugene La Verdere, S.S.S., “Mary” in *Encyclopedie of Early Christianity* (2nd ed.), ed. Everett Ferguson (New York, London: Routledge, 2010), 733-734.

³ Gabrielle M. Roschini, “Maria SS. Solennemente proclamata da Paolo VI “Madre della Chiesa,” in *Marianum* 26 (1964): 297-330, (hereafter Roschini).

⁴ Raimondo Spiazzi, O.P., *La Vergine Maria Madre della Chiesa* (Roma: Città Nuova Editrice, 1966), (hereafter Spiazzi).

⁵ Hilda Graef and Thomas A. Thompson, *Mary: A history of Doctrine and Devotion* (Notre Dame, In Ave Maria Press, 2009), (hereafter Graef).

⁶ Luigi Gambero, *Mary and the Fathers of the Church: Blessed Virgin Mary in Patristic thought*, trans. Thomas Buffer (San Francisco: Ignatius Press, 1999), (hereafter Gambero, *Patristic thought*).

⁷ Graef 23; Gambero, *Patristic thought*, 46; E. A. Livingstone, ed. (3rd edition), “Mary, the Blessed Virgin” in *The Oxford dictionary of the Christian Church* (New York: Oxford University Press, 1997), 1047.

⁸ Graef, 29-30; Eugene La Verdere, S.S.S., “Mary” in *Encyclopedie of Early Christianity*, 735; cf. Justin Martyr, *Dialogue with Trypho*, 100, 5 in PG 6, 709-11.

from Gabriel she has opened something new for humankind, the opposite of the reaction of Eve to the word of the serpent that results in something different. The result is the parallelism between Eve – Mary.

Irenaeus

Irenaeus (d. ca. 202) was born most likely in Proconsular (Asia Minor). He became a priest and served in Lyons (France) where he later became a bishop towards the end of the second century. Not much of his work survived. His main work is *Adversus haereses*. He is considered the first who wrote explicitly about the Eve – Mary parallelism.¹⁰ In his work on the “recapitulation”¹¹ of all things in Christ, he explores the conception of Christ from the Virgin Mary and sets it in confrontation between Eve and Mary.¹² He wrote:

*“Mary the Virgin is found obedient saying: Behold handmaid of the Lord ... Eve, however disobedient: for she did not obey, even though she was still a virgin. Inasmuch as she, having indeed Adam for a husband, yet being still a virgin, became disobedient and was made both for herself and the whole human race the cause of death, so also Mary, having a husband destined for her yet being a virgin, by obeying, became the cause of salvation both for herself and the whole human race. And for this reason, does the Law call her who was betrothed to a man, even though she was still a virgin, the wife of him, to whom she was betrothed, signifying the transference of life from Mary to Eve. Thus, also was the knot of Eve’s disobedience dissolved by Mary’s obedience; for what the virgin Eve had tied up by unbelief, this the Virgin Mary loosened by faith.”*¹³

Irenaeus as Justin connected the virginity with the obedience of Mary and therefore in contrast with Eve’s. The conditions of both women seem very similar. Because of the result of obedience or respectively disobedience, Mary became “the cause of the life – salvation” and Eve “the cause of the death.”¹⁴ This result leads us to see her as “the true mother of all the living”, a title that was Eve ‘in Gn 3:20.

⁹ Gambero, *Patristic thought*, 46.

¹⁰ Eugene La Verdere, S.S.S., “Mary” in *Encyclopedie of Early Christianity*, 735.

¹¹ This concept is taken from st. Paul in 1 Cor 15:20-22: “But now Christ has been raised from the dead, the firstfruits of those who have fallen asleep. For since death came through a human being, the resurrection of the dead came also through a human being. For just as in Adam all die, so too in Christ shall all be brought to life.”

¹² Graef, 30-31.

¹³ Graef, 31; Gambero, *Patristic thought*, 54; *Against the Heresies*, 3, 22 in PG 7, 959 – 60.

¹⁴ Graef, 31; Gambero, *Patristic thought*, 56.

Tertullian

We find a similar view by Tertullian (ca 160-220). He was born in Carthage and raised as a pagan. He became a Christian as an adult, worked as a lawyer, and later became a priest. Although he left the Church and became a Montanist, his doctrinal position still sounds orthodox. The greater work of his is the apologetical work *Ad nations*. In support of the Eve – Mary parallelism, he wrote: “Thy word (of the devil) which built up death had insinuated itself into Eve, then still a virgin; the word of God that built up life had equally to be introduced into a virgin, so that what through the female way had gone to perdition should through the same way be restored to salvation...”¹⁵ He later continued:

*“Eve believed the serpent; Mary believed Gabriel. The fault that Eve introduced by believing, Mary, by believing, erased. But [one might object] at the devil’s word, Eve did not conceive in her womb. To the contrary, she did conceive; for from that moment the word of the devil became in her a seed by which she conceived as an outcast and gave birth in sorrow. Finally, she gave birth to a fratricidal devil [Cain]. Mary, on the other hand, bore him who would one day bring salvation to Israel, his brother in the flesh and his executioner. God then, sent his Word into [Mary’s] womb, so that he, the good Brother, might erase his wicked brother’s record.”*¹⁶

In his works another interesting parallelism could be found. He compared Mary to the Virginal soil. As Adam was created from virginal soil, similarly the new Adam, Christ, was formed from the virginal soil in Mary’s womb.¹⁷ This image could be understood in an allegorical way as all humans come from earth and are bodily – earthly bounded. From Mary as the virginal soil in the spiritual understanding, through her Son, all humans are now reborn to be spiritually bounded and directed towards heaven.

Clement of Alexandria

Clement of Alexandria (d. ca. 215) was an early Greek theologian in the beginning of the third century and was the head of the catechetical school of Alexandria. Clement wrote a great trilogy representing a graduated initiation into the Christian life: *The Exhortation*, *The Tutor*, and *The Miscellanies*. He is probably the first to introduce into theology the Mary – Church parallelism.

¹⁵ Graef, 32; *De Carne Christi* 17,2. in PL 2, 827.

¹⁶ Gambero, *Patristic thought*, 66; *De Carne Christi* 17,5 in PL 2, 828.

¹⁷ Tertullian, *De Carne Christi*, 17 in PL 2, 826-828; Eugene La Verdere, S.S.S., “Mary” in *Encyclopedie of Early Christianity*, 735.

“The Lord Jesus, fruit of the Virgin, did not proclaim women’s breasts to be blessed, nor did he choose them to give nourishment. But when the Father, full of goodness and love for men, rained down his Word upon the earth, this same Word became the spiritual nourishment for virtuous men. O mysterious marvel! There is one Father of all, there is one Word of all, and the Holy Spirit is one and the same everywhere. There is also one Virgin Mother, whom I love to call the Church. Alone, this mother had no milk, because she alone did not become a woman. She is virgin and mother simultaneously; a virgin undefiled and a mother full of love. She draws her children to herself and nurses them with holy milk, that is, the Word for infants. She had no milk because the milk was this child, beautiful and familiar: the body of Christ.”¹⁸

Between the mystery of the Virgin and the mother of the Church, he saw a parallelism, for both are virgins and mothers. The two became very similar realities, that began to be seen together.

Origen

Origen (d. ca. 253) is the next author, in whose work we can find the same approach as Irenaeus’ towards Mary. He was a theologian, a teacher, a priest, and an author of many works in the third century in the Mediterranean. He points to the contrast between Eve’s disobedience and Mary’s obedience.¹⁹ Origen went a little further in his commentary on the Gospel according to John:

“Of this, no one can receive the sense if he has not reclined upon the breast of Jesus, and if he has not received, from Jesus, Mary to be his Mother also. He who wishes to become another John must become such, and so great that he will be shown to be Jesus by Jesus himself, as was John. For if, in the judgment of those who think sanely about Mary, there be no Son of Mary, but Jesus and Jesus said to his Mother, ‘Behold thy son’ and not ‘Behold, he too is thy son,’ it is as if he said, ‘Behold, this is Jesus whom you brought forth.’ For it can be said of everyone who is perfect that he no longer lives, but Christ lives in him, and since Christ lives in him, it is said of him to Mary. ‘Behold thy Son, Christ’.”²⁰

According to Michael O’Carroll, this view of Origen refers to Mary’s spiritual motherhood, that is, mostly “personalist, mystical, Christocentric, more in

¹⁸ Gambero, *Patristic thought*, 71; Buby, 72-73; *Paedagogus* 1, 6 in PG 8, 300-301; GCS 12,115.

¹⁹ Grief, 35; *Homily 1 on Matthew*, 5.

²⁰ Michael O’Carroll, CSSp, *Theotokos: A theological Encyclopedia of the Blessed Virgin Mary* (Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2000), 275; *In John commentary Book I*. 6 in PG 14, 32A-B.

some content, a view of the unity of the perfect in Christ.”²¹ In the person of the beloved disciple there is now one more son given to Mary, but in the beloved one, is the Son, her only son abided. It is the unification of the two passages from the New Testament: Jn 19, 25-27 and Gal 2, 20.

Sub tuum praesidium

The first popular practices of devotion towards Mary can be traced. There is a record of the first vision of the Blessed Mother accompanied by St. John the Apostle. Hilda Graef presents an opinion that during this period we can date the first primitive form of the prayer *Sub tuum praesidium*, usually dated to the fourth century, although it is highly probable that the first – form to be used was in the early 3rd century.²² She presents the English translation of the Greek fragment: “Mother of God, (hear) my supplication: suffer us not (to be) in adversity, but deliver us from danger. Thou alone... .”²³ The prayer is in an early form and the present known form does not mention Mary as mother. It is a supplication prayer to her asking for protection. It expresses motherhood and a motherly role of a mother who protects her children, quite as Jesus expressed it in Mt 23, 37²⁴.

Zeno

Zeno,²⁵ the Bishop of Verona in (d. ca 372), a native from Mauretania who introduced a – new parallelism during the fourth century. He took the Eve – Mary parallelism and added the Church to it, thus equating Mary with the Church. For him, the central place of this is the ear as the door to the soul and heart.²⁶ He said: “And because the devil had wounded and corrupted Eve, creeping in by persuasion through the ear, Christ entering by the ear into Mary, cuts out all vices from the heart: and he cures the wound of the woman when he is born by the virgin ... so that Adam should be renewed through Christ, Eve through the Church.”²⁷ He prepared the way for the elaboration of the relationship of Mary towards the

²¹ O’Carroll, 275.

²² Gambero, *Patristic thought*, 69; E. A. Livingstone, ed. (3rd edition) , “Mary, the Blessed Virgin” in *The Oxford Dictionary of the Christian Church* (New York: Oxford University Press, 1997), 1048.

²³ Graef, 37; Gambero, *Patristic thought*, 69: presents with similar argument. The source for him is a fragment of papyrus in the John Rylands Library in Manchester, England. The translation of the text is provided by Gabriele Giamberardini: “Under Your mercy we take refuge, O Mother of God. Do not reject our supplications in necessity, but deliver us from danger, [O you] alone pure and alone blessed.” (M. C. H. Roberts and E. G. Turner, eds., *Catalogue of the Greek and Latin Papyri in the John Rylands Library, Manchester* (Manchester: Manchester Univ. Press, 1938); 3:46).

²⁴ “Jerusalem, Jerusalem, you who kill the prophets and stone those sent to you, how many times I yearned to gather your children together, as a hen gathers her young under her wings, but you were unwilling!”

²⁵ Hilda Graef wrote about him, but there is not mention in the book of Luigi Gambero, *Patristic thought*.

²⁶ Graef, 44.

²⁷ *Ibid.*; *Tractatus* 1, 13, 10.

Church as epounded by Ambrose after him in the Western part of the Roman Empire.²⁸

Ephraem

The deacon Ephraem (d ca. 373) was, – born in Nisibis and, – lived in the eastern part of the Roman Empire in the fourth century. He is the author of numerous writings that could be set into two groups: exegetical and poetical. He is known for his unique way of preaching. He preached in hymns, thus adding melody to his preaching. In hymns he gave his teachings and his positions. In Hymn 17 on the Nativity, he compared the garments given by Eve – garment of skin – with the one from Mary – garment of glory.²⁹ In Hymn 35 on the Church, he notes the Eve – Mary parallelism with the central place taken by the ear similar to Zeno.³⁰ In Hymn 49 the parallelism is strengthened further: “For as from the womb, the small one, of that ear (of Eve) death entered and spread, So through the ear the new one, of Mary, life has entered and spread.”³¹ Mary’s listening to the Word of God is presented by him as the reverse role of Eve. Hilda Graef described it in this way: “as Eve was responsible for the “garment of skin” in place of the glory with which the first man had been clothed in the Garden, so Mary, through the body she gave to her Son, gave to man a new garment, the spiritualized body of all the redeemed with Christ as its head.”³² This is supported by Hymn 45 on the Church: “Through Eve was lost and through Mary returned the glorious, desirable splendor that had gone from Eve.”³³

In the *Sermon on Our Lord*³⁴ the line of Christ – Sheol – Eve – Mary is developed. Mary presented the body to Christ, who mounted it and within it entered the Sheol and came to Eve. She (Eve) is presented as the vine that the Evil One corrupted and through her all humanity, because she is the mother of the living. However, in Mary, there is a new branch in which new life has made its abode – Christ. Irenaeus’ idea is here developed again. Mary, Mother of Christ is the mother of new life. Here it must be said, that this new life is not from Mary herself. The source is only God. Mary’s share in the redemption of the world is indirect.³⁵

In *De Azymis*,³⁶ in the *Nisibene Hymns*³⁷ and in poems on the Crucifixion,³⁸ he speaks about Mary’s position in the Eucharist. The human body taken from

²⁸ Ibid. 44.

²⁹ Ibid. 46; *Hymn* 17,4.

³⁰ Ibid. 46 *Hymn* 35, 17.

³¹ Ibid. 46, *Hymn* 49,7.

³² Ibid. 47.

³³ Ibid. 47, *Hymn* 45,3.

³⁴ Ibid. 48; *Lamy* 1, 153, 11ff.

³⁵ Ibid. 48.

³⁶ Ibid. 48, *Lamy* 1, 593, 9.

³⁷ Ibid. 48, *Hymn* 46,11.

her is the identical Eucharistic body of Christ and both Mary and the Church have the same role to point to and lead towards the real bread of life – the Eucharist: “The Church gave us the living Bread, in place of the unleavened bread that Egypt was given. Mary gave us the refreshing bread, in place of the fatiguing bread that Eve had procured for us.”³⁹ It shows a very close relationship between Christ and Mary for Ephraem, because Mary “is the earth from which is formed the body that is the Church.”⁴⁰ He indicates the unique relationship of Mary towards the Body of Christ – meaning the Church. Her position in the mystery of the Eucharist, could strengthen the view that she is the spiritual mother of Christians. The Eucharist constitutes the Church and is the visible sign of unity (LG 3,7). The main source of unity and vitality of the Church comes from Christ. Mary’s positions could be understood not from the material, but as a spiritual one. As a good mother she wants to feed her children with true bread, therefore she points toward her Son, who took His body from her. The Body of Christ that is from her, is one (united – or unifying) and is nourishing the Church.

Athanasius of Alexandria

A contemporary of Ephraem in Egypt is Bishop Athanasius of Alexandria (d. ca. 373). He was born towards the end of the third century. During the Council at Nicea (325) he made his reputation as the defender of the orthodoxy against Arius and his teaching. He continued with the Eve – Mary parallelism. For him, Mary was the one who carried in her body the tree of life:

“As for Eve, she is the mother of the dead, “for as in Adam all die, even so in Christ shall all be made alive” (1 Cor 15:22). Eve took [fruit] from the tree and made her husband eat of it along with her. And so they ate of that tree of which God had told them: “The day You eat of it, you shall die” (Gen 2:17). Eve took [fruit] from it, ate some of it, and gave some to her husband [that he might eat] with her. He ate of it, and he died. In You, instead, O wise Virgin, dwells the Son of God: he, that is, who is the tree of life. Truly He has given us his body, and we have eaten of it. That is how life came to all, and all have come to life by the mercy of God, your beloved Son. That is why your spirit is full of joy in God Your Savior!”⁴¹

³⁸ Ibid. 48 - 49, *Lamy* 1, 659, 9ff.

³⁹ Gambero, *Patristic thought*, 115-116; *Hymns for the Unleavened Bread* 6, 6-7 in *Corpus scriptorum Christianorum orientaliū*, E. Beck ed., vol 249 (Leuven: Peeters Publishers, 1964), 11.

⁴⁰ S. Ephraem, *Evangelii concordantis exposition*, Moesinger ed., (Venezia, 1876), 49.

⁴¹ Gambero, *Patristic thought*, 107; Athanasius, *Homily of the Papyrus of Turin*, ed. T. Lefort, in *Le Museón* 71 (1958): 217.

In the context of the defending the orthodox doctrine, he touched the themes about Mary in the mystery of the Incarnation. For him, Mary as “the mother of the living” is the natural consequence coming from the Incarnation.

Gregory of Nyssa

Among the Cappadocian Fathers there is Gregory of Nyssa (d. ca. 394). He is known as a thinker, a mystic, a theologian and was later ordained a bishop. He played a significant role in the council of Constantinople (381). He wrote many works, but probably is most known for his defending of the true doctrine against the different heresies. In the various topics about Mary, he developed the parallelism of the Eve theme with a new result. In a homily he said: “(Eve) introduced death through her sin and was condemned to give birth in sorrow and pain; it was fitting that the Mother of life should begin her pregnancy with joy and complete her giving birth in joy.”⁴² He pointed out the sorrow – joy contrast in the parallelism between Eve – Mary in his work.⁴³ We find the image of Mary, as the Mother of life (Mother of all the living), that made its “home” in the writings of the Church Fathers.

Gregory Nazianzen

Gregory Nazianzen (d. ca. 390), an Archbishop of Constantinople and a theologian, is another father from Cappadocia. He is mostly known for his contribution to the doctrine of the Trinity. In his work is found a parallelism between Mary and the temple: “They are not few in number who say that the God-man was born from the Virgin’s womb, which the Spirit of the great God formed, constructing a pure temple to house the Temple. For the Mother is the temple of Christ, while Christ is the Temple of the Word”.⁴⁴ This image is drawn from a quotation considered Gambero’s as the Mary-Church parallelism.⁴⁵ When applied to the Church with Christ in its center (the Eucharist), this image quite applies. In the center of Mary’s body – womb (and in life) there is Christ. The result could be very similar to the one we find in the works of Ephraem.

Amphilochius

Amphilochius, Bishop of Iconium (d. ca. after 394) was born probably in Ceasarea and was relative of Gregory Nazianzen. We only know his homilies from his works. In his sermon on the birth of Christ from Mary, an uncorrupted virgin, he

⁴² Graef, 52; *Homily 13 on the Canticle* in PG, 44, 1053B.

⁴³ Ibid. 52; *On the Birth of Christ* in PG, 46, 1140D-1141A.

⁴⁴ Gambero, *Patristic thought*, 163; *Poems about Others* 7, 180ff in PG 37, 1565D.

⁴⁵ In Mary – Church (parallelism) in Index of Names and Subjects, this passage is written in Gambero, *Patristic thought*, p. 432.

said that “the world is freed through a virgin” which contrasts to the other one (Eve), through her as virgin the reign of sin came.⁴⁶ In another work of his he used the same parallel: “Woman was defended by woman, the first opened the way to sin, the present one served to open the way to justice. The former followed the advice of the serpent, the latter brought forth the slayer of the serpent and brought to light the author of light. The former introduced sin through the tree, the later brings in grace through the tree.”⁴⁷ The words light, grace and sin could be understood as allegorical expressions of life and death. We find here the image of life coming through Mary to humankind.

Epiphanius

Epiphanius (d. 403) was a theologian, a defender of orthodoxy and the Bishop of Salamis in Cyprus. His best known work is *Panarion*. He is considered to have made a significant contribution about Mary in his time. In his teaching he established a deep connection between Mary and Christ. He claimed that dishonoring Mary is dishonoring Christ and one who honors the Lord honors his mother as well.⁴⁸ He used the Eve – Mary parallelism with a strong emphasis on Mary as the true mother of the living⁴⁹, because “Eve became the occasion of death for men ... but Mary the occasion of life.”⁵⁰ In his work *Adversus haereses*⁵¹ –, there is a passage about Heresy 78. Gambero sees that the Eve – Mary parallelism suggests the Mary – Church parallelism.⁵² He used the following passage from the same work to support this notion:

*“Notice, I pray you, how precise Scripture is. Of Adam, it is said he was formed, while, in the case of Eve, it does not say that she was formed but rather that she was built up. “He took”-it says- “one of his ribs and built it up into a woman” (Gen 2:21), to show that the Lord formed himself a body from Mary, but that the Church was built up from his side, when it was pierced and the mysteries of blood and water were poured out for our redemption.”*⁵³

In the same work we find another passage: “Eve, mother of the whole human race, prefigured Mary, and this name ought properly to be applied to her; for

⁴⁶ Graef, 54; *Nativitae* 1 in PG, 39, 41 A.

⁴⁷ Buby, 252-253; PG 46, 1148 AB.

⁴⁸ Graef, 56; *Panarion* 78, 21.

⁴⁹ Gambero, *Patristic thought*, 124.

⁵⁰ Graef, 56; *Panarion* 78, 18.

⁵¹ Full work is covered in PG 41, 173 – 1200 and PG 42, 12-773. It contains study of eighty heresies in the context of his time.

⁵² Gambero, *Patristic thought*, 124.

⁵³ Gambero, *Patristic thought*, 124 - 125; *Haeresis* 78, 19 in PG 42, 729 - 32.

it is truly through Mary that Life has been brought into the world, so that she might bring forth the “Living One” and be the “Mother of the living.”⁵⁴

Epiphanius continued in the development of the theology concerning Mary. He continued in the line of the previous fathers, but with the addition of the Mary-Eve parallelism where the Church is more evident. He considered Mary mother of the living.

Cyril of Jerusalem

Cyril of Jerusalem (d. 387), born in Palestine in the fourth century, was a theologian and the Bishop of Jerusalem. He is known mostly for his twenty-three lectures for catechumens before and after baptism. In them he used the Eve – Mary parallelism as necessary to explain to the catechumens the Incarnation and its importance. He wrote: “Death came through a virgin, Eve. It was necessary that life also should come through a virgin, so that, as the serpent deceived the former, so Gabriel might bring glad tidings to the latter.”⁵⁵

From the work of Cyril of Jerusalem, it looks as though the – Eve-Mary parallelism became very significant in introducing newly baptized Christians into the full doctrinal teaching and news of the Gospel.

John Chrysostom

One of the great fathers of the Church in the fourth century, John Chrysostom [Golden-Mouthed] (d. 407), patriarch of Constantinople, a bishop and a theologian, was born in Antioch. The number of his works is great and contains homilies on treatises about the liturgy. He also is in the line of fathers who used the Eve – Mary parallelism. He said: “A virgin (here we mean Eve) was cast out from paradise; through a virgin (here means Mary) we have found eternal life.”⁵⁶ In the Commentary on Psalm 44, 7 he wrote: “A virgin drove us out of paradise; through a Virgin we have found eternal life.”⁵⁷ In one of his Eastern homilies he also presented Mary as the antitype of Eve which became a symbol of defeat, and Mary became the partial cause of our victory.⁵⁸ For Gambero, Chrysostom portrays the Eve – Mary parallelism as one of the prominent Christian thoughts with its two basic issues – virginity and motherhood.⁵⁹ For John, Mary is the source of our victory and the source of our true life.

⁵⁴ In *Adversus haereses*, quoted in Charles M. Mangan, “The Spiritual Maternity of the Blessed Virgin Mary” in *Mariology*, editor Mark Miravalle (Goleta, CA: Queenship Publishing, 2007), 519.

⁵⁵ Gambero, *Patristic thought*, 135; *Catechese* 12,15 in PG 33, 741 B.

⁵⁶ Graef, 59; *Expositio 7 in Ps. 44*.

⁵⁷ Gambero, *Patristic thought*, 179; PG 55, 193.

⁵⁸ Graef, 59.

⁵⁹ Gambero, *Patristic thought*, 179; *Commentary on Psalms* 44, 7 in PG 55, 193.

Hilary of Poitiers

Hilary of Poitiers (d. 367) was one of the most influential theologians of his time. He was born in Poitiers and received very good pagan education. Later he left Neoplatonism and converted to Christianity. He became a bishop and is known as a defender of the faith. In his work he mainly focused against Arianism. In the context of the doctrine regarding Mary, he was “quite attentive and sensitive.”⁶⁰ In the *Tractatus super psalmos*, a commentary on Psalm 131, he wrote that the Church begins to exist with Christ’s birth in Bethlehem.⁶¹ In the commentary on Psalm 51 he wrote: “The Son of God, born from the Virgin, has become son of the man too. He took on himself our nature, he became a real man and he is still united with the whole humanity ... a one, who believes, will live as he participates on the Body of the Lord in that Holy and Venerable body, temple of God, born from a Virgin.”⁶² The latter thought concludes the initial reflection and shows that the physical and mystical body of Christ is for Hilary the same united reality. It means that the motherhood of Mary towards the physical body of Christ is extended towards the mystical Body as well, because they represent one whole reality in Christ.

Ambrose

Ambrose, one of the great Latin Doctors of the Church, (d. 397) was born in Gallian (397) and was the prefect and later the Bishop of Milan. He was the most influential ecclesial figure of the fourth century. He is known as the one who formed a clear line for the teaching about Mary in the Church. In his writings there is – a strong focus on defending the true human nature of Christ. This developed as a reaction to the Arianism’s denial of the true human body of Christ.⁶³ On the other hand, Ambrose was very careful to use the term *Theotokos*, which in Latin is

⁶⁰ Gambero, *Patristic thought*, 181.

⁶¹ Roschini, 315; Ilarius, *Tractatus super psalmos*, Ps. 131, n.13 in PL 9, 736.

⁶² Roschini, 315; Ilarius, *Tractatus super psalmos*, Ps. 51, n.16 in PL 9, 317 B.

⁶³ In late 370s, Arians made new efforts as the links between them and Goths were renewed and thanks to the battle of Hadrianopolis in 377-378, where Goths defeated Romans. The Arians developed the teachings of Arius, who denied the true divinity of Christ, thus making him only like a semi-god. It is in the line of Greek philosophy, where there is only one creator – god, and from him all other spheres are emanated. After several emanations there is the sphere of humans. In context of the Christ, He would then be far from the true human condition, thus making it impossible to see Him as truly human. Another explanation comes from another perspective. Ambrose defended the true divinity of Christ, because he was in the same substance as the Father but not having the same body as we have. Ambrose denied Arian’s – teaching–, that was time when Father was, but Logos not. Because of the same substance of Son with Father, the generation from the Father is linked with the true human body of Christ, it also makes Mary, Mother of God. Thus defending the true human body of Christ–, is defending the divinity of Christ itself. One more thing needs to be added. To deny the true human body of Christ leads to the negation of the all-human actions of Christ in the Gospel. It makes Him just like a semi-god when he is set along the line the ancient philosophers as the one who is emanated from god. Then He belongs only to the sphere of heavens, the realm of heavens and he does not have a material body, but only a spiritual one. Once again, how could it be set in the line of the Gospel? See more in: Manlio Simonetti, *La Crisi Ariana nel IV secolo* (Roma: Institutum Patristicum Augustinianum, 1975).

“*Mater Dei*,” due to the fact that in the Western part of the Roman Empire they were still strongly rooted in the pagan worship of Kybele (the Great mother – *Magna Mater*).⁶⁴

Ambrose’s careful approach towards Mary’s motherhood did not prevent him from admitting her motherhood towards all mankind. In light of the mystery of the Incarnation, he considered Mary to be very closely associated with our salvation.⁶⁵ He said that “salvation was given to all”⁶⁶ by Mary and “the Virgin has given birth to the salvation of the world, the Virgin has brought forth the life of all.”⁶⁷ He developed this relation even further so he could say in a prayer: “Adopt me in the flesh which fell in Adam. Adopt me, however, not from Sarah (the mother of the Old Covenant), but from Mary, so that it (the flesh) might be an incorrupt virgin, virgin by grace, free from all stain of sin.”⁶⁸ Hilda Graef argues that the word ‘adopt’, *suscipe* in Latin, “belongs to the terminology of Roman law, which came quite naturally to Ambrose, the legal expert. It means lifting a newborn child from the ground and so recognizing it and bringing it up as one’s own. So, Christ is to recognize the Christian as his child, born to him not from Sarah, but from Mary.”⁶⁹ This is not explicit by Ambrose nor neither confirmed by Graef that Mary has a maternal role towards the faithful (and therefore to the Church as well – *Mother of the Church*), but in those words, there is a strong accent on it.

Later in Ambrose’s words we find the same idea, the parallelism of types between the Church and Mary, because both are virgins, spouses and mothers.⁷⁰

*“Blessed the mother Jerusalem (i.e. the Church), blessed also the womb of Mary, who crowned so great a Lord. She crowned him when she formed him; she crowned him when she gave birth to him ... by this very fact that she conceived and gave birth to him, she placed on his head the crown of eternal mercy, that through the faith of believers Christ should become every man’s head.”*⁷¹

Mary’s relationship is extended to all of the faithful, to the whole body of the Church and the connection between them is strongly bound. Later in the same

⁶⁴ Graef, 61.

⁶⁵ Graef, 65: In the funeral oration for Theodosius Ambrose affirms: “Mary has defeated you (the devil), who gave birth to the victor, who, without her virginity being diminished, brought forth him, who was to defeat you when he was crucified”. – *De Obitu Theodosii*, 44. In *De benedictionibus patriarcharum* 51 (PL 14, 723) he points in the context of confession of full faith: “If we admit his generation from the Father, then let us also admit his birth from Mary, so that our faith might be complete.”

⁶⁶ Graef, 65; *Exposition in Lucam*, 2, 17 in PL 15, 1559.

⁶⁷ Graef, 65; *Epistola* 63, 33 in PL 16, 1249.

⁶⁸ Graef, 65; It followed a Exegesis of Huhn, J, *Das Geheimnis der Jungfrau-Mutter nach dem Kirchenvater Ambrosius*, (Würzburg, 1954), p. 158.

⁶⁹ Graef, 65.

⁷⁰ Mario Maritano, “Mary” in *Encyclopedia of Ancient Christianity*, vol.2 (Downers Grove, Illinois : InterVarsity Press, 2014): 716.

⁷¹ Graef, 66; *De Institutione Virginis*, 98 in PL 16, 343-344.

work he stated that from the virginal breast of Mary the Church is born, mystically present in its head. He affirms that from Mary, with one wheat of grain (physical body of Christ) was generated a pile of wheat (the Church) as well. The pile was not formed outside of her breast but germinated by the same breast of the Virgin.⁷² We find indications of a very close relationship between Mary and the Church, a pile of wheat, the faithful. It seems as though there is an indication of the idea that Mary gave birth to the Church, not itself as it is, but through her giving birth to Christ. Roschini concluded at the end of the text: “if the Church is born from Mary, then it is necessary to say, that Mary is the ‘Mother of the Church’.”⁷³

Mary and the Church are inseparable from each other. In the mystery of the Incarnation along with the physical body of Christ, the body of the Church was also formed because Christ is its head.⁷⁴ In the *Expositio in Lucam* he wrote: “You will be a son of thunder, if you are a son of the Church. May Christ also say to you from the wood of the Cross, ‘Behold thy mother,’ may he also say to the Church, ‘Behold thy son;’ for then you will begin to be a son of the Church when you see Christ victorious on the Cross.”⁷⁵ It is a comment made in the context of Jn 19, 25-27. In the same work he wrote later: “From Mary’s womb there came into the world that heap of grain, surrounded by lilies (cf. Song of Songs 7,1), when Christ was born of her.”⁷⁶ In another place of the same work he wrote:

*“We have learned about a number of things worthy of belief, we have learned what these things advise, now let us learn the mystery. It means that (the Church) is espoused, and yet a virgin; because it is the type of the Church which is immaculate yet espoused. The Virgin conceives us by the Spirit and bears us without birth-pangs. Therefore, perhaps, holy Mary was married to someone, and yet fulfilled by another. Likewise, each one of the churches is fulfilled by the Spirit and by grace, despite that each one is governed by a mortal pontiff.”*⁷⁷

Mary, by “conceiving Christ in her womb, also conceived us in the Church”⁷⁸ or she brought forth with Christ also Christians, which were formed with Christ in her womb.

Bernard Buby, in his book has a quotation taken from *Expositio Super Septem Visionem libri Apocalypsis*. It is a commentary on chapter 12 verse 4. The text

⁷² Ambrosius, *De Institutione Virginis*, 91 in PL 16, 341-342.

⁷³ Roschini, 316.

⁷⁴ Graef, 66-67.

⁷⁵ Graef, 67; *Exposition in Lucam* 7,5 in PL 15, 1700.

⁷⁶ Gambero, *Patristic thought*, 198; *De Institutione Virginis*, 94 in PL 15, 1635-1636.

⁷⁷ Buby, 124; Graef, 66; *In Lucam* 2,7 in PL 15, 1555.

⁷⁸ Gambero, *Patristic thought*, 198.

is a further development of Ambrose's Mary – Church relationship. In the text there is literally the mention of the title *Mater Ecclesiae*. Mary is called the Mother of the Church. This would signify a milestone in the emergence of the title, for Ambrose is considered one of the pillars among the Western Church Fathers (with Augustine). However, there is uncertainty with the text itself. In different works and articles, a different author is considered. As I have mentioned, Buby⁷⁹ gives authorship to Ambrose. However, Roschini,⁸⁰ O'Carroll⁸¹ and Spiazzi⁸² give authorship to Berengaud (9th-12th century). The source quoted in the footnote is the same, PL 17, 876D.⁸³ While there should be a commentary on Apocalypse chapter 12, verse 4., there is a commentary on chapter 4, verses 3 and 4 instead. The commentary on chapter 12, verse 4 is located in PL 17, 960C. It is in the same book, but on a different page. The text found there is the same one quoted by Buby and others. The entire PL 17 is considered to be the works of Ambrose.⁸⁴ In the header of the book, there are two options. On one side there is *Ad Opera S. Ambrosii Appendix* (Appendix from works of St. Ambrose) while – on the other side there is *Berengaudi exposition in Apocalypsin* (Berengaud's exposition of the Apocalypse). The question is, who is the original author of the book? There are two options. The first is that the author of the text is Ambrose, but the original work is lost. The text found in the work of Berengaud is his rewritings of Ambrose, thus he saved the text. The second option is that the author is Berengaud and the text was given Ambrose's authorship to give it more authority and value. It was not an unknown technique during the Medieval time. If the author had been Ambrose, then it would have been significant in the development of the title *Mother of the Church*. The first real mention of the title would be dated back to the time of the Church Fathers. Consideration of it as the Traditional one, could be very high. However, there are more controlling tools that may help to recognize authorship. Jacques Paul Migne, in his short introduction to the book, mentioned that it was found among other works of Ambrose during the 16th century in Paris.⁸⁵ This led it to be considered of Ambrose's authorship. However, the quality of the written text is not the same at that found in Ambrose's others works, e.i. the use of Greek words

⁷⁹ Buby, 125.

⁸⁰ Roschini, 316-317.

⁸¹ O'Carroll, 252.

⁸² Spiazzi, 133-134.

⁸³ Jacques Paul Migne ed., *Patrologiae Cursus Completus*, vol 17. (Paris, 1879).

⁸⁴ According to several websites PL 17 is considered to be the full works of Ambrose.

http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0339-

[0397_Ambrosius_Expositio_Super_Septem_Visiones_Libri_Apocalypsis_MLT.pdf.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/1815-0397_Ambrosius_Expositio_Super_Septem_Visiones_Libri_Apocalypsis_MLT.pdf.html) (Accessed 20.02.2019);<http://www.documentacatholicaomnia.eu/1815->

[1875_Migne_Patrologia_Latina_01_Rerum_Conspectus_Pro_Tomis_Ordinatus_MLT.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/1815-1875_Migne_Patrologia_Latina_01_Rerum_Conspectus_Pro_Tomis_Ordinatus_MLT.html) (Accessed 20.02.2019).

⁸⁵ PL 17, 841-844.

is not very precise. In the *Nuovo dizionario patristico e di antichità Cristiane*,⁸⁶ the Commentary on the Apocalypse is not found in the article about Ambrose's Works. Another argument against Ambrose's authorship of the book, is provided by Margareta Gruber's article *Madre di Gesù e tipo della'umanità redenta*. She wrote that the first identification of the woman in the Apocalypse with Mary was found as early as the 5th century.⁸⁷ The possibility of being identified a century earlier is then ruled out. A probable last point regarding all the investigations about the authorship of the book and text itself is that it seems to be very unlikely for Ambrose to use the expression *Mater Ecclesiae*, when he was fighting against its pagan version in the cult to Cybele. It would be in the same line as to why he was also very careful to not use often the title *Theotokos* towards Mary, and he never used its Latin equivalent *Mater Dei*. From all that is written above, there is one conclusion: Ambrose is not the author of the book *Expositio Super Septem Visionem libri Apocalypsis*, but it is more likely to be Berengaud, who lived centuries later.

Ambrose in his works set a strong accent on the redemption as the unique and only work of Christ on the cross. The mystery of the Incarnation was for Mary fulfilment of her personal salvation too, which makes it fully Christological, even though she is considered as the one with whom Christ began his saving work. Jesus "accepted, indeed, the love of the Mother, but did not seek the help of a human being."⁸⁸ For Ambrose, Mary carried Christ in her womb with the Church, the Body of Christ who is her head. This means that Mary carried also in her womb the Church, all who are believers of Christ. However, Ambrose did not mention Mary as Mother of the Church and that there is a maternal link between Mary and the Church. All is based only through her Son, not from herself alone.

Jerome

Jerome (d. 419) was a priest, a theologian and a contemporary of Ambrose. He is recognized mostly as a biblical scholar. He tried to clear up the image of Mary from all tales and to focus on her presence in Scripture, where he found verses related to her.⁸⁹ He considered Mary as the second Eve, mother of all the living: "Eve gave birth in pains. But after the Virgin had conceived and brought forth for us a Son ... the curse has been taken away. Death came through Eve, life through Mary."⁹⁰ He is one of those who used the Eve-Mary parallelism.

The most significant contribution from Jerome was to return to the Scriptures as the one and only true source of the doctrine about Mary.

⁸⁶ Maria Grazia Mara, *Nuovo dizionario patristico e di antichità Cristiane* (Genova-Milano: Casa Editrice Marietti, 2006), 229-235.

⁸⁷ Margareta Gruber, *Madre de Gesù e tipo dell'umanità redenta*, Gen's XLVII 4 (2017), 150.

⁸⁸ Graef, 66; *Exposition in Lucam*, 10,132 in PL 15, 1837-1838.

⁸⁹ Graef, 69-73.

⁹⁰ Graef, 73; *Epistola* 22, 21; PL 22, 408.

Augustine

Following Jerome in line of the western Church Fathers is Augustine (d. 430) who relates to Ambrose and is commonly known as Augustine of Hippo. He was a philosopher, a theologian and a bishop. In his reflection about Mary and the Church, he wrote:

*“holy is Mary, blessed is Mary ... better is the Church than the Virgin Mary. Why? Because Mary is a part of the Church, a holy member, an excellent member, a supereminent member – yet but a member of the whole body. If of the whole body, surely more is the body than the member. The head is the Lord, and the whole Christ is both head and body.”*⁹¹

Mary isn't more than the Church, she is part of her and she is a member. However, Augustine still followed Ambrose. He reflected on the unique relationship in the line of Mary – Church – individual Christian in his own works too:

*“Consider how the Church, obviously, is the bride of Christ; and, what is more difficult to understand, yet true, how she is the mother of Christ. As her type has the Virgin Mary, preceded her. Whence, I ask you, is Mary the mother of Christ, if not because she gave birth to the members of Christ? You, to whom I speak, are the members of Christ; who has given birth to you? I hear the voice of your heart, Mother Church. This mother is holy, honored, like Mary, she brings forth, yet is a virgin. That she brings forth I prove through you; for you are born from her; she also brings forth Christ for you are the members of Christ ... let the members of Christ give birth in mind, as Mary, as a virgin, gave birth to him in her womb; and thus you will be mothers of Christ.”*⁹²

Later he continued:

*“The Church is a Virgin ... She is both virgin, and also brings forth children. She imitates Mary, who brought forth the Lord. Did not the holy Virgin Mary both bring forth, and remain a Virgin? So, too, the Church both brings forth, and is a virgin. And if you reflect, she gives birth to Christ, because those who are baptized are His members.”*⁹³

In another of his works he later wrote:

“Therefore this woman alone (Mary), not only in spirit, but also in body, is both Mother and Virgin. She is Mother in the Spirit, but

⁹¹ Graef, 75; *Sermo Denis* 25, 7; Germain Morin and Antonio Casamassa, *Miscellanea Agostiniana* (Roma : Tipografia Poliglotta Vaticana, 1930-1931), 163.

⁹² Graef, 76; *Sermo Denis* 25, 8; *Miscellanea Agostiniana* 164.

⁹³ Buby, 187; *Sermon* 213, 7 in PL 38, 1064.

*not of our Head, the Savior himself, for it is she who was spiritually born from him, since all who believe in him, among whom she too is to be counted, are rightly called children of the Bridegroom. Rather, she is clearly the Mother of His members; that is, of ourselves, because she cooperated with charity, so that faithful Christians, members of the Head, might be born in the Church. As for the body, she is the Mother of its Head.*⁹⁴

The reason that Mary is a type of the Church is in her holiness:

*“Let us consider who is this Virgin, so holy, that the Holy Spirit deigned to come to her, so beautiful, that God chose her for His Spouse, so fruitful that the whole world receives of her bringing forth, so chaste, that she is virgin after childbirth. We don’t see under the figure of Mary the type of the holy Church? For on her too, as you know, the Holy Spirit came down, her too the power of the most High overshadowed, and from her goes forth Christ, mighty in power. The Church is an immaculate bride, fruitful in child-bearing, virgin in chastity. She conceived not from man, but by the Spirit. She gives birth not in sorrow, but in joy. She nurtures not with breast of body, but with milk of the Teacher. Hence is she the Spouse of Christ, and Mother of the nations, who marvels at seeing herself with child, and rejoices when she has brought forth.*⁹⁵

Augustine linked Mary’s motherhood of Christ to the motherhood of his body – the Church and thus towards all members of the Church. Because Mary gave birth to Christ in a mystical way, she is connected towards all members of the mystical body (the Church), whose head is Christ. It means that her motherhood is not reduced only to one (Christ), but is extended towards all believers of the one.⁹⁶

*“How you do not also belong to the childbirth of the Virgin, when you are members of Christ? Mary gave birth to your head, the Church to you. For she (the Church), too is both mother and virgin; mother through her charity, virgin through the integrity of her faith and piety. She gives birth to nations, but they are members of the One whose body and bride she is herself, and in this bears likeness to that virgin (Mary) because she, too, is the mother of unity in the many.*⁹⁷

⁹⁴ Gambero, *Patristic thought*, 223; Buby 187; Thomas Livius, *The Blessed Virgin in the Fathers of the First Sixth centuries* (London: Burns and Oates, 1893), 276; *De Sancta Virginitate* 6 in PL 40, 399.

⁹⁵ Buby, 187; *Sermon* 121, 5.

⁹⁶ Gambero, *Patristic thought*, 222-223.

⁹⁷ Graef ,76; *Sermo* 192, 2 in PL 38, 1012-13.

Mary and the Church are linked together for Augustine. For him, similar to many fathers before him, both are at the same time virgins and mothers. “The Church could not be virgin if she had not found her Spouse to whom she was to be given to be the Virgin’s Son.”⁹⁸ Mary is not above the Church, she is a member of her, but according to Augustine Mary is the prototype of the Church:⁹⁹ “Nevertheless it is true, the Church is the mother of Christ. Mary preceded the Church as its type.”¹⁰⁰ In the context of this work, in a previous quotation (*Sermo 192*) Augustine points to Mary as the “mother of unity in the many.” We could find here the ecumenical context of his work about Mary. We can find similar expressions in the works of popes and theologians, who state that Mary is the mother who prays for and wishes for the unity of all members of Christ’s mystical body – the Church.¹⁰¹

Augustine did not give Mary the title Mother of the Church. In his writings we find expressions that are very similar to it like Mother of the nations, Mother of the members (Christ’s mystical body), and Mother in Spirit. However he never considered her to be outside of the Church, and she was always considered as a member.

Peter Chrysologus

Peter Chrysologus (d. ca. 450) was born in Imola and later became the Archbishop of Ravenna. His work is contained mostly in his homilies. His teaching is in continuity and in line set by Ambrose and Augustine. He understood Mary as the cause of life because “without Mary, death could not have been put to flight, nor life been restored”¹⁰² and (Mary) “became through Christ the true mother of all the living.”¹⁰³ In *Sermon 146* he used the Mary – Church parallelism by linking both together.¹⁰⁴ In his *Sermon 168* he used the image of Christ as the good Shepherd who went inside of the Virginal womb to look to save the sheep that were lost. In Mary’s womb, humanity is saved. Mary and Eve aren’t explicitly mentioned, but there could be felt signs towards the Eve – Mary parallelism.¹⁰⁵ Chrysologus considered Mary to be the mother of all the living.

⁹⁸ Graef, 76; *Sermo 188*, 4 in PL 38, 1005.

⁹⁹ Graef, 76.

¹⁰⁰ Gambero, *Patristic thought*, 223; *Sermo Denis 25*, 8; *Miscellanea Agostiniana 164*.

¹⁰¹ Another literal mention of the theme is done by Germanus of Constantinople (d.733). At the end of one of his sermons he prayed to the *Theotokos* asking her to unify the Church. (Graef 115, PG 68, 372C).

¹⁰² Graef, 91; *Sermon 64* in PL 52, 380B.

¹⁰³ Graef, 91; *Sermon 99* in PL 52, 479A.

¹⁰⁴ Graef, 91; *Sermon 146* in PL 52, 583A.

¹⁰⁵ Graef, 91; *Sermon 168* in PL 52, 641B.

Caelius Sedulius

Caelius Sedulius (d. ca. 440-450), a poet and a priest of the fifth century, was known mostly by his work *Carmen Paschale*. In *Carmen 2* he focused on the true motherhood of Mary. He called her the new virgin who has expiated the crime of the old virgin (Eve).¹⁰⁶ In *Carmen 5* he connected Mary and the Church. He arranged it in the tradition known mainly in the Eastern Church where Christ who was related to a synagogue now has taken the new bride – the Church. She is illuminated by Mary, because she is like her virgin and mother. He understands Mary as the prefiguration of the Church.¹⁰⁷

He continues in the line of Augustine and considered Mary to be the mother of the all living.

Pope Leo the Great

Leo the Great (d. 461) has roots in a Roman aristocratic family. He is the first pope called ‘the great’ and is known for his brave persuasion of Attila the Hun not to plunder Rome. He is also the first pope who extended the maternal role of Mary towards the members of the Church. He said in his sermon 26 *Nativitate Domini VI.*: “Begetting Christ is also begetting the Christians, and a birth of the head is a birth of the body too.”¹⁰⁸ For him, the same motherhood of Mary to Christ is the source of the motherhood towards members of the Church-body of Christ, because both head and body, are mystically united.

The significance of Pope Leo in the context of Mary and the faithful is that he made it as pope. From an ecumenical point it is not very significant. It does however, point out, that this doctrine was considered in Rome too.

Jacob of Sarug

Jacob of Sarug is the second best-known Syrian poet after Ephraem. He is called the “Flute of the Holy Spirit.” Jacob was a poet, a theologian, and a bishop. He is the author of more than seven-hundred verses of homilies. In his long *Ode on the Blessed Virgin Mary* he used the Eve-Mary parallelism:

“the ship which brought us the treasures and goods from the house of the Father ... the second Eve, who has given birth to life among mortal and has paid and liquidated the debt of her mother Eve; the child who stretched out her hand to her prostrate ancestress and ra-

¹⁰⁶ Graef, 90; *Paschale Carmen*, *Carmen 2*, 30ff.

¹⁰⁷ Gambero, *Patristic thought*, 290; *Carmen 5*, 357 - 64 in PL 19, 742 -743.

¹⁰⁸ Pp. Leo the Great, *Sermo 26*, in *Nativitate Domini 6*, 2 in PL 54, 213B.

*ised her up, the daughter who wove a garment of glory and gave it to her father (Adam).*¹⁰⁹

Later Jacob connected Mary and the Church in the same poem. She is the image that represents the Church. In both her question and answer, she also speaks for the Church. “When she put this question (in the Annunciation), the wise Virgin was the mouth of the Church and heard the explanation for the whole creation.”¹¹⁰ He went further and connected her intimately with the Redemption, that Mary could be considered as a representative of all creation. It is all based on her role as the Mother of a Savior. “Through her the heavenly powers have been reconciled with the mortals,” and further: “Through her the closed way to paradise has again been made passable”¹¹¹

In the sermon *De Transitu*, in the passage under the Cross, the image of Mary is very similar to the one used in the Middle Ages. Graef noted here that “we have already the fully-developed conception of Mary as the ‘Mother of Mercy,’ as well as of the *Mater Dolorosa* of the medieval poetry and art, which is absent both from the Greek and the Latin writings of the time.”¹¹²

Jacob of Sarug continues with the Eve-Mary and the Mary-Church parallels in a method similar to that used by Ephraem. He connected Mary’s with Christ’s suffering on the Golgotha. She is considered to be the mother of all the living, but not of the Church.

Romanos the Melodist

Romanos the Melodist (d. ca. 560) is another Syrian poet born to a Jewish family from Emesa or Damascus. He was baptized as a young boy and later became a deacon. He is unlike Jacob of Sarug, who wrote his poems in Greek.

In his poem on the Nativity he placed in Mary’s mouth the words that affirms her universal motherhood: “I am not simply your (Christ’s) Mother ... but for all men I beseech you. You have made me the mouth and the glory of my whole race; in me your world has a mighty protectress, a wall and a support. The exiles from the paradise of delights look to me.”¹¹³ According to him, Mary is the intercessor for all humanity.

Venantius Fortunatus

Venantius Fortunatus (d. ca. 600) was a western counterpart of Romanos the Melodist. He was born in Duplavis (near Treviso in Venetia in Italy), but settled in

¹⁰⁹ Graef, 94; *Ode on the Blessed Virgin Mary*, Lines 33-47; Jean Baptiste Abbeloos, *De Vita et Scriptis Sancti Jacobi Sarugensis* (Lovani, 1867), 206-207.

¹¹⁰ Graef, 95; *Ode on the Blessed Virgin Mary*, Lines 44-66.

¹¹¹ Graef, 96; *Ibid.*

¹¹² Graef, 96.

¹¹³ Graef, 99.

Poitiers, where he became the bishop. As a poet he used many images in his poetry. In his context of Mary, he called her *gloriosa Domina*, window of heaven, portal of the great King, holy, venerable, lovely, flower, etc. In the poem *In Praise of the Holy Virgin Mary* he called her Mother. After he prayed to Christ, he turns to Mary: ‘Deign to add your help, Mother, by prayer’ because she is the queen, delightful mother glorified by her childbirth.¹¹⁴

In the poems of Venantius Fortunatus, the motherhood of Mary towards the faithful is clearly established by calling her Mother.

Gregory the Great

Pope Gregory the Great (d. 604) was born to a noble family in Rome. He is known for his reorganization of many fields in the Church probably as a result of his political roots in his family and his personal experience of the monastic way of life as a young man. In the time of a quite responsive attitude towards Mary he kept a sober attitude. In his homily on Mt 12:48 he connected Mary with the Synagogue, not with the Church, as it had been done before in the West.¹¹⁵ “The reason it states that his Mother is standing outside as well, as if unrecognized [by him], is that the synagogue was not recognized by its own Founder. For the synagogue, clinging to the observance of the Law, lost its spiritual understanding and, holding on to a merely literal understanding, she had to remain outside.”¹¹⁶ His position was not so cold for he showed his warm attitude towards her. Gregory saw her as a handmaid and emphasized her as the Mother of the Lord. “Behold the same Virgin and handmaid of the Lord is also called ‘Mother’. Indeed, she is the Lord’s handmaid because the Word, before all ages, was the only begotten Son and equal to the Father; she is truly his Mother because, in her womb, he became man by the work of the Holy Spirit and from her flesh.”¹¹⁷ Pope Gregory had a mix of warm and sober attitude towards Mary. In the context of the time, it was a little unusual. He gave Mary the proper honor based on her motherhood of the Lord.

Isidor of Seville

At the end of the Patristic period, there is one more writer that needs to be mentioned, Isidor of Seville (d. 636). He was born in Spain. He is known as a scholar with his contribution to many discussions mostly concerning Arianism. He played one of the most important roles in the Fourth council of Toledo (633).

He is known for his *Allegoriae* where he writes on the parallelism of Mary – Church as if they were the same realities. This is based on a twofold parallel. First

¹¹⁴ Graef, 102.

¹¹⁵ Graef, 102, Gambero - *Patristic thought* 367.

¹¹⁶ Gambero, *Patristic thought*, 367; *Homiliae in Evangelium* 3, 1 in PL 76, 1086.

¹¹⁷ Gambero, *Patristic thought*, 367; *Epistolae* 11, 67 in PL 77, 1207.

it is about the birth of the Church. Christ is born from Mary who is like a new virginal earth. The Church is born from Christ's pierced side on the Cross. Second it is about virginal fruitfulness. The Church gives birth to the faithful like Mary gave birth to Christ. In this twofold parallelism two main contradictories appeared again: motherhood and virginity. The Motherhood of Mary in the writings of Isidor goes even further: "In the New Testament, Christ is the head of male virgins, and Mary is the head of female virgins. She is their founder, the Mother of our Head, who is the Son of the Virgin and the Spouse of virgins."¹¹⁸

Théodore Koehler showed a possible explanation of the title Mother of the Church and its theology to be, based on Isidor's teaching. However, Isidor considered Mary as the mother of the Head of the Church, not the Church herself.

Epitaph from 5th century

In the period of the Church Fathers, there must be mentioned one unique item, an epitaph from the fifth century on the tomb of a child named Mago or Maco¹¹⁹ It is mentioned in the articles about Mary, Mother of the Church (*Mater Ecclesiae*).¹²⁰ The text states: "Mago/Maco, innocent child, now you live among the innocents. How stable is this kind of life for you! What luck it is for you, in your departure from this world to be welcomed by the Mother of the Church! The moans of our hearts are repressed! Tears disappear from our eyes."¹²¹ In the inscription we find *Mater Ecclesiae*. It is not *Nominativus* (*Mater Ecclesia*), but *Genitivus* (*Mater Ecclesiae*). In that case, it is not possible to consider the Church only, as there must be someone else. In that case all indications could lead to only one person – Mary. In

¹¹⁸ Gambero, *Patristic thought*, 377; *De ecclesiasticis officiis* 2, 18 in PL 83, 804.

¹¹⁹ According to Roschini the tomb with the Epitaph was in the Museo Lateranense. However, the museum was closed in 1970 and all artifacts were moved to the Vatican Museum. The epitaph is stored in Vatican Museum, but it is not exhibited to the public. Its call number is MV_32275_0_0. For more about the epitaph itself see: Rosanna Barbera, "Cipriano e il presunto titolo mariano mater ecclesiae nell'epitaffio do Magus: storia di un equivoco epigrafico" in *Bollettino dei monumenti musei e gallerie pontificie* XXXIV (2016): 163 – 232.

¹²⁰ Roschini, 313-315; Spiazzi, 133 and 187.

¹²¹ H. Leclercq, *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, vol. IV, 2 (Paris, 1921) p. 2237-2238;

The Original form of the latin text:

"MACVSPVERINNOCENS
ESSEIAMINTERINNOCENTISCOEPISTI
QVAMSTAVILESTIVIHAECVITAEST
QVAMTELETVMEXCIPETMATERECLESIAEDEOC
MVNDOREVERTENTEM COMPREMATVRPECTORVM
GEMITVS STRVATVRFLETVSOCVLORVM"

The latin text (published in Roschini 314):

"Magus, puer innocens
Esse iam inter innocents coepisti
Quam stabilis tibi haec vita est
Quam te laetum excipit Mater Ecclesiae ed oc
Mundo revertentem Comprematur pectorum
gemitus; struatutur fletus oculorum."

the context of that time we can find a logical answer. The fifth century could be identified as being very friendly towards Mary. Roschini called it *marianamente molto caldo* – very heartily warm towards Mary.¹²² It is a time of the two councils. The Christological doctrinal definition about a true human body of Christ is mostly taken as a Marian definition. It is done by the title *Theotokos*. It has been significant in the development of devotion to Mary. The devotion to Mary is clearly recorded and had already flourished for many centuries and decades. In the heat of the moment, a mason could intentionally write *Mater Ecclesiae* instead of *Mater Ecclesia*.

Roschini presents in his article the analysis of the text. He realized that the text was very similar and, almost identical with the text of Cyprian (ca.d. 258). The first line is unique, the second and third lines are reminders, but the fourth, fifth and sixth lines are textual quotes. The fourth and fifth lines contain Cyprian's text of greeting the faithful Christians returning from prison after they heroically confessed their faith and survived. He is welcoming them and therefore they are now back and are accepted by the Church. They are back in the Church. The words there used are *Mater Ecclesia*. In the case of the child Mago/Maco, he is not welcomed by the Church on earth, but in heaven. It looks like a different reality. Therefore, a mason could have voluntarily changed the text reflecting in it the image of a child leaving earth and being recollected in heaven by mother – Mary.¹²³ It reflects the idea of a substantial connection between mother and child. The Child needs a mother to care for him/her. From another view, there is only one in heaven, whose motherhood is unique – Mary – mother of the Christ.

We find that the teaching of the Church Fathers had been already applied in devotions and in this case towards Mary. It can be a result of the practical change seen later inside continental Europe. As pagan tribes were slowly coming to Europe from Asia, they brought with them their religions and their gods. They also encountered Roman culture and Christianity. They adapted in certain ways to the Roman style of life with its religious aspects coming from Christianity, which had slowly influenced Roman society. It worked in an opposite way as well; Christianity felt the influence of Roman life and the old state pagan religion. In the later centuries, there was a practice by missionaries and monks who Christianized pagan tribes. They decided not just to destroy a worship site, but to transform it. Because it is good not just to take and destroy in the name of the Gospel fake pagan shrines, but to turn them into Christian ones. The pagan places were Christianized, e. g. sacred trees were chopped down, but in their place was built a Church. This was also seen in the Pantheon in Rome. The pagan Roman temple of gods was not destroyed, but it was turned into a Christian church by Pope Gregory in 600 AD.

¹²² Roschini, 315.

¹²³ Roschini, 314-315.

In a similar way, this approach could be applied towards a person. Ambrose and other fathers in the West fought against the cult of Cybele or Kybele. It was known as a cult of -the Mother of Earth, the Mother of all, the *Magna Mater*.¹²⁴ The Church Fathers understood the need of a careful approach in preaching and teaching about Mary. On the other hand, there was an influence coming from pagan practices and teachings. Mixed practices were still present in society. The Fathers had to face the reality in the lives of the faithful. In the fight, the maternal affection of Mary increased, was developed and began to be defined. It is possible to say, that the fight against the pagan cult of Kybele/Cybele would stimulate reflections about Mary.¹²⁵ It is probably difficult to see now, how much the pagan devotion influenced Christianity in expressing Mary's maternal relationship towards the faithful and the Church. The possibility is still open, until stated otherwise.

Conclusion

During the period of the Church Fathers Mary's maternal relationship towards all men and the Church was gradually stressed. It continued to lay the foundation for the concept of the *Mother of the Church*,¹²⁶ that was solemnly proclaimed by Pope Paul VI in 1964. There is not any literal mention of the Title in any work of the Church Fathers. The title written on the epitaph is its first appearance ever. It shows its existence among the faithful and thus expresses maternal relation of Mary towards Christians in their own understanding.

The concept of the Marian title "Mother of the Church" is the result of the theological reflection of Mariology in the course of history. There are two concepts 'inside' of the Title. Both concepts are based on the mystery of the Incarnation. The first concept relates to the motherhood and maternal role that is felt from the Title. It could be based on the Eve – Mary parallelism. Eve as mother of all the living; and in an analogical view of true eternal life¹²⁷ that has come to us through Mary. She is called by the Church Fathers the new mother of the living. The second concept is based on the Mary – Church relation and on the same parallelism. Here we see the concept of the Church as the bride of Christ. The concept is very similar in the Jahve – Israel relation as husband and wife. The Church as a virgin is the bride of Christ. Because through her the faithful are born into Christ, she is also a mother. Two entities, virginity and motherhood, that seem to

¹²⁴ Graef, 57 and 61.

¹²⁵ A very similar concept is implicitly drawn by Hilda Graef in context of Ephesus in the time of a council in 431 AD. Ephesus was known (witnessed by St. Paul, Acts 19: 28ff) as a city of the goddess, the great Diana. A zeal for her in time of St. Paul in very similar to one during the time of the council. The later for a pagan goddess, the former for Mary. (Graef 88-89).

¹²⁶ Roschini, 316.

¹²⁷ Jn 3:16.

be a contradiction, are united in Mary and in the Church. For this reason Mary became a type of the Church. Some Fathers have gone so far as to understand an even deeper connection due to Mary's motherhood towards Christ, who is the Head of the Church. When she gave Him a body, she gave her body also to the rest of the whole body – the mystical body of the Church, where Christ is the Head. Here it is not explicitly, but more implicitly recognized as the maternal role of Mary towards the faithful – the Church.

The two concepts, the two parallelisms, seem to merge into the image of Mary as the one who cares for the Church, because of her maternal role towards Christ. Her deep connection with Jesus and her presence in his life leads to a second one – she is a type of the Church. It must, however, always be kept in mind, that she remains at the same time a member of the Church. It was stressed by the Church Fathers in the image of mother and virgin.

Adresa autora:

Mgr. Ladislav Varga, STL

Pontifical University of St. Thomas Aquinas

Largo Angelicum 1

00184 Rome RM, Italy

email:ladislavjvarga@gmail.com

POČIATKY A VÝVOJ MAJETKU DELNE VO SVETLE PÍSOMNOSTI Z ROKOV 1247 – 1347

Konštantín Daniel Boleš

BEGINNING AND DEVELOPMENT OF DELNE'S PROPERTY IN LIGHT OF DOCUMENTS FROM 1247 TO 1347

Abstract: Examining the origins and development of one of the royal properties in Šariš follows two phenomena. The first one is the transformation of the forest environment into economically functional housing estates – villa. The second one, happened in line with cultural, religious, political and economic influences of the mid-13th to the mid-14th centuries.

According to preserved documents it is possible to document the existence of settlements and their relationship in a time-varying interface. On the basis of the knowledges of Hungarian customary law, it is possible to reveal the connections that make it possible to understand why settlements in a given location appear in one or another time horizon.

This historical probe, based on the interpretation of written sources through Hungarian customary law, reveals the mechanism of settlement of the Delna River area during the 13th – 14th centuries. In this way, there is insight into the time of the commencement of the Šariš Committee. At the same time, it seems as if the discovery of the signet, that has been the seal of the region is the basis for its originality. An originality that has laid the foundation for events to this day and has given this region its face.

Keywords: property Delnafeu, Delňa, Solivar, villa regalis, Royal County Šariš, medieval settlement.

Úvod

V predchádzajúcich príspevkoch som sa na základe písomností a zvykového práva pokúsil načrtnúť postupný vývoj v zakladaní stredovekých dedín – villa, na dolnom a strednom toku rieky Delny. Tento vývoj spočíval v postupnom odlesňovaní s cieľom hospodársky využívať pôdu na rozsiahlom území. Toto územie bolo právne ohraničené a bolo súčasťou dediny – villa. Zároveň týmto úsilím o zväčšovanie plochy ornej pôdy bolo potrebné zvyšovať i počet samostatne hospodáriacich roľníkov. Takto vznikali nové dediny – villa. Právom preto možno predpokladať jest-

vovanie časovo staršej stredovekej dediny – villa Delna, z chotára ktorej sa postupne odčlenili chotáre ďalších dedín – villa.

Doteraz sledované územie bolo časom a na základe istých okolností najprv rozdelené na dve časti. Jedna časť – západná patrila ku kráľovskému majetku Sovar a Sopotok, ktorý neskôr kráľ Ladislav IV. daroval Jurajovi, synovi Šimona z rodu Boxa (Bokša). Druhú – východnú časť darovali králi Belo IV. a Štefan V. šľachticom Ilmovi a Othmarovi. Keďže obaja naraz ju nemohli darovať, potom by kráľ Belo IV. ju daroval na sklonku svojej vlády a Štefan V. iba potvrdil šľachticov v držbe. Mohlo sa to udiť okolo roku 1270. Iná možnosť by bola, žeby ju daroval Štefan V. ešte za života svojho otca Belu IV. ako spoluvládca – rex primogenitus. Prvú – západnú časť, ktorú daroval kráľ Ladislav IV. v roku 1285 Jurajovi, následne Juraj rozdelil a tretinu Delne daroval v roku 1288 Petrovi zvanému Pirus. O tom pojednáva prvý príspevok. Druhú tretinu darovali zrejme až synovia Juraja, ich príbuznému, Sinkovi. Tretia tretina zostala vo vlastníctve šľachticov zo Solivaru až do roku 1318, kedy túto „...čiasťku zeme zo získaného majetku Delna...“, vymenili za majetok na Zemplíne.¹ Druhá – východná časť sa týkala chotára i dnešnej obce Kokošovce. O tom pojednáva druhý príspevok.

Nakoniec treba ešte spomenúť majetok Delnafeu – Horná Delňa. Tento majetok sa spomína v roku 1247 v súvislosti s bardejovskými cistercitmi. Názov v prvom rade súvisí s jeho polohou, lebo výrazom Delnafeu – Horná Delňa je pomenovanie oblasti v okolí horného toku rieky Delňa. Možno predpokladať i v tomto prípade, že tento majetok vznikol odštiepením od majetku Delne? Písomná zmienka z roku 1247 ma priviedla k tejto otázke, a tým aj k spracovaniu témy o počiatkoch a vývoji majetku Delne. V tomto poslednom príspevku v rámci uvedenej témy predstavujem tri dejinné skutočnosti, ktoré by tomu nasvedčovali – existencia majetku Feneuzad, založenie majetku Soupotok Poliakmi a spor cistercitov s prešovskými Nemcami z roku 1247.

Majetok Feneuzad a jeho pôvod v majetku Sovar v rokoch 1261 – 1272

Na prvý pohľad pomenovanie Delnefeu súvisí iba s polohou miesta. Tým, že vznikla villa v oblasti hornej Delne, dostala tento názov. To by znamenalo, že tento majetok mohol vzniknúť nezávisle na majetku kráľovskej dediny Delne. Tak by sa dal názov skôr chápať ako zhoda vyplývajúca z polohy tohto sídliska. než by mal poukazovať na jeho pôvod. Bol teda majetok Delnefeu založený nezávisle na majetku Delne, alebo bol z neho odčlenený? Prvým dôvodom, pre ktorý sa možno domnievať, že bol odčlenený, je existencia majetku Feneuzad.

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Budapest (ďalej MNL), *Diplomatikai levéltár* (ďalej len DL) 84 757.

Prvá písomná zmienka majetku Feneuzad je z roku 1333.² V listine z roku 1333 sa okrem iného uvádza, že Ján, syn Itha, požiadal kráľa Karola Róberta o darovanie lesa v blízkosti majetku Feneuzad. Proti tomu, ako uvádza historik Uličný, sa postavil Ján, syn Chuda a v roku 1335 požiadal kráľa o vytýčenie medzníkov majetku Feneuzad.³ Z listiny spišskej kapituly z 15. októbra 1335 sa dozvedáme, že Ján, syn Chuda v oktáve sviatku sv. Martina (v sobotu 18. no-vembra), na vrchu Lapusjawor prisahal, že spomínaný vrch je hraničným majetku Feneuzad. Od východu sa podľa jeho slov rozprestieralo územie patriace k hradu Lipovec a od severu zase územie, ktoré patrilo k hradu Sovar. Južnú hranicu majetku tvorila rieka Delňa, a to od jej prameňa.⁴ Zároveň Ján, syn Chuda, pod prísahou povedal, že majetok Feneuzad bol darovaný kráľmi Belom IV. a Štefanom V. v týchto uvedených hraniciach a že bol nimi odčlenený od „... hradu Sowar...“.⁵

Ponajprv text tejto listiny spišskej kapituly prináša dve nezrovnalosti. Prvou je zmienka o darovaní majetku Feneuzad kráľmi Belom IV. a Štefanom V. Obaja králi nemohli súčasne darovať majetok. Buď najprv daroval majetok kráľ Belo IV. niektorému zo svojich služobníkov, a potom, keď nastúpil Štefan V., tak on ho daroval inému šľachticovi. Druhá možnosť pripadá do úvahy, že majetok daroval Štefan V. ako spoluvládca Belu IV., teda ešte za vlády svojho otca. Podobne sa to stalo v roku 1261, v prípade darovania majetku, ktorý niesol názov po patrocíniu kostola Sv. Ladislava. Najprv sa na majetku usadil vtáčkar Miko s dovoľením kráľa Belu IV., a potom komes Ech ho dostal od mladšieho kráľa a Sedmohradského vojvodu Štefana.⁶ Z dikcie textu listiny o darovaní majetku na základe „...priviléžia kráľov Bela a Štefana...“⁷ sa zdá, že sa darovanie majetku Feneuzad odohralo počas vlády oboch – Belu IV. i jeho syna Štefana V. ako spoluvládca. Z toho by sa dalo usudzovať, že darovanie majetku Feneuzad a jeho oddelenie od hradu Sovar sa mohlo udiť medzi rokmi 1262 – 1270. Dôvod, pre ktorý predpokladám druhú možnosť, je ten, že darovanie majetku sa mohlo udiť postupne, ale jeho oddelenie od hradu Sovar iba raz. V listine je totiž napísané, že „...toto sú hranice tak, ako spomínaný majetok podľa privilégia kráľov ...Bela a Štefana bol darovaný a zároveň vyňatý spod hradu Sovar spomínanými kráľmi...“.⁸ Podľa toho by majetok Feneuzad daroval kráľ Štefan V. v čase, kedy vládol so svojím otcom Belom IV., niekedy medzi rokmi 1262 – 1270.

Druhá nezrovnalosť je zmienka o hrade Sovar. Podľa darovacej listiny kráľa Ladislava IV. z roku 1288 Juraj dostal povolenie si postaviť hrad.⁹ V darovacej listine

² ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenie Šariša*. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 47.

³ ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenie Šariša*, s. 47.

⁴ ŠOBA Prešov, *Stredoveká zbierka listín*, č. 7 B.

⁵ „...a castro Sowar per dictos reges excepta fuisse...“ - ŠOBA Prešov, *Stredoveká zbierka listín*, č. 7 B.

⁶ ŠOBA Prešov, *Stredoveká zbierka listín*, č. 1 v originály v prepise z roku 1411 pod č. 109.

⁷ „...iuxta privilegium ...regum Belae et Stephani...“ - ŠOBA Prešov, *Stredoveká zbierka listín*, č. 7 B.

⁸ „...haec essent metae prout dicta possessio ...iuxta privilegium ...regum Belae et Stephani extitisset collata ac ut a castro Sovar per dictos reges excepta fuisset...“ - ŠOBA Prešov, *Stredoveká zbierka listín*, č. 7 B.

⁹ WAGNER, Carolus. *Diplomatarium comitatus Saros*, s. 48.

samotného Juraja na majetok Šalgov z roku 1298, ktorý Juraj daroval svojim familiárom Petrovi a Tomášovi, mal Tomáš strážiť vrch Zarkeu.¹⁰ Na tomto vrchu dal neskôr Juraj postaviť hrad.¹¹ Podľa toho by mal byť hrad Sovar postavený medzi rokmi 1288 – 1298. Avšak listina týkajúca sa majetkových práv Jána, syna Chuda z Delne poskytuje údaj, že hrad už stál za vlády kráľa Belu a jeho syna Štefana, teda medzi rokmi 1262 – 1270. Ak by to bola pravda, potom by Juraj nebol jediný, ktorý si postavil hrad na majetku Souar. V darovacej listine z roku 1314, v ktorej je zmienka o potvrdení vlastníckych práv Sinku na podiele z ťažby soli zo studne na Solivare, – dostal ich za verné služby od Juraja – sa spomína istý Vytok, Čech. On dal postaviť hrad pri mieste, kde sa ťažila soľ, a tiež násilím okupoval majetok spomínaného Juraja.¹² Na túto udalosť spomína aj Ján, Jurajov syn, ktorý vlastne potvrdil Sinkovi vlastnícke práva na výťažok z ťažby soli. V čase, keď Vytok dal postaviť hrad, bol Ján spolu so svojim bratom Petrom ešte len deťmi.¹³ I keď podľa týchto zmienok nemožno tvrdiť, žeby sa tieto udalosti s Vytkom udiali pred rokom 1288, predsa faktom ostáva, že Juraj nebol jediným, ktorý by postavil na majetku Sovar hrad. Zároveň táto udalosť ponúka vysvetlenie, prečo mal Tomáš strážiť vrch, aby na ňom niekto iný nepostavil hrad. Otázkou je, o aký hrad, ktorý jestvoval za čias vlády kráľa Belu IV. a jeho syna Štefana V. išlo, či bol z kameňa alebo z dreva? Kto ho dal postaviť a na akom mieste? Isté však je, že podľa listiny z roku 1335 majetok Feneuzad bol založený na území majetku hradu Souar. Z toho vyplýva, že predtým, než majetok Feneuzad vznikol, by územie majetku Sovar siahalo fakticky po prameň Delny, a tým hraničilo s územím Delnafeu. Keď bola založená stre-doveká dedina – villa Feneuzad, jej chotár sa oddelil od chotára dediny – villa Sovar. To sa mohlo udiť medzi rokmi 1262 – 1270. Ak územie majetku Sovar siahalo po prameň rieky Delňa a hraničilo s územím majetku Delnafeu, potom lesy, ktoré sa rozprestierali až k rieke Topľa a podľa listiny z roku 1247 patrili majetku Delnafeu, boli z chotára Delnafeu odčlenené a pričlenené k majetku Souar.

V listine Belu IV. z roku 1247 sa pri opísaní územia majetku Delnafeu uvádza, že hranica „...prédia Delnafeu, ktoré patrí spomínaným bratom, začína od východu a volá sa Sydovpothok,¹⁴ kde sa nachádzajú dva medzníky zo zeme a po kráľovskej ceste hranica vedie k rieke Delnafev.¹⁵ Po tomto potoku vystupuje hranica a

¹⁰ Zarkeu – Zár kő – „kameň, ktorý uzatvára“. – ŠOBA Levoča, HM Spišská kapitula, metales Sáros scr.3, fasc. 1, nr. 12; Fejer prepisuje pomenovanie vrchu ako *Tarko* - Tar kő – „Lysý kameň“. – FEJER, Carolus. *Codex diplomaticus Hungariae civilis ecclesiasticusque*. VI./2, Budae: Typ. Typog. R. Universit. Ung, 1830, s. 151.

¹¹ ŠOBA Levoča, HM Spišská kapitula, metales Sáros scr.3, fasc. 1, nr. 12.

¹² MNL DI 57278.

¹³ „...comitem Georgium et ipsos cum adhuc ipsi fuissent in aetate tenera ...hostilitate persecutus...“. – MNL DI 104903; 57264.

¹⁴ Buď je to jeden z potokov ústiach do Torysy, alebo tok dolnej Torysy. – ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*, s. 411 – 412.

¹⁵ Delna pri Zlatej Bani. – ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*, s. 224.

vedie opäť k Topli...”.¹⁶ Podľa darovacej listiny z roku 1288 sa územie kráľovských dedín Souar a Soupotok rozprestieralo spolu s lesom, ktorý sa tiahol až k rieke Topľa v “...starobylych a prvý raz určených hraniciach, ako boli vlastnené za čias kráľa Belu nášho drahého deda...”.¹⁷ Preto, ak zmienka z roku 1247 o majetku Delnafeu zahrňa v sebe údaj, že územie siahlo k rieke Topľa a zmienka z roku 1288 o majetkoch Souar, Soupotok v sebe obsahuje údaj o lese, ktorý sa tiahol až k rieke Topľa, tak celkom určite, došlo k odobratiu územia majetku Delnafeu. Metačná listina z roku 1247 totiž nespomína, žeby hranica viedla až k prameňu rieky Delnafev. Uvádza sa iba, že viedla proti prúdu – vystupuje – až k rieke Topľa. To znamená, že lesy, ktoré boli v roku 1335 súčasťou majetku Feneuzad a v rokoch 1262 – 1270 majetku Souar, patrili v roku 1247 k majetku Delnafeu. Neskôr z donácie z roku 1272 vieme, že východnou hranicou Delnafeu už nebola rieka Topľa, ale Solyomkeu – Sokolia skala pri Oblíku a hranica viedla až k prameňu rieky Delňa.¹⁸

Založenie majetku Soupotok za kráľa Belu IV. osadníkmi z Poľska v rokoch 1241 – 1270.

Druhým dôvodom, prečo sa možno domnievať, že majetok Delnafeu bol odčlenený od majetku Delne, je zmienka o zakladaní kráľovskej dediny – villa regalis Soupotok neskôr nazývaný Solná Baňa.

V listine krajinského sudcu Pavla z 28. mája 1328¹⁹ sa opisuje spor medzi Tomášom, synom Pavla a jágerskou kapitulou. Spomínaný Tomáš požiadal kráľa, aby vo veci majetku Soupotok mu bolo vydané privilégium jágerskej kapituly, ktoré kapitula uchovávala vo svojom archíve. Jágerská kapitula mu však toto privilégium i napriek príkazu kráľa odmietla vydať. Tomáš ju preto zažaloval a spor riešil krajinský sudca Alexander Köcski (1324 – 1328). Po jeho smrti Tomáš, keď bol úrad krajinského sudcu uprázdnený, podal znova žalobu na kapitulu jednak za nevydanie písomnosti a jednak za neuposlušnosť kráľovho príkazu. Jágerská kapitula sa bránila tým, že nakoľko nemá vedomosť o tom, žeby Tomáš mal právo dedičskej sukcesie, a tým by si mohol privilégium vyžiadať, mu odmietla privilégium vydať. V privilégiu sa spomínal istý človek, ktorý sa volal Chytkurey a majetok mal vo

¹⁶ „...meta predii Delnafev quod pertinet ad fratres predictos incipit a parte orientali et vocatur Sydovpohok ubi sunt mete terree et per regalem viam vadit ad fluuium Delnafev et per eundem fluuium ascendendo vadit iterum ad Thopul. Deinde per siluosam terram reuertitur ad Sydovpohok ad metam priorem et sic finitur...”. – FEJER, Carolus. *Codex diplomaticus Hungariae civilis ecclesiasticusque*, VI./2, s. 375.

¹⁷ Wagner omylom uviedol i majetok Delne. Čo sa týka hraníc doslova prepísal z listiny „...sub metis antiquis et prioribus distinctionibus terminorum sicut tempore domini regis Belae avi nostrae i...eadem terrae habitae sunt seu possessae...”. – WAGNER, Carolus. *Diplomatarium comitatus Saros*, s. 51, 306.

¹⁸ FEJER, Carolus. *Codex diplomaticus Hungariae civilis ecclesiasticusque*, V/1, s. 191.

¹⁹ Z časti prepísaná listina bola vydaná u Fejera. – FEJER, Carolus. *Codex diplomaticus Hungariae civilis ecclesiasticusque*, VIII./3, s. 332 – 333; Maďarský doslovný preklad listiny. – ÁLMASI, Tibor. *Anjou-kori Okleveltár*. XII 1328, Budapest – Szeged, nr. 285, s. 149 – 151; MNL D1 57287.

vlastníctve Juraj nie Tomáš. Privilégium jágerská kapitula bola pripravená vydať krajinskému sudcovi a súdnemu tribunálu, ak o to požiada kvôli jeho preskúmaniu. Otázka znela, či naozaj Juraj dal synom istého človeka menom Chytkurey majetok Soupotok s územím, na ktorom sa nachádzalo ložisko soli kvôli prehratému súdnemu sporu o tento majetok. Petew právny zástupca Petra, syna Juraja vyhlásil, že určite je toto privilégium „...podozrivé a celkom podvodne vyhotovené...”.²⁰ Rovnako požiadal o stanovenie termínu predloženia listín, ktoré právne potvrdzujú vlastnícke práva jeho pána, Juraja zo Solivaru. Tomáš takisto pred sudcom prehlásil, že má listiny kráľov Belu IV. a Ladislava IV., a je ich ochotný v mene Tomáša predložiť. Sporná listina bola jágerskou kapitulou odovzdaná do úschovy kráľovského vicekancelára.

Po menovaní krajinského sudcu spomínaného Pavla, sa predloženie a preskúmanie listín udialo pred tribunálom pod jeho predsedníctvom v oktáve sviatku sv. Juraja v roku 1328. V určený deň sa dostavil pred súd právny zástupca Tomáša, istý Benedikt, ktorý predostrel privilégium kráľa Ladislava IV. Kráľ svojou listinou potvrdil privilégium kráľa Belu IV., ktorý „...spomínanému Chytkuerey a jeho bratom Hermanovi a Bagameriovi, Poliakom, ktorí prišli do uhorského kráľovstva z Poľska kvôli štedrosti spomínaného kráľa Belu, daroval spomínaný majetok Soupotok s podielom na ložisku soli pre vlastný úžitok...”.²¹ Kedysi majetok patrilo istému vojakovi, ktorý sa volal Vilma a ten umrel bez dediča. Pôdu na spomínanom majetku im dal kráľ Belo IV. s tým, že zhromaždia na tomto mieste ľudí, ako hostí – hospites, so slobodami hostí z Veľkého Šariša, a tiež budú povinní bojovať vo vojsku kráľa.²² Potom, keď boli takto usadení na pôde spomínaného majetku, po smrti kráľa Belu IV. – ako sa v zadržanom privilégiu jágerskej kapituly uvádza – Juraj urobil so synmi spomínaného Chytkuerey, s Ladislavom, Benediktom a Pavlom dohodu. Podľa nej by im nakoniec daroval po predchádzajúcich súdnych sporoch v prítomnosti kráľa Ladislava IV. majetok Soupotok. Tiež prijal na seba povinnosť, že „...hrad, ktorý je postavený na tomto majetku...” v čase po súdnej dohode do troch rokov rozoberie a úplne odstráni.²³ Po preskúmaní darovacej listiny kráľa Ladislava na majetky Souar, Soupotok a Delne, kráľovský súd prisúdil právo Jurajovi. Dôvod bol ten, že kým Juraj dostal majetky od kráľa do držby za verné zásluhy, tak spomínaní Poliaci iba do užívania podľa práva hostí. Tým, že synovia Chytkuerey nevedeli predložiť listinu, ktorou by mohli protestovať proti zaujatiu majetku Jurajom či listinu, podľa ktorej by hrad bol Jurajom zbúraný ale naopak, Juraj bol v pokojnom vlastníctve ako aj jeho synovia Ján a Peter viac ako

²⁰ „...*suspectum ac omni prorsus calliditate emanatum...*“ – MNL DI 57287.

²¹ MNL DI 57287.

²² „...*ita tamen, quod super residuitate dictarum terrarum hospites ad modum libertatis de Sarus congregarent, qui congregati in regiis exercitibus tenerentur famulari...*“ – MNL DI 57287.

²³ „...*Castrum etiam, in praefata possessione constructum, eo tempore concordiae usque revolutionem trium annorum contere et radicitus evelere ...assumpsit...*“ – MNL DI 57287.

štyridsať rokov; bolo preukázané právo vlastníctva Juraja a potom i jeho synov Jána a Petra zo Solivaru.

Z údajov tejto listiny je zrejmé, že v dedine Soupotok stál hrad a bol iný, než postavil Juraj na skale Zarkeu. Potom je zrejmé, že spomínaní Poliaci spolu s inými osadníkmi prinajmenším zväčšili sídlisko Soupotok, ak nie založili ho, za čias kráľa Belu IV. To je v zhode s údajom listiny kráľa Ladislava IV. z roku 1288, že hranice majetkov Souar, Soupotok pochádzajú z čias kráľa Belu IV. Ak sa jednalo o kráľovské dediny a kráľ udelil právo hostí pri ich zakladaní, natíska sa otázka: Ak Poliaci zháňali ľudí na vytvorenie dediny Soupotok, kto potom zháňal ľudí na vytvorenie dediny Souar? Ak by Chytkuerey s bratmi Hermanom a Bogomérom zakladali dedinu Soupotok a jeho synovia Ladislav, Benedikt a Pavol sa za čias kráľa Ladislava IV. súdili s Jurajom, potom možno predpokladať, že dedina Soupotok mohla byť založená až po tatárskom vpáde, teda medzi rokmi 1241 – 1262. A to aj napriek tomu, že na jej území už bol nejaký majetok – usadlosť či usadlosti, ktorý vlastnil vojak Vilma. Zodpovedá to času výmeny dvoch generácií. Potom je otázka, či bolo územie novozaloženej dediny Soupotok vyčlenené z územia dediny Souar alebo Delne. Záležitosť sporu Nemcov s cistercitmi by napovedala, že dedina Souar bola založená skôr, ale nevieme, kadiaľ viedla hranica medzi chatármi dedín Souar a Delne. Keby tou hranicou bol potok Soupotok, tak by sa jednalo o územie chatára Delne. Ale nateraz je to ťažké určiť.

Čo doteraz je známe, je skutočnosť, že majetok Delne bol rozdelený najprv na dve časti, východnú a západnú. Východnú časť dostali Ilma a Othmar od kráľov Belu IV. a Štefana V. Z údaju o oboch kráľoch v prípade majetku Feneuzad možno predpokladať donáciu Štefana V. spoluvládcu Belu IV. Potom by sa dalo predpokladať, že východnú časť majetku Delne daroval medzi rokmi 1262 – 1270 mladší kráľ Štefan V. Ilmovi a Othmarovi. Tým ale, že v darovacej listine pre Juraja z roku 1288 sa dedina Delne neuvádza,²⁴ ale v listine z roku 1285 áno, tak sa zdá, že územie dediny Delne nebolo počítané k územiu kráľovských dedín Souar a Soupotok náhodne. Ak by totiž daroval Štefan V. východnú časť majetku šľachticom za zásluhy, tak je skôr pravdepodobné, že dostali už rozvinutú dedinu než iba lesy. Potom, za predpokladu, že kráľovská dedina – villa regalis Delne je stotožniteľná s dnešnou obcou Kokošovce, by bolo logické, že dediny Souar a Soupotok by vznikli na území práve jej. Keď kráľ Štefan V. by v rokoch 1262 – 1270 daroval majetok Delne šľachticom Ilmovi a Othmarovi, tak určite s tým, že ďalšie dve dediny Souar a Soupotok s ďalším územím Delne vyčlenil a spomínaní šľachtici dostali iba kráľovskú dedinu Delne. Jej chatár by sa rozprestieral od potoka Lekeš po Sigordský hrebeň príp. riečku Malá Delňa. Takto sa dá vysvetliť, prečo územie na východe, na ktorom bola založená dedina Feneuzad, patrilo k majetku Souar. Muselo byť súčasťou Souar

²⁴ Budapest: Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. *Forráskiadványok* 9, 1961, nr. 3502, s. 398.

pred týmto darovaním dediny Delne. Čo je pravda, lebo Souar vznikol za panovania samotného kráľa Belu IV. bez spoluvládcu, teda pred rokom 1262. Z listiny z roku 1288 je isté, že kráľ Belo IV. založil dediny – Souar a Soupotok, ale nie je isté, žeby založil dedinu Delne.

Ak by spojitosť územia kráľovských dedín Souar, Soupotok s územím Delne vyplývala naozaj z ich spolupatričnosti, a tým i oddelenia dedín Souar, Soupotok z územia kráľovskej dediny Delne; tak spory cistercitov s prešovskými hosťami by v tomto prípade mali logické vysvetlenie. Dalo by sa zákonite predpokladať, že kráľovskú dedinu Souar zakladali obyvatelia z Epuries, a tým, že užívali lesy až po prameň rieky Delne, vznikol spor, ktorý riešil kráľ Belo IV. v prospech cistercitov. Prečo nakoniec cisterciti stratili majetok Delnafeu nevedno, ale isté je, že zostal v rukách kráľa. V darovacej listine kráľa Štefana V. z roku 1272 sa uvádza, že daruje „...istú zem nazývanú Delnafeu ako aj zriadenú v komitáte Šariš a dostačujúcu na rozsah ôsmich popluží, ktorá prináleží nám, že ju môžeme darovať...”.²⁵ Táto formulácia obsiahnutá v dispozičnej formulke napovedá, že majetok nebol kráľovský, ale predtým niekomu patril. Nakoľko uhorskí králi zvyčajne uvádzali v darovacích listinách aj predošlého vlastníka majetku a aj dôvod, pre ktorý sa majetok znova dostal do ich rúk, tak v tomto prípade sa predchodcovia nespomínajú. Zrejme boli dôvody, pre ktoré cisterciti stratili vlastnícke práva na Delnafeu, lebo, keby kráľ s nimi vymenil majetky, bolo by to známe. Nebolo totiž zvykom u kresťanského panovníka a najvyššieho patróna Cirkvi v Uhorsku len tak odnímať majetok rehoľníkom. Naproti tomu dediny Souar a Soupotok zostali i naďalej v rukách kráľa bez toho, žeby ich niekomu buď Belo IV. alebo Štefan V. darovali.

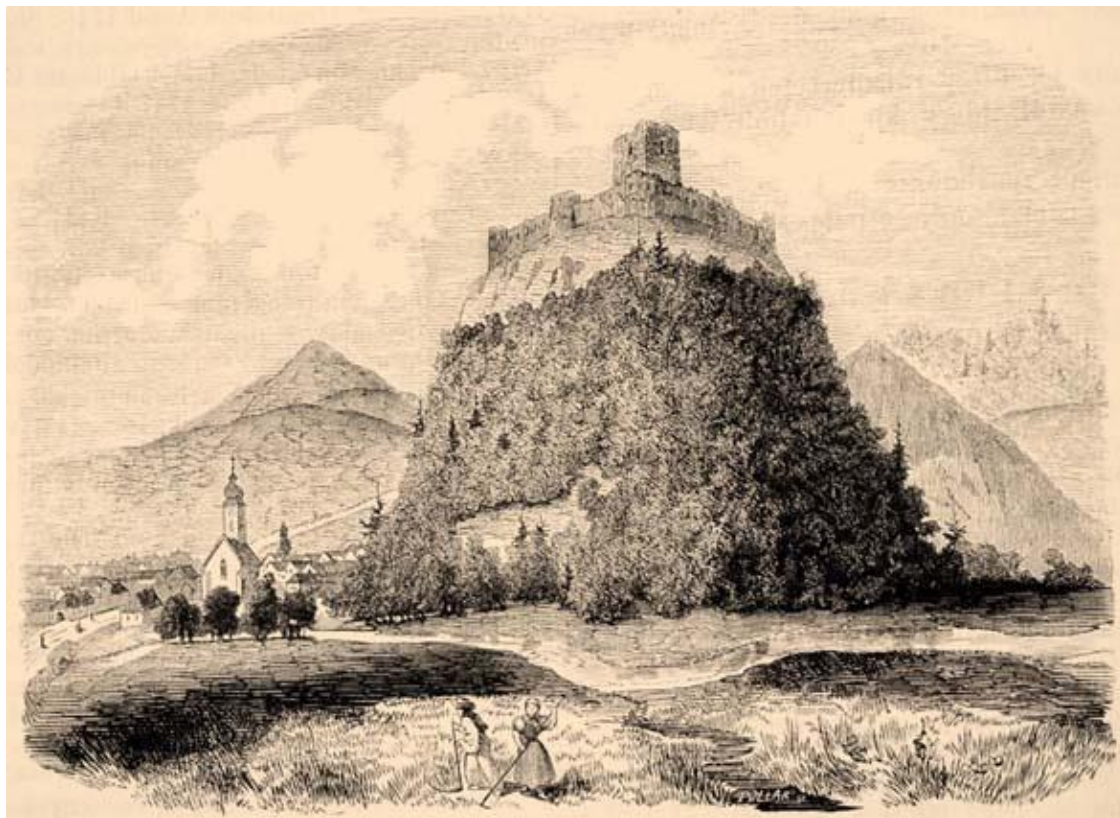
Spor cistercitov s prešovskými Teutones v roku 1247

Majetky Feneuzad a Soupotok, ktoré v spisovom materiáli zo 14. storočia sú spojené s údajmi pochádzajúcimi prinajmenšom z polovice 13. storočia, možno pokladať za kľúčové pri výskume vývoja majetku kráľovskej dediny Delne.

Majetok Feneuzad vznikol, ako sa zdá, na území majetku kráľovskej dediny Souar za čias vlády kráľa Belu IV. a jeho syna Štefana V. v úlohe spoluvládcu. Tento údaj svedčí prinajmenšom o tom, že kráľovská dedina Souar jestvovala pred rokom 1262. Ďalší majetok Soupotok bol založený kráľom Belom IV., ktorý územie, na ktorom vznikla dedina Soupotok udelil s právom hostí Poliakom Chytkuerey a jeho bratom, aby túto dedinu vytvorili. Takže sa to stalo do roku 1262. Keďže kráľovskú dedinu Delne so všetkou pravdepodobnosťou daroval kráľ Štefan V. ako spoluvládca Ilmovi a Othmarovi, muselo byť jej územie odlíšené medzníkmi takisto pred rokom 1262. Ak by územie majetku Souar, a teda i Soupotok bolo vyčlenené z územia kráľovskej dediny Delne, tak celý rozsah tohto prédia by siahal od rieky

²⁵ „...quandam terram Delnafeu vocatam...ad nostram collationem pertinentem...“. – FEJER, Carolus. *Codex diplomaticus Hungariae civilis ecclesiasticusque*, V./3, s. 190.

Tople na východe po kopec Borkut na západe, od prameňa riečky Sydopotok, – dnešný Drienovský potok – na juhu po riečku Sekčov na severe. Tento rozsiahly pás územia musel byť najprv pred rokom 1247 rozdelený na dve časti, a to vznikom dediny Delnafeu, ktorú dostali bardejovskí cisterciti. Listina kráľa Ladislava z roku 1288 uvádza, že iba dediny Souar a Soupotok sú v prvotných medziach, ako boli vlastnené za čias kráľa Belu IV. Teda územie i dedinu Delne nemusel založiť kráľ Belo IV. ale mohol ju ešte založiť kráľ Ondrej II., a teda mohla už jestvovať pred rokom 1235.

Dobový pohľad na hrad Šariš

Čo napovedá spor medzi Teutones z Epuries a bardejovskými cistercitmi? V listine z roku 1247, v ktorej kráľ Belo IV. prisúdil cistercitom práva i na majetok Delnafeu sa uvádza, že „...Nemci z Prešova svojvoľne zničili medzníky ich zeme (cistercitov) pod menom Bardfa, kde je postavený spomínaný kostol... pri tejto príležitosti sa pokúsili prejsť poza hranice zeme spomínaných bratov, čím im zabrali nie malú časť zeme...“.²⁶ Túto stať možno si vykladať dvojako, buď doslovne – verbo ad verbum alebo podľa zmyslu – ad sensum. V prvom prípade to znamená, že prešovskí Nemci porušili medzníky majetku Bardfa. To je spojené s mnohými ťažkosťami. Oba majetky sú veľmi vzdialené od seba, a teda neležia v susedstve. Nie je známe, žeby mešťania z Prešova mali v blízkosti Bardejova nejaký majetok.

²⁶ FEJER, Carolus. *Codex diplomaticus Hungariae civilis ecclesiasticusque*, IV./1, s. 469.

V druhom prípade by to mohlo znamenať, že k porušeniu hraníc majetkov muselo dôjsť len tam, kde majetky tak bardejovských cistercitov ako aj prešovských Nemcov ležali v susedstve.

Ak berieme do úvahy, že pri obrane vlastníckych práv rozhodovali dve veci – titul nadobudnutia – *acquisitio* (ako napríklad dedičstvo – *haereditas*, kúpa – *emptio*, výmena – *cambium* atď.) a užívanie majetku – *usus* (s tým spojené ohradenie sa proti porušeniu práv – *protestatio*, zákazy – *inhibitio*, súdny spor – *lis* atď.), tak porušenie hraníc sa týkalo majetku v prvom rade v zmysle právnom. Totiž podľa uhorského zvykového práva platilo, že kto by sa do 32 rokov v prípade porušenia svojich vlastníckych práv neozval, nemal právo po tejto dobe sa o majetok súdiť alebo v prípade súdu, by isto súdny spor prehral. Cisterciti sa zrejme ozvali hneď. Určite pri svojej sťažnosti sa preukázali donáciou, hoc dodnes ju nepoznáme, ale musíme ju predpokladať. Museli preukázať, z akého titulu majetok vlastní. Takže prisúdenie práva cistercitom trochu napovedá jej obsah. Podľa rozsudku kráľa Belu IV. možno predpokladať, že cisterciti dostali od niektorého z kráľov kostol sv. Egídia z príslušnými majetkami ako benefíciom. Jednalo sa o majetok Bardfa, Zukchu a Delnafeu. Takže ak Nemci z Epuries poničili medzníky a postavili nové, ktorými by značnú časť územia zabrali, tak mohlo to byť na ktoromkoľvek z tých troch majetkov, lebo tým by narušili celistvosť ímania patriaceho ku kostolu sv. Egídia. Potom pri pohľade na medzníky, tak ako oni fyzicky jestvovali na hraničnej čiare ako navršené kopy zeminy, možno hovoriť iba v prípade majetku Bardfa v oblasti Lopuhmezew kde bola jedna navršená kopa hliny a tiež pri Ehelleusmezev. V prípade majetku Delnafeu sa spomínajú dva medzníky – kopy hliny pri Drienovskom potoku. Nič sa však v listine kráľa Bela nehovorí, žeby tieto medzníky boli zničené. Najpravdepodobnejšie narušenie celistvosti majetku cistercitov mohlo nastať práve v susedstve majetku Delnafeu, kde Nemci začali klčovať lesy, ktoré boli najbližšie k dedine Souar. Ako to neskôr potvrdzujú iné listiny posunuli právne svoje nároky na lesy až k prameňu Delny, nie fyzicky zničili nejaké hlinené kopy. Ak tam bol les, tak nebolo zvykom navršovať kopy hliny ale iba v blízkosti ornej pôdy a lúk. Takže samotným klčovaním lesov – na tom mieste mohla byť neskôr založená i dedina Feneuzad – porušili vlastnícke práva cistercitov. Pre úplnosť povedané, je pravda, že v listine z roku 1247 je reč o poškodení medzníkov a postavení nových, ale nakoľko v rozsudku kráľa Belu IV. nie je ani zmienka o tom, na ktorom mieste Nemci fyzicky zničili medzníky – čo ináč sa v takýchto prípadoch jasne uvádzalo – tak možno sa domnievať, že listina buď cituje doslovne žalobu samotných cistercitov alebo pisár formuloval túto vec náročky. Chcel tým podčiarknuť vstup Nemcov na územie cistercitov. Keby len napísal, že Nemci začali klčovať lesy – čo patrilo k ich právam – a ako ukazuje metácia z roku 1247, hranicu tvorila v tom čase pomyselná čiara medzi riečkou Delňa a riekou Topľa, vznikla by otázka, pokiaľ v skutočnosti mohli Nemci lesy klčovať a pokiaľ nie, keď tam nejestvovali nijaké znaky.

Čo je vcelku podozrivé, lebo v lesoch sa krížom označovali stromy na hraničnej čiare.

Z dejinných reálií tiež vieme, že keď nastúpil na trón kráľ Belo IV. v roku 1235, začal dávať do poriadku kráľovské majetky. Pretože jeho otec kráľ Ondrej II. bol veľmi štedrý a majetky rozdával, tak Belo IV. naopak, revidoval tieto donácie a ak bolo treba, tak aj podľa potreby niektoré zrušil. To, že sa v listine spomína kostol sv. Egídia nasvedčuje, že právna väzba majetkov nebola zviazaná s inštitúciou cistercitov – teda kláštorom v poľskej Koprivnici, ale s kostolom, ktorý ležal na území Uhorska. Tým bolo jednoduché odobrať rehoľníkom majetky, lebo stačilo, keď sa kostol sv. Egídia stal farským. Sú to len dohady, lebo nemáme k dispozícii donáciu spojenú s týmto kostolom, ale berúc do úvahy zvykové i cirkevné právo, takto to bolo vcelku reálne. V prípade, žeby cisterciti patrili do kategórie “neužitočných” donácii kráľa Ondreja II., potom by riešenie kráľa Belu IV. bolo logické. Nespomína donáciu, ako to bolo zvykom a ani bližšie nešpecifikuje okolnosti sporu, len jednoducho ho rieši – simpliciter. A zdá sa, že i do času, lebo za jeho vlády sa zakladali Soupotok a Souar do roku 1262. Ostáva iba otázka, dokedy boli cisterciti z Bardejova majiteľmi majetku Delnafeu.

Záver

Na základe vtedajších zvyklostí pri zakladaní dedín – villa a zachovaných údajov v písomnostiach z polovice 13. storočia možno predpokladať, že za vlády kráľa Ondreja II. bola založená dedina Delne vo vznikajúcom komitáte Šariš. Územie tohto kráľovského majetku a dediny Delne bolo novozaloženou dedinou v hornej časti údolia rieky Delny, Delnafeu rozdelené na dve časti, pritom les, tiahnuci sa k Topli, bol súčasťou každej z nich. Keď sa okolo roku 1247 začali v tejto oblasti účinne podieľať na zakladaní dediny Souar prešovskí Neutones – Nemci, vznikol spor medzi nimi a cistercitmi – majiteľmi Delnafeu, ktorý riešil kráľ Belo IV. v prospech cistercitov.

Po tomto roku bola oproti dedine Souar založená Poliakmi na slobodách hostí z Veľkého Šariša nová dedina Soupotok. Do roku 1262 bol chotár dediny Delna medzníkmi odlíšený zo severu od dediny Soupotok a od východu od majetku dediny Souar, pričom rieka Delňa ostala hranicou, ktorá ju oddeľovala od Delnafeu. Po roku 1262 bola darovaná šľachticom Ilmovi a Othmarovi. Takisto bola v jej susedstve po roku 1262 odčlenená od Souar nová dedina Feneuzad a darovaná predkom Jána, syna Chuda. Západná časť chotára Delne zostala spojená s chotármi dedín Souar a Soupotok, nakoľko stále patrili kráľovi. V roku 1285 kráľ Ladislav IV. daroval dediny Souar a Soupotok s územím, ktoré patrilo dedine Delne a ponechalo si tento názov Jurajovi, synovi Šimona, ktorý je zakladateľom rodu Soós (Šóš). Ten daroval tretinu majetku Delne svojmu familiárovi Petrovi v roku 1288 a druhú tre-

tinu svojmu príbuznému Sinkovi. Nakoniec v roku 1318 jeho synovia vymenili tretiu tretinu majetku Delne za majetok na Zemplíne.

Na záver možno povedať, že podobný scénar sa opakoval aj v prípadoch iných dedín – villa – na území Šariša v tomto období. V prípade podrobnejšieho skúmania jednotlivých lokalít je možné lepšie priblížiť vývoj nielen z hľadiska osídľovania hosťami vznikajúceho komitátu Šariš, ale azda i bližšieho spoznania osídlenia Slovenov, ktorí, zdá sa, postupne prijímali nový spôsob života. Vymenili hradišká za dediny – villa.

RESUMÉ

Tento príspevok má byť záverom za trojicou príspevkov o počiatku a vývoji stredovekej dediny – villa Delne. Relektúrou písomných prameňov a ich reinterpretáciou v optike uhorského zvykového práva autor chce načrtnúť dobovo podmienenú schému, ktorá odhaľuje logiku vytvárania mapy regiónu Šariš v dobe vlády kráľov Bela IV. až Ladislava IV. Táto mapa s menšími či väčšími zmenami v rozličných častiach tohto regiónu a v neskoršom období zostala zachovaná dodnes.

Východiskom pre výskum ako aj motívom pre spracovanie témy je listina Belu IV. zo 7. novembra 1247. Aj keď u vedeckej obce budí podozrenie z interpolácie a dôvody, pre ktoré sa jej falšovanie odôvodňuje, sú vcelku známe, predsa autor príspevkov ponúka iný pohľad na tento dokument. S vedomím platnosti doteraz využívaného vzoru interpretácie stredovekých listín v slovenskej historiografii vo svetle marxistickej filozofie – kvalitatívny posun od menej k viac rozvinutej forme života – autor ponúka interpretáciu v zmysle kvalitatívnej zmeny samotnej formy života. Inými slovami opierajúc sa zvlášť o uhorské zvykové právo sa usiluje predstaviť pravdepodobný model života v stredovekej spoločnosti v danom období bez toho, aby ho nejako hodnotil.

Celkovo téma stojí na otázke, či možno považovať majetok bardejovských cistercitov Delnafeu v súlade s textom spomínanej listiny, za bývalú integrálnu súčasť majetku kráľovskej dediny – villa regalis nazývanej Delne. Kladná odpoveď je zároveň cieľom tohto príspevku, a to pravdepodobný model tvorenia dedín – villa na Šariši v počiatkoch formovania komitátu Šariš v 13. – 14. storočí. Podrobná interpretácia písomností vo svetle uhorského zvykového práva poukázala na spôsob formovania osídlenia v údolí rieky Delňa, ktorý možno popísať ako postupné odčleňovanie hospodársky funkčných sídlisk z pôvodne rozsiahleho územia jedného takéhoto sídliska. Treba zdôrazniť, že toto pôvodné a prvé sídlisko bolo založené z iniciatívy uhorského kráľa. Tak možno predpokladať, že v údolí rieky Delňa bola za vlády kráľa Ondreja II. (1204 – 1235) založená kráľovská dedina – villa regalis, ktorá niesla názov podľa rieky Delňa. Potom, a to iste pred rokom 1247, založením novej dediny na hornom toku rieky nazvanej Delnafeu došlo k oddeleniu chotárov oboch stredovekých dedín. Práve listina zo 7. novembra 1247 už jasne poukazuje na

existenciu Delnafeu ako samostatného majetku, ktorý neskôr v roku 1272 disponuje značným rozsahom ornej pôdy. Belo IV. dal podnet, a to iste pred rokom 1262, k založeniu ďalších dvoch dedín a to villa Souar a Soupotok. Toto tvrdenie je na základe údaju per expressum a časovo je neskoršieho dáta (1288). Po roku 1262 bola založená nová dedina Feneuzad, a to už na území chotára dediny Souar. Preto je isté, že vznikla s iniciatívy kráľa. Zároveň bola pôvodná kráľovská dedina – villa regalis Delne predmetom donácie, a to pravdepodobne kráľa Štefana V. ako spoluvládca Belu IV., teda medzi rokmi 1262 – 1270. Ako neskoršie listiny nepriamo dokazujú, chotár starobylej dediny Delne bol značne zmenšený práve vznikom nových dedín i samotnou donáciou. Zo severu hraničil chotár Delne s chotárom Soupotok od východu najprv s chotárom Souar a neskôr Feneuzad a z juhu riekou Delňou sa oddeľoval od majetku Delnafeu. Zo západu bolo z jej chotára odčlenené územie až po Borkut s tým, že mu bol ponechaný pôvodný názov Delne. Toto územie ostalo právne súčasťou mladších sídlisk Souar a Soupotok ako majetok kráľa až do roku 1285. Vtedy prešlo do rúk šľachty a následne ďalším delením vznikali nové dediny. V roku 1288 bola z reliktu pôvodnej dediny Delne odčlenená tretina územia a z podnetu šľachty bola založená dedina Enyczke, dnešná Haniska pri Prešove. Darovanie druhej tretiny zatiaľ nevedno časovo určiť, ale stalo sa to pred rokom 1318. Tretia tretina sa v roku 1318 dostala do rúk nových majiteľov výmenou majetkov. Majetok Delnafeu zmenil majiteľov dvakrát, v roku 1272 a v roku 1333.

Zmyslom objasňovania logiky postupného osídľovania v konkrétnom regióne na podklade dochovaných listín z územia Šariša, ako aj zvykového práva, je zachytiť časovú počiatočnú vrstvu v dejinách tohto komitátu a neskôr župy. Nakoľko sa jedná o komitát, ktorý je časovo mladší než jeho susedia – Spiš, Abov, Zemplín, dáva príležitosť nazrieť do jeho prehistorie. Tou je osídlenie Slovenov, ktorí zdá sa dlho resistovali odlišnej forme života než na ktorú boli zvyknutí od pradávna a ktorá k nim prichádzala v hospodársky, právne, politicky a kultúrne odlišných prejavoch a vplyvoch.

SUMMARY

This article is the conclusion of three articles about the beginning and development of the medieval village – *villa Delne*. The author outlines a time-based scheme that reveals the logic of creating a map of the Šariš region during the reign of Kings Bela IV to Ladislav IV. through written sources and their reinterpretation in the perspective of Hungarian customary law. This map, with minor or major changes to different parts of the region has been preserved to this day.

The starting point for the research as well as the motive for elaborating is topic is a document by Bela IV. from 7 November 1247. The author of the papers offers a different perspective on this document, although the scientific community raises questions of its interpretation and the reasons of its vindication of falsifica-

tion are quite well known. By knowing the validity of the interpretation model used to date in medieval documents in Slovak historiography in the light of Marxist philosophy – qualitative advancement from less to a more developed life – the author offers an interpretation in terms of a qualitative change in the life form itself. In other words, by relying particularly on Hungarian customary law, it seeks to present a probable model of life in medieval society during a given period without any assessment of it.

Overall, the theme is whether the property of the Bardejov Cistercians of Delnafeu can be considered as a formerly integral part of the property of the royal village – the villa regalis called Delne. in accordance with the text of that document. The positive answer is also the aim of this paper, namely the probable model of the creation of villages – villa in Šariš during the formation of the Šariš committee in the 13th – 14th centuries. A detailed interpretation of the documents in the light of common customary law pointed to the formation of a settlement in the Delňa River valley, which can be described as a gradual separation of economically functional settlements from the originally extensive territory of one such settlement. It should be emphasized, that this original and first settlement was founded on the initiative of the King of Hungary. Thus it can be assumed that this occurred during the reign of King Andrew II. (1204 – 1235) who founded a royal village – villa regalis, which was named after the river Delňa. Then, certainly before establishing a new village on the upper reaches of the river called Delnafeu in 1247, the villages of the two medieval villages were separated. The document from 7 November 1247 clearly indicates the existence of Delnafeu as an independent property, which by 1272 had a considerable amount of arable land. Bela IV. certainly initiated the establishment of two other villages, Souar and Soupotok before 1262. This claim is based on the document *per expressum* and from 1288. After 1262 a new village, *Feneuzad*, was founded in the area of the village *Souar*. Therefore, it is certain that it was created with the initiative of the king. At the same time, the original royal village – Villa Regalis Delne, was the subject of a donation, probably by King Stephen V– who was a co-ruler with Bela IV, between 1262 – 1270. As later documents prove indirectly, the area of the ancient village of Delne was greatly reduced by the emergence of new villages and donations. From the north, the Delne area was bounded by the *Soupotok* area from the east, first the *Souar* area, and later with *Feneuzad*, and from the south by the *Delna* river where it was separated from the *Delnafeu* property. From the west, it was separated by *Borkut*, but it continued using the original name *Delne*. This area remained legally part of the younger settlements of *Souar* and *Soupotok* as the property of the king until 1285. Then it began to be in the hands of the nobility and by the next division were created new villages. In 1288, a third of the territory was separated from the relic of the original village of *Delne* and at the initiative of the nobility the village of *Enyczke*, today's *Haniska pri Prešove* was foun-

ded. The donation of the second period could not be determined in time, but it happened before 1318. In 1318, the third period, it came into the hands of new owners in an exchange of property. *Delnafeu's* property changed owners twice, in 1272 and in 1333.

The purpose of clarifying the logic of gradual settlement in a particular region on the basis of preserved documents from the territory of Šariš, as well as customary law, is to capture the initial time layer in the history of this community and later the county. It gives an opportunity to look into its prehistory as it is a community that is younger in time than its neighbors – Spiš, Abov, Zemplín. This is the settlement of the Slovaks, who resisted for a long time the change to a different form of life than they were accustomed to since ancient times, and the accompanying economic, legal, political and culturally different statements and influences.

Adresa autora:

ThDr. Konštantín Daniel Boleš O.Praem.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail:danielb.posta@gmail.com

ZAČIATKY KANONICKÝCH KORUNOVÁCIÍ MARIÁNSKYCH OBRAZOV

Angelus Štefan Kuruc

THE ORIGIN OF THE CANONICAL CORONATION OF MARIAN IMAGES

Abstract: The Holy See issued the authorization of a canonical coronation through the St. Peter Chapter, and later the Sacred Congregation of Rites was assigned this duty. The custom of crowning holy images originated with the Order of Friars Minor Capuchin. In 1636, the Count Alessandro Sforza Cesarini died, upon which he bequeathed in his last will and testament a large sum of money to the Vatican Chapter, be invested to produce crowns of precious metals for the coronation of the most celebrated Marian images in the world. The first Marian image that was Pontifically crowned was Lippo Memmi's painting of *La Madonna della Febbre* (Madonna of Fever) in the sacristy of Saint Peter's Basilica in Rome on 1631, by Pope Urban VIII through the Vatican Chapter. The Vatican Chapter published clearly formulated conditions for coronation.

Keywords: canonical coronation - Vatican Chapter – marian image – history

Prejavom osobitnej úcty mariánskych obrazov sa stala prax ich ozdobovania korunami alebo diadémami. Inšpiráciu tejto praxe možno vidieť v biblickej symbolike, ale tiež v antickej praxi zobrazovania cisára s vavrínovým vencom.¹ Kráľovské inšignie, darované mariánskemu milostivému obrazu k väčšej cti a sláve, symbolizujú pozemský vrchol úcty a zbožnosti. Teologický základ tohto liturgického obradu vychádza z Máriinej nebeskej „korunovacie“, ktorá nasleduje po jej nanebovzatí (Zj 12,1).² Korunovačným obradom cirkev vyznáva, že blahoslavená Panna Mária je právom považovaná za Kráľovnú.³

¹ SALIJ, Jacek. Dlaczego koronujemy wizerunki Matki Najświętszej. In *Przegląd Katolicki*, 1989, roč. 77, č. 33/34 (269/270), s. 5, 8.

² ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha : Karolinum, 1999, s. 132.

³ „Blahoslavená Panna, kráľovský palác, v ktorom si Kráľ sveta obliekol ľudské telo, je Cirkvou, ktorá bola poučená Duchom Svätým, pozdravovaná ako Pani a Kráľovná. Na prejav tejto úcty, sa medzi inými, presadil zvyk korunovania obrazov slávnej Bohorodičky, ktoré sú hojne uctievané, kráľovskú korunu...“ *Ordo coronandi imaginem beatæ Mariæ Virginis*. Editio Typica. Roma : Typis polyglottis Vaticanis, 1981.

Teologický význam označenia Panny Márie za Kráľovnú a Orodovníčku Božieho ľudu zhŕňa vo svojich aktoch II. vatikánsky koncil (1962 – 1965). Už raná cirkev prejavovala svoju úprimnú vieru v moc príhovoru Panny Márie, ku ktorej volala o pomoc a ochranu, ako dokladá veľmi stará modlitba, pochádzajúce približne z tretieho storočia – „Pod Tvoju ochranu...“ Koncil tiež spomína úkon vzývania Panny Márie titulom, ktorý vypovedá o Máriinom poslaní pomocníčky Božieho ľudu v časoch nebezpečenstva a ťažkostí, preto je blahoslavená Panna vzývaná v Cirkvi ako Orodovníčka.⁴ Poslanie Ježišovej matky, ako Orodovníčky za Boží ľud a Kráľovnej, je naznačené už v starozákonnom poslaní a úrade kráľovnej – matky, ktorý v izraelskom kráľovstve zastávala kráľova matka (hebr. gebirah, doslovne „veľká pani“).⁵

Príklady použitia titulu kráľovná vo vzťahu k P. Márii môžeme nájsť už u cirkevných otcov zo 4. storočia. Táto rodiaca sa mariológia získala potvrdenie v rozhodnutiach efezského koncilu (431).⁶ Cez stáročia sa rozvíjajúce presvedčenie o Máriinej kráľovskej hodnosti dostalo svoje potvrdenie v encyklike Pia XII. *Ad coeli Reginam* z roku 1954 a ustanovením liturgického slávenia P. Márie Kráľovnej najprv 31. mája, neskôr 22. augusta.⁷ Pius XII. vo svojej encyklike venovanej učeniu o všeobecnom kráľovstve Panny Márie uvádza: „... Prvý, kto zvestoval nebeským hlasom Máriin kráľovský úrad, bol sám archanjel Gabriel“.⁸

Zvyk spodobňovať Pannu Máriu, ako kráľovnú nebies a zeme, sediacu na tróne, obklopenú anjelmi a ozdobenú kráľovskými insígniami, prevládol od efezského koncilu v roku 431, keď bola Panna Mária vyhlásená za Bohorodičku (Theotokos). Na pamiatku vyhlásenia čestného titulu Theotokos nechal pápež Sixtus III. (430 – 440) vyzdobiť víťazný oblúk baziliky Santa Maria Maggiore mariánskymi mozaikami zo života Panny Márie. Na ikonograficky veľmi zaujímavom výjave „Zvestovanie“ je vyobrazená tróniaca Panna Mária podľa vzoru byzantských prin-

⁴ II. vatikánsky koncil, *Lumen gentium*, č. 62.

⁵ Vzhľadom na to, že izraelskí králi mali obyčajne viac žien, bola kráľova matka vybraná, aby bola kráľovnou kráľovstva, vďaka svojmu jedinečnému príbuzenskému vzťahu ku kráľovi. Gebirah tak pomáhala kráľovi vo vláde nad kráľovstvom vo svojom vznešenom úrade kráľovnej - matky (2 Kr 11,3; 1 Kr 2,19; 1 Kr 15,9-13; Jer 13,18.20). Tento úrad vďaka úzkemu príbuzenstvu s kráľom predstavoval najsilnejšiu vyprosovateľku za ľud kráľovstva u kráľa. Starozákonný obraz a poslanie kráľovnej - matky ako sprostredkovateľky u kráľa za ľud kráľovstva prorocky naznačuje poslanie novozákonnej Kráľovnej - Matky a Veľkej Pani. Je to Mária z Nazareta, ktorá sa stáva Kráľovnou a Matkou Božieho kráľovstva, ako Matka Krista, Kráľa všetkých národov. MARK I. MIRAVALLE, Mark. I., *Maria Spolu vykupiteľka Prostřednice Přímluvkyně*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1997, s. 70 – 71.

⁶ SIUDY, Teofil. Maryja naszą Królową. Z teologii koronacji wizerunków Matki Bożej. In *Ruda. 900 lat historii. Obchody jubileuszowe związane z 900-leciem konsekracji kościoła p.w. św. Wojciecha w Rudzie i koronacji Obrazu Matki Bożej Rudzkiej*. Wieluń : Urząd Miejski, 2006, s. 129.

⁷ KRÓLIKOWSKI, Janusz. Maryja Królowa. Sens teologiczny tytułu w kontekście praktyki koronacji obrazów maryjnych. In WITKOWSKA, A. (ed.). *Maria Regina. Koronacje wizerunków maryjnych w II Rzeczypospolitej*. Tarnów : Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej, 2011, s. 9 – 27.

⁸ PIUS XII. *Ad caeli Reginam*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1954, roč. 46, s. 633.

cezien a panovníčok – odetá do drahocenného šatu, ozdobená šperkami a korunkou. Okolo „trónu“ sú zhromaždení anjeli, ktorí sledujú, ako Panna Mária spriada niť v okamihu, keď sa z neba znáša Archanjel Gabriel. Jedná sa pravdepodobne o najstaršie dochované vyobrazenia Márie z Nazareta ako budúcej kráľovnej.

V kostole Santa Maria in Trastevere je uchovávaná slávna rímska ikona „Madonnadella Clemenza“, datovaná do 6. – 8. storočia. Zobrazuj Bohorodičku s dieťaťom na kolenách ako kráľovnú s korunou zdobenou perlami a drahými kameňmi,⁹ sediacu na tróne, po stranách ktorého stoja dvaja anjeli. Obraz je obkolesený nápisom „per sefactaest“ (vznikol od seba),¹⁰ svedčiaci o nadprirodzenom zásahu, vďaka ktorému obraz vznikol.¹¹ O datovanie ikony sa vedú dlhodobé spory spojené s identifikáciou donátora – pápeža vyobrazeného pri nohách Márie a pohybuje sa od 6 stor. (Ján III., 561 – 574)¹² po začiatok 8. storočia (Ján VII., 705 – 707).¹³

V gotickom sochárstve sa potom stáva téma korunovanie Panny Márie častým zobrazením portálu a tympanónu, a to najmä francúzskych katedrál. Zvyčajne je tu tiež zobrazený Vykupiteľ, ako vkladá Panne Márii korunu na hlavu (katedrála v Laone, 1195 – 1205; Chartres, okolo 1205). Na tympanóne Selins (okolo 1170) je už korunovácia Panny Márie dokončená. Matka Božia je prijatá v nebi a sedí na tróne na rovnakej úrovni s Kristom. Úplne nové ikonografické usporiadanie korunovácie Panny Márie sa nachádza v Paríži na severozápadnom portáli Notre – Dame (okolo 1210). Panna Mária sediacu na tróne vedľa svojho Syna je tu pravdepodobne prvýkrát korunovaná anjelom. V 12. a 13. storočí sa námet nebeskej korunovácie Panny Márie prenáša z priečelia chrámov tiež do ich interiérov, kde v podobe nádherných, farbami hýriacich mozaík zdobia triumfálne oblúky a apsidy slávnych mariánskych rímskych kostolov (Santa Maria in Trastevere, 2. pol. 12. stor., Santa Maria Maggiore, okolo 1295).

Obyčaj zdobená kultových obrazov, zvlášť mariánskych, možno nájsť už v ranom stredoveku.¹⁴ Prvá historicky doložená korunovácia sa tu odohrala už v 8.

⁹ Madonna della Clemenza je vyobrazená v štýle najstarších konštantínopolských ikon, pre ktoré je charakteristická byzantská cisárska ikonografia. Tomu zodpovedá aj cisárska koruna Madony, ktorá je takmer identická s korunou zdobiacou cisárovnú Theodoru na mozaike chrámu San Vitale v Ravenne, datovanou okolo roku 540.

¹⁰ WOLF, Gerhard. *Icons and sites. Cul timages of the Virgin in medieval Rome*. In VASSILAKI, Maria (ed.). *Images of the Mother of God*, Aldershot : Ashgate, 2005, s. 23, 49.

¹¹ Legendy o obrazoch, ktoré neboli vytvorené ľudskou rukou (acheiropoietos), vznikali pri portrétnych obrazoch z potreby doložiť záruku ich pravosti, spočívajúcu v skutočnej prítomnosti zobrazovaného. BARTLOVÁ, Milena. *Skutečná přítomnost. Středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Praha : Argo, 2012, s. 190 - 191.

¹² CECHELLI, Carlo. *I mosaice della basilica di S. Maria Maggiore*, Torino : ILte, 1956, s. 22.

¹³ KONDAKOV, Nikodim Pavlovič. *Ikonografija Bogomateri I*. Sankt-Peterburg : Izd. Imp. Akad. Nauk, 1914, s. 301 – 305.

¹⁴ WITKOWSKA, Aleksandra. Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich w latach 1717 – 1992. In JACKOWSKI, Antoni. *Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*. Kraków : Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1996, s. 87.

storočí, kedy pápež Gregor III. (731 – 742) korunoval roku 732 obraz Panny Márie v oratóriu sv. Petra¹⁵ korunou z rýdzeho zlata s mnohými diamantmi.¹⁶ Ďalšia „pápežská“ korunovácia sa udiala v roku 843, keď pápež Gregor IV. (827 – 844) venoval strieborné koruny obrazu Panny Márie, uctievanému v kostole sv. Kalixta a Kornélia v Ríme, aby Panna Mária vyprosila odpustenie hriechu ľuďom a vyprosila im milosti.¹⁷

Albrecht Dürer – Korunovanie Panny Márie

Charakter korunovácií sa v priebehu storočí postupne vyvíjal od súkromnej zbožnosti cez diecézne korunovácie až po inštitucionalizáciu korunovačného kultu, ku ktorej dochádza v čase baroka, kedy bola správou korunovácií poverená kapitula

¹⁵ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha : Karolinum, 1999, s. 132; WITKOWSKA, Aleksandra. *Koronacja obrazów*. In *Encyklopedia katolicka*, 9, Lublin : Tow.Nauk. KUL, 2002, s. 884.

¹⁶ BARANOWSKI, Andrzej Józef. *Koronacje wizerunków Maryjnych w czasach baroku*. Wąszawa : Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2003, s. 7; WITKOWSKA, Aleksandra. *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich 1717 – 1992. Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*. In Jackowski, Antoni. *Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*. Kraków : Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1996, s. 88.

¹⁷ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha : Karolinum, 1999, s. 132.

baziliky sv. Petra v Ríme, ktorá zlaté korunky priznávala a udeľovala. K rozvoju korunovačných obradov mariánskych obrazov a sôch dochádza už v 14. a 15. storočí, kedy vzniká tradícia prinášať najprv koruny v procesii a až potom nasleduje vlastný akt korunovácie. Korunkami nesenými obyvateľmi Recanati do Loretánskeho domčeka počas morovej epidémie v roku 1500 bola tiež pápežom Júliusom II. korunovaná soška Panny Márie Loretánskej.¹⁸ Na začiatku 16. storočia sa zvyk veľmi rozšíril.¹⁹

Táto prax vyrastajúca, z ľudovej zbožnosti dostala svoj právny a liturgický rámec v potridentskej dobe. Doterajší výskum poukazuje na Hieronyma Paoluccihodi Calbolli OFMC ap. z Forli (1552 – 1620), zvaného apoštol Madony, ako na iniciátora rozvoja slávnostných korunovácií mariánskych obrazov.²⁰ On na záver ľudových misií usporadúval slávnostné korunovanie osobitne uctievaných mariánskych obrazov.²¹ Z jeho iniciatívy v roku 1595 boli v Cremone a v roku 1600 v Parme slávnostne korunované mariánske obrazy. Tvorcom prvej korunovačnej ceremonie bol tiež kapucín – Fedele S. Germano.²² Kult korunovanie mariánskych obrazov si ale zatiaľ stále zachovával charakter privátnej zbožnosti či „diecéznych korunovácií“. Za prvú pápežskú korunováciu (inšpirovanú Hieronimom Paoluccim) sa považuje korunovácia obrazu Saluspopuli Romani Klementom VIII. (1592 – 1605).²³

Pod vplyvom Hieronyma Paoluccihodi Calbolli gróf Alessandro Sforza Pallavicini v testamente z 3. júla 1636 odkázal kapitule svätopeterskej baziliky v Ríme značný nehnuteľný majetok a poveril ju, aby z výnosov fondu boli hradené náklady na zlaté korunky pre, v prvom rade, rímske, mariánske obrazy.²⁴ Tu začína počiatok z inštitucionalizovaného obradu korunovácie v Cirkvi. Kapitula už v 17. storočí ustálila zásady korunovácie a vypracovala rituál korunovania.

¹⁸ BARANOWSKI, Andrzej Józef. *Koronacje wizerunków Maryjnych w czasach baroku*, s. 7.

¹⁹ Avšak zvyk korunovať obrazy Preblahoslavenej Panny Márie sa rozšíril u zbožných kresťanov v západnej cirkvi, najviac na začiatku 16. storočia. Rímski pápeži nielen, že tomuto spôsobu ľudovej zbožnosti priali, ale často tiež obzvlášť preslávené obrazy Bohorodičky korunovali osobne, alebo prostredníctvom svojich zástupcov. *Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis. Editio Typica*. Roma : Typis polyglottis Vaticanis, 1981, s. 7.

²⁰ WITKOWSKA, Aleksandra. *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich 1717 – 1992*, s. 89; CALABUIG, Ignazio. *Significato e valoredelnuovo Ordo Coronandiimagine BMV*. In *Notificationes*, 1981, roč. 17, s. 269.

²¹ NIŻYŃSKI, Wojciech. *Koronacje obrazów*. In *Zorza*, 1983, roč. 27, č. 24, s. 11.

²² ALATRI, Ottavio. *L'incoronazione delle immagini mariane*. In *L'Italia Francescana, rivista bimestrale di cultura francescana*, 1933, roč. VIII, s. 159 – 166.

²³ Korunka bola odcudzená Napoleonom v roku 1800. Obraz bol potom rekorunovaný 15. 8. 1838 pápežom Gregorom XVI. a 1. 11. 1954 pápežom Piom XII. – ALATRI, Ottavio. *L'incoronazione delle immagini mariane*, s. 166 – 169; *Z dawna Polski Tyś Królową. Przewodnik po sanktuaria chmaryjnych. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717 – 1990*. Szymanów : Siostry Niepokalanki, 1990, s. 14.

²⁴ WITKOWSKA, Aleksandra. *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich 1717 – 1992*, s. 90 – 91.

Prvým mariánskym zázračným obrazom Panny Márie s dieťaťom, ktorý bol na návrh donátora grófa Alessandra Sforzu Pallaviciniho korunovaný svätopeterskou kapitulou zlatou korunou, bola 27. augusta 1631 Madonna della Febbre zo sakristie baziliky sv. Petra v Ríme. Zo štúdia starostlivo vedeného účtovníctva nadácie, uloženého vo Vatikánskej knižnici, vyplýva, že z odkazu grófa Sforzu boli hradené zlaté korunky pre milostné obrazy nielen v Taliansku, ale aj v ďalších krajinách, a to po dlhú dobu jedného storočia. Prvou pápežskou korunováciou za hranicami Talianska bola korunovácia obrazu na Jasnej hore Czestochowej 8. septembra 1717. Z poverenia Klementa XI. obraz korunoval biskup Krzysztof Szembek ako zástupca nuncia Hieronyma Grimaldiho.²⁵

Kondrác Wiesner – Korunovanie Panny Márie

Svätopeterská kapitula vydala aj prvý korunovačný poriadok „Ordoservandus in tradendis Coronis Aureis quae donantur á Capitulo Sancti Petri ex Legato D.ni Comitis Alexandri Sfortiae ad coronandas Imagines miraculosas Deiparae Virginis”.

²⁵ MRÓZ, Franciszek – MRÓZ, Łukasz. Koronacje papieskie 1 wizerunków Najświętszej Maryi Panny w Polsce w latach 1990 – 2011. In *Peregrinus Cracoviensis*, 2012, roč. 17, č. 23, s. 33.

Korunovanie milostného obrazu sa stalo novým liturgickým obradom, ktorý sa začínal pokropením obrazu svätenou vodou, nasledovalo pomazanie krizmou a vlastná korunovácia, pri ktorej prvú korunu dostalo Jezuliatko a následne Panna Mária (čo zodpovedá teologickému výkladu mariánskeho obrazu, ktorý vždy poukazuje v prvom rade ku Kristovi). Obraz bol ďalej incenzovaný a intronizovaný na mariánskom „tróne“ špeciálne k tomu zriadenom, čím je väčšinou myslený nádherne vyzdobený oltár.²⁶ Prvý obrad sa podľa týchto predpisov uskutočnil 31. augusta 1637 a tejto cti sa dostalo Madone zo slávneho Michelangelovho súsošia Piety z bazyliky sv. Petra v Ríme.²⁷

Rítus korunovácie, vypracovaný svätopeterskou kapitulou, od roku 1897 zaradený do Rímskeho pontifikálu (*Ritus servandus in coronatione imaginis B. Mariae Virginis*),²⁸ bol v roku 1981 nahradený novým *Ordo coronandi imaginem Beatae Mariae Virginis*.²⁹

Svätopeterská kapitula stanovila pre korunovácie jasne formulované podmienky. Nerozhoduje, či korunou má byť ozdobený obraz alebo socha, ani z akého je materiálu. Nezáleží ani na umeleckej cene obrazu alebo sochy. Milostivý obraz, vyznamenaný vatikánsku korunkou, nesmie už po korunováci nosiť inú korunku, než tú, ktorú získal z Ríma. Keby sa korunka stratila alebo bola odcudzená, musí sa vyžiadať u vatikánskej kapituly nová a obraz môže byť rekorunovaný. Predpokladom pre schválenie žiadosti o korunováciu bol ohlas obrazu (*clara imago*), ktorý veriaci uctievali ako zázračný (*gratiis refulgens*). Zázraky museli byť preukázateľné prísahnými výpoveďami hodnoverných svedkov „...vzácných rodom, vysokým úradom a bezúhonnosťou života“. Predpokladom korunovácie bola tiež starobylosť úcty (*antiquitas originis et artis*) a rozšírenie kultu v čo najväčšom okruhu ctiteľov (*cultuseximius et antiquus*), ktorí do pútnického miesta museli prichádzať pravidelne a z veľkej diaľky (*concursum populi longinquo et perigrinationes continuæ*).³⁰

Žiadosť podávalo do Ríma zvyčajne arcibiskupské konzistórium či sám arcibiskup spravidla rok pred plánovanou korunováciou.³¹ Žiadatelia museli predovšetkým svedecky doložiť autenticitu predkladaných zázrakov a starobylosť a rozšírenie

²⁶ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha : Karolinum, 1999, s. 133.

²⁷ VRABELOVÁ, Dana. *Imago gratiosa – římské korunované Madony*. Praha : s.n. 2012, s. 8.

²⁸ WITKOWSKA, Aleksandra. *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich 1717 – 1992*, s. 89.

²⁹ NADOLSKI, Bogusław *Leksykon liturgii*, Poznań : Pallotinum, 2006, s. 1066. SROKA, Jan. Koronacja wizerunków Najświętszej Maryi Panny. In TROJNAR Janusz – SZAL Adam (ed.). *Ecclesiae Premisliensis Serviens. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Infułatowi doktorowi Stanisławowi Zygarowiczowi*. Przemysł : Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej, 2001, s. 353 – 378.

³⁰ CENTESE, Reno. Cerimoniale dell'incoronazione. In *L'Italia Francescana, rivista bimestrale di cultura francescana*, 1933, roč. VIII, s. 170 – 175; ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha : Karolinum, 1999, s. 132 – 133; VRABELOVÁ, Dana. *Imago gratiosa – římské korunované Madony*. Praha : s.n. 2012, s. 7.

³¹ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Karolinum: Praha, 1999, 132.

úcty, čo sa dialo prostredníctvom spísania histórie zázračného vyobrazenia či príležitostnej monografie vydanéj tlačou. Žiadosti o korunováciu boli adresované dekanovi kapituly. Rozhodnutie kapituly muselo byť potvrdené pápežom tzv. korunovačným dekrétom milostného obrazu, s vymenovaním korunovátora. V Taliansku bol korunováciou poverený zvyčajne člen kapituly sv. Petra, mimo Talianska legát či diecézny biskup. Pri príležitosti korunovácie vydával pápež tiež zvláštne breve, v ktorom boli pre slávnostné dni uvedené úplné odpustky. Ale neraz sa vyskytla prax adresovať žiadosti o korunováciu priamo pápežovi alebo rímskej kúrii. V praxi fungovali tri spôsoby korunovácie: 1. z rozhodnutia pápeža, 2. z rozhodnutia svätopeterskej kapituly, potvrdeného pápežom, 3. z rozhodnutia miestneho biskupa.³²

Do konca 19. storočia vydala kapitula cez 400 korunovačných dekrétov a vydala na zhotovenie koruniek viac ako 50 tisíc lír.³³ Do konca 50. rokov minulého storočia bolo kapitulou korunovaných viac ako 1500 obrazov – najviac v Taliansku, Francúzsku a Španielsku.³⁴

V priebehu ďalších rokov sa vyvinula aj prax biskupských korunovácií. Začalo sa rozlišovať medzi korunováciou pápežskou a biskupskou.³⁵ Skôr, ako sa biskup rozhodol uskutočniť korunováciu obrazu, muselo prebehnúť kanonické skúmanie komisiou z vymenovaných skúsených teológov, ktorá po vypočutí svedkov a preskúmaní milostí, udelených prostredníctvom modlitby pred obrazom, oznámila výsledok skúmania biskupovi. Ak sa biskup stotožnil so závermi komisie, vydal dekrét o vyhlásení obrazu za milostivý a následne ho osobne, alebo prostredníctvom menovaného delegáta, korunoval.³⁶

Zvyk korunovácií prenikol pod poľským vplyvom, aj do gréckokatolíckej cirkvi. Pápežskými korunkami boli korunované ikony v Žyrowiciach (1730), Chełme (1765) a Počajeve (1773).³⁷

Za veľmi zaujímavé považujem zistenie, že celé 17. storočie bolo vyhradené iba korunováciám na území Talianska. Prvá korunovácia za hranicami Talianska sa

³² Witkowska, Aleksandra. *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich w latach 1717 – 2005*. In *Maria Regina. Koronacje wizerunków maryjnych w II Rzeczypospolitej*. Bibliotheca Tarnoviensis : Tarnów, 2011, s. 32.

³³ FRIDRICH, Alojzy. *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*. Wydawnictwo WAM Kraków 2008, s. 9.

³⁴ WITKOWSKA, Aleksandra. *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich 1717 – 1992*, s. 90 – 91.

³⁵ WITKOWSKA, Aleksandra. *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich w latach 1717 – 2005*. In WITKOWSKA, Aleksandra (ed.). *Maria Regina. Koronacje wizerunków maryjnych w II Rzeczypospolitej*. Tarnów : Bibliotheca Tarnoviensis, 2011, s. 32.

³⁶ STANKO, Przemysław. *Kult i Koronacja wizerunków Najświętszej Maryi Panny*, s. 3 – <https://pdfslide.net/documents/przemysl-kult-i-koronacja-wizerunkow-najswietszej-maryi-przemyslaw-stanko.html>.

³⁷ WEREDA, Dorota. *Koronacje wizerunków maryjnych w Cerkwi unickiej*. In DZIEWOŃSKA-CHUDY, Ewelina – TRĄBSKI, Maciej (ed.). *Koronacje wizerunku Matki Bożej na przestrzeni dziejów*. Częstochowa – Warszawa : Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy, im. Jana Długosza – Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, Towarzystwo Historyczne im. Szembeków, 2018, s. 67 – 79.

udiala až v 18. storočí, a to v Dalmácii 21. marca 1715, kedy bola korunovaná Panna Mária z hory Tersatto. Nasledovala prvá korunovácie v strednej Európe – Panna Mária Częstochowska, Kráľovná Poľska (8. septembra 1717).³⁸

Na Slovensku máme len jedinú milostivú sochu – Sedembolestnej Panny Márie v Šaštíne, ktorú 18. októbra 1732 arcibiskup Imrich Esterházi vyhlásil za zázračnú a povolil jej verejnú úctu. 15. augusta 1762 – pri slávnostnom prenesení milostivej sochy na hlavný oltár mariánskeho chrámu za prítomnosti cisárovnej Márie Terézie a jej manžela cisára Františka Lotrinského sa udialo prvé korunovanie sochy Sedembolestnej Panny Márie biskupskými korunkami, ktoré boli darom cisárovnej Márie Terézie. 8. septembra 1864 sa udialo druhé korunovanie sochy pápežskými korunkami uhorským prímasom Scitovským.³⁹

Sedembolestná Panna Mária v Šaštíne

RESUMÉ

Kánonická korunovácia (coronatio canonica) je zbožný inštitucionálny akt pápeža, riadne vyjadrený v pápežskou bulou, ktorým pápežský legát alebo pápežský nunci, v zriedkavých prípadoch sám pápež, vloží korunu na kristologický, mariánsky obraz alebo obraz sv. Jozefa so špecifickým zbožným titulom, ktorý sa v určitej

³⁸ MRÓZ Franciszek – MRÓZ Łukasz. Koronacje papieskie i wizerunków Najświętszej Maryi Panny w Polsce w latach 1990 – 2011. In *Peregrinus Cracoviensis*, 2012, roč. 17, č. 23, s. 33.

³⁹ Z dekrétu pápeža Pia IX.: „Slávne panujúci pápež Pius IX. 26. februára a 15. marca 1864 uznal za vhodné udeliť na túto slávnosť a tiež navždy tomuto posvätnému miestu dvoje plnomocných odpustkov a dovolil prímasovi Scitovskému, aby v jeho mene požehnal korunky a vykonal korunovanie. Tebe, drahý náš syn, dovoľujeme a oprávňujeme Ťa, aby si spomínané korunky na sviatok Narodenia Panny Márie, v našom mene a mocou našej autority mohol požehnať. Dané v Castel Gandolfo dňa 12. augusta 1864. Podpísaný kardinál Paracciani Clarelli

RADVÁNI, Hadrian. *Naša národná svätyňa – Bazilika v Šaštíne*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1990, s. 25 – 35.

diecéze alebo lokalite výrazne uctieva. Kráľovské insígnie, darované mariánskemu obrazu, symbolizujú pozemský vrchol mariánskej úcty a zbožnosti. Sv. Stolec vydával povolenie na kánonickú korunováciu prostredníctvom Svatopeterskej kapituly, a neskôr bola touto povinnosťou poverená Svätá kongregácia obradov. Zvyk korunovania svätých obrazov vznikol v ráde bratov menších kapucínov. Kapucín Hieronym Paoluccidi Calboldidi Forli (1552 – 1620) bol hlavným obhajcom tejto praxe a počas života bol známy ako „apoštol blahoslavenej Panny Márie“.

V roku 1636 zomrel gróf Alessandro Sforza Cesarini, na ktorý odkázal vo svojej poslednej vôli a veľkú sumu peňazí vatikánskej kapitule na výrobu koruniek z drahých kovov na korunováciu najslávnejších mariánskych obrazov na svete.

Prvým mariánskym obrazom, ktorý bol pápežsky korunovaný, bol obraz Lippa Memmiho Madona della Febbre v sakristii Baziliky sv. Petra v Ríme 27. mája 1631, pápežom Urbanom VIII. prostredníctvom vatikánskej kapituly.

Ku korunovácii vydala vatikánska kapitula jasne formulované podmienky: predpokladom korunovácie bol ohlas obrazu (*clara imago*), ktorý uctievali veriaci ako zázračný (*gratiis refulgens*); zázraky museli byť preukázateľné prísahným výpoveďami hodnoverných svedkov; predpokladom korunovácie tiež bol vek úcty (*antiquitas origini set artis*) a rozšírenie kultu v čo najväčšom okruhu ctiteľov (*cultus eximius et antiquus*), ktorí museli prichádzať do pútnického miesta pravidelne a z veľkej diaľky (*concursum Populi longin quo et perigrinationes continuae*). Pápež Urban VIII. vydal osobitné breve, v ktorom sú pre slávnostné dni uvedené tiež plnomocné odpustky a poveroval zvláštnym dekrétom korunovátora.

SUMMARY

A canonical coronation (*coronatio canonica*) is a pious institutional act of the Pope, duly expressed in a Papal bull in which oftentimes a Papal legate or Papal nuncio, or on rare occasions the Pontiff himself, designates a crown, to a Christological, Marian, or Josephian image with a specific devotional title that is prominently venerated in a particular diocese or locality. Royal insignia, the crown and the throne, given to the merciful image of the Virgin, symbolizes the earthly apex of Marian reverence and piety. The Holy See issued the authorization of a canonical coronation at the -St. Peter Chapter, and later the Sacred Congregation of Rites was assigned this duty.

The custom of crowning holy images originated with the Order of Friars Minor Capuchin. A Capuchin friar, Jeronimo Paolucci di Calboldi di Forli (1552 – 1620) was a major advocate for this practice, and was known during his life as the self-proclaimed "Apostle of the Blessed Lady". In addition, in 1636, when Count Alessandro Sforza Cesarini died, he bequeathed in his last will and testament a large sum of money to the Vatican Chapter, be invested to produce crowns of precious metals for the coronation of the most celebrated Marian images in the world.

The first Marian image that was Pontifically crowned was Lippo Memmi's painting of La Madonna della Febbre (Madonna of Fever) in the sacristy of Saint Peter's Basilica in Rome on 1631, by Pope Urban VIII through the Vatican Chapter.

The Vatican Chapter published clearly formulated conditions for coronation: in order to be crowned a painting had to be renowned (*clara imago*) and worshippers had to revere it as miraculous (*gratiis refulgens*). Miracles had to be proven by sworn statements from trustworthy witnesses. Another factor was the length of the reverence (*antiquitas originis et artis*) and the expansion of the cult to include the greatest possible number of worshippers (*cultus eximius et antiquus*), who had to visit the place of pilgrimage regularly and from a great distance (*concursum populi longinquo et perigrinationes continuæ*). Pope Urban VIII. published a special brief, in which full pardons for holy days were listed and a special decree for the ones for which crowns was issued.

Adresa autora:

ThDr. Angelus Štefan Kuruc O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

KAREL REBAN JAKO VÝZNAMNÝ AUTOR REVUE NA HLUBINU

Pavína Moučková

KAREL REBAN AS AN IMPORTANT AUTHOR OF THE NA HLUBINU REVIEW

Abstract: This contribution discusses in depth the publishing efforts of Karel Reban, a canon from České Budějovice, in a particular contemporary journal – the Na Hlubinu review. The Na Hlubinu was a Czech Dominican magazine aimed at cultivating and enriching spiritual life. It was published monthly in the years 1926 – 1948, its production only taking breaks during the summer holidays. Over the course of the periodical's publishing history, Karel Reban penned thirty - three articles for it. His contributions focused mostly on liturgic musings and spiritual life. Furthermore, he touched on topics such as the relationship of people towards the church, as well as the ethical values of society. His writings fully corresponded with the particular scholarly focus that the journal pursued. Karel Reban was born in České Budějovice and for many years worked at the local seminary, having eventually risen to the position of its rector, a position he held for a time. He was also an active contributor to contemporary scholarly periodicals and this article provides a closer examination of the topics Reban discussed in the journal Na Hlubinu.

Keywords: Karel Reban, Na hlubinu (To the depth), spiritual literature, twentieth century, writer

Úvodem

Revue *Na hlubinu* byla velmi významná revue olomouckých dominikánů. Přispívali do ní proto i řádoví bratři Reginald Dacík, Emilián Soukup, Prokop Švach, Antonín Čala, Pavel Škrabal, Metoděj Habáň, Augustin Scherzer a další. Tématy tohoto periodika byla převážně teologie, především christologie, trinitární teologie, ekleziologie a eschatologie, dějiny duchovního života, církevní dějiny, exegeze, liturgie, vztah církve a státu, morálka, také ale duchovní hudba a sakrální architektura. Také se zde objevovaly překlady křesťanské mystiky včetně soudobých interpretací. Hlavním cílem redaktorů byla duchovní obroda společnosti. Tento časopis byl profilován jako revue o duchovním životě pro katolickou inteligenci, jehož úkolem bylo oslovit širší čtenářský okruh kvalitním textem s vysokou teologickou a kul-

turní úrovni.¹ Zakladatelem *Hlubiny* byl katolický kněz, dominikán, teolog, básník, literární kritik, publicista, překladatel, učitel a velká duchovní osobnost, Silvestr Maria Braito (1898-1962).² Po celou dobu vydávání tohoto časopisu, působil i jako jeho šéfredaktor. Ze stovek příspěvků, které pro revue *Na hlubinu* napsal, je patrná jeho snaha a přesvědčení o smyslu této práce.³ První číslo tohoto časopisu bylo vydáno na svátek sv. Tomáše Akvinského, v březnu 1926. Druhá světová válka vydávání tohoto časopisu nepřerušila, přerušily jej až politické důvody koncem roku 1948.⁴ K nejvýznamnějším autorům s více než padesáti příspěvky patřili například Reginald Dacík (měl dokonce sto padesát sedm příspěvků),⁵ Emilián Soukup,⁶ Dominik Pecka,⁷ Jaroslav Durych,⁸ Metoděj Habán,⁹ Antonín Čala.¹⁰ Další autoři s desítkami příspěvků do *Hlubiny* byli například Jan Merell,¹¹ František Hanuš Žundálek,¹² Timoteus Vodička,¹³ Karel Reban,¹⁴ Jakub Deml¹⁵ a další.¹⁶ Publikovali zde také zahraniční autoři.¹⁷

Karel Reban byl českobudějovický rodák a kanovník katedrální kapituly u sv. Mikuláše. Byl velmi známá osobnost v celé diecézi, vyučoval v českobudějovickém kněžském semináři a působil v mnoha organizacích, například působil v odborové organizaci dělníků tabákové továrny. Byl skutečně velice aktivní spisovatel, psal do mnoha dobových odborných časopisů, do časopisů pro laickou veřejnost, dále psal brožury a práce historické, pedagogické a výchovné. Psal také do ryze ženských časopisů a pronesl mnoho rozhlasových promluv, které se většinou

¹ NEKVINDA, Libor. *Na hlubinu 1926 – 1948: bibliografie revue pro duchovní život*. Hradec Králové : Gaudamus, 2000, s. 3.

² Kromě toho se významně podílel na vydávání Filosofické revue, edice Vítězové, časopisů Výhledy, Růže dominikánská; podílel se na překladu Teologické sumy sv. Tomáše Akvinského do češtiny. 1950 zatčen, odsouzen, 1960 propuštěn.

³ NEKVINDA, Libor. *Na hlubinu 1926-1948: bibliografie revue pro duchovní život*, s. 3.

⁴ NEKVINDA, Libor. *Na hlubinu 1926-1948: bibliografie revue pro duchovní život*, s. 3 – 8.

⁵ Reginald Maria Dacík, dominikán a teolog (21. ledna 1907 – 21. dubna 1988).

⁶ Emilián Soukup, dominikán a teolog (9. května 1886 – 5. ledna 1962).

⁷ ThDr. h. c. Dominik Pecka, teolog a autor sociologických a antropologických studií (4. srpna 1895 – 1. května 1981).

⁸ Jaroslav Durych, vojenský lékař a katolický prozaik, básník, dramatik a publicista, měl výrazný vliv na rozvoj českého katolicismu v 1. polovině 20. století (2. prosince 1886 – 7. dubna 1962).

⁹ P. Metoděj Habán O.P., dominikán, filozof, spisovatel. (11. září 1899 – 27. června 1984).

¹⁰ P. Thdr. Antonín František Čala (4. července 1907 – 26. května 1984)

¹¹ Prof. ThDr. Jan Merell, teolog a novozákonní biblista, který se proslavil znovuobjevením papyru P4 s rozsáhlými zlomky textu Lukášova evangelia. (10. května 1904 – 22. září 1986).

¹² František Hanuš Žundálek, duchovní, pedagog a spisovatel (1871 – 1942).

¹³ Timoteus Vodička (16. září 1910 – 12. května 1967).

¹⁴ (19. října 1892-1. listopadu 1957). Více k životu a dílu Karla Rebana např. v článku autorky: MOUČKOVÁ, Pavlína. Českobudějovický kanovník Karel Reban jako učitel a spisovatel. *Theologická revue*. Praha : Univerzita Karlova v Praze-Husitská teologická fakulta. 2016. 87. 4. s. 500-510.

¹⁵ Jakub Deml, kněz, básník a spisovatel (20. srpna 1898 – 10. února 1961). Více např. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha : Československý spisovatel, 1982, s. 48 – 50.

¹⁶ Nekvinda, Libor. *Na hlubinu 1926 – 1948: bibliografie revue pro duchovní život*, s. 8.

¹⁷ Nekvinda, Libor. *Na hlubinu 1926 – 1948: bibliografie revue pro duchovní život*, s. 6.

vázaly k liturgickému roku. Psal recenze a kritiky na díla z mnoha oborů a věnoval se také překladům, převážně z němčiny a francouzštiny.¹⁸

Příspěvky Karla Rebana, které byly otištěny v revue *Na hlubinu*

Základní oddílovou strukturu revue *Na hlubinu* tvořilo několik pravidelných rubrik. Například Pracovna, která se zaměřovala na úvahy, meditace a krátká zamyšlení, jak prakticky naplňovat křesťanské zásady. Další rubrikou byla rubrika anotací s názvy Literatura a Žeň, kde se charakterizovaly aktuální díla jak teologické, mystické a duchovní, ale i beletristické a poetické povahy. Další rubriky byly například Výhledy a Život, obsahující především zamyšlení nad prožitky víry každodenního života.¹⁹ Karel Reban nejčastěji publikoval právě v rubrice Život.²⁰

Výčet příspěvků Karla Rebana v revui *Na hlubinu*:²¹

Jak píše o kněžích přátelé. 1941, 16, 6, s. 359 – 361

Stále v duchu křesťanském. 1941, 16, 8, s. 518 – 521

Víc odvahy k odpovědnosti. 1941, 16, 7, s. 438 – 439

Býti Božími a žíti z Boha. 1941, 16, 6, s. 334 – 339

Církev a lid. 1940, 15, 3, s. 154 – 157

Do milostivého léta: Jsme opravdu vykoupeni! 1933, 8, 4, s. 233 – 236

Důsledně. 1946, 20, 3, s. 69 – 73

Ke zdrojům radosti. 1947, 21, 1, s. 8 – 10

Ke zdrojům síly. 1947, 21, 2, s. 42 – 44

Kněz a laik. 1948, 22, 10, s. 286 – 291

Kněz a laik. 1948, 22, 11, s. 318 – 322

Křesťan společnosti. 1948, 22, 6 – 7, s. 209 – 212

Laik a církev. 1940, 15, 1, s. 28 – 33

Liturgické kapitolky. 1927, 2, 2, s. 81 – 88

Liturgické kapitolky. 1927, 2, 3, s. 151 – 155

Liturgické kapitolky. 1927, 2, 4, s. 206 – 212

Liturgické kapitolky. 1927, 2, 5, s. 282 – 286

Liturgické kapitolky. 1927, 2, 6, s. 332 – 336

Liturgické posvěcení času. 1927, 2, 7, s. 387 – 391

Liturgické posvěcení času. 1927, 2, 8, s. 451 – 459

Liturgické posvěcení času. 1927, 2, 9, s. 531 – 536

¹⁸ Více k životu a dílu Karla Rebana v článku autorky: Moučková Pavlína, Českobudějovický kanovník Karel Reban jako učitel a spisovatel. *Theologická revue*, 2016, 87, 4, s. 500 – 510 a KADLEC, Jaroslav. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice : Sdružení sv. Jana Neumanna, 1995. Knihovna Setkání. A dále Archiv Biskupství českobudějovického. České Budějovice. *Složka Monsignore Reban*. Osobní deník Karla Rebana.

¹⁹ Nekvinda, Libor. *Na hlubinu 1926 – 1948: bibliografie revue pro duchovní život*, s. 5 a 6.

²⁰ Nekvinda, Libor. *Na hlubinu 1926 – 1948: bibliografie revue pro duchovní život*, s. 216 – 217.

²¹ Převzato ze seznamu in Nekvinda, Libor. *Na hlubinu 1926 – 1948: bibliografie revue pro duchovní život*, s. 216 – 217.

- Liturgické posvěcení času. 1927, 2, 10, s. 568 – 571
 Liturgické posvěcení času. 1935, 10, 2, s. 96 – 103
 Liturgické posvěcení kultury. 1935, 10, 6, s. 346 – 351
 Liturgické posvěcení místa. 1935, 10, 3, s. 156 – 163
 Liturgické posvěcení práce. 1935, 10, 4, s. 216–221
 Liturgické posvěcení rodiny. 1935, 10, 5, s. 289 – 296
 Liturgií k vítězství nad hmotou. 1935, 10, 1, s. 42 – 50
 Našim laikům. 1944–1945, 19, 2, s. 94 – 99
 Nám kněžím. 1944–1945, 19, 3, s. 155 – 161
 Nový katolík. 1944–1945, 19, 5, s. 293 – 295
 Svatý lid. 1944–1945, 19, 9–10, s. 550 – 560
 Velehrad – duchovní síly cyrilometodějské. 1936, 11, 6, s. 391 – 395

Liturgické úvahy

Jak je vidět z výše uvedeného výčtu, Karel Reban přispíval do *Hlubiny* pravidelně až od druhého ročníku, od roku 1927. Zde se nyní podíváme na jeho příspěvky týkající se liturgie. Ty byly uváděny především pod společným názvem Liturgické kapitolky. Avšak liturgii dává Karel Reban prostor prakticky ve všech jeho příspěvcích. Liturgie patřila k jeho stěžejnímu zájmu, můžeme ho dokonce považovat za jednoho ze zakladatelů liturgického hnutí v českých zemích.²² Liturgické příspěvky publikoval především v Časopisu katolického duchovenstva, ale v revue *Na hlubinu* jim dal také mnoho prostoru. Karlu Rebanovi šlo v těchto pojednáních především o to, aby lidé opět našli cestu ke kráse liturgie, aby jí porozuměli a upřímně a s láskou ji prožívali. Zvláště mu záleželo na výchově dětí a mládeže, přál si, aby výuka náboženství neměla pouze naučný charakter. Ve svých liturgických pojednáních uvádí, jak by se měla liturgie správně uvádět do praxe – byly by to například liturgické katecheze pro děti, mládež a dospělé, dále vydávání učebnic, praktický nácvik chování v kostele, poznávání liturgie skrze důstojné slavení liturgických slavností, skrze umění, hudbu a zpěv a hlavně prožíváním liturgie. Ve velké většině svých liturgických příspěvků se zabývá důležitostí liturgického hnutí.²³ V oddílu s názvem Liturgické kapitolky²⁴ se věnuje rozdílu a důležitosti modlitby soukromé a modlitby liturgické. Přes potřebu soukromé, osobní modlitby se Reban dostává k potřebě modlitby liturgické, kterou považuje za dokonalejší a lépe oslavující Boha, než modlitba soukromá.²⁵ V dalším čísle²⁶ časopisu se věnuje v Liturgických ka-

²² KOPEČEK, Pavel. *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2016. s. 118.

²³ REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 2, s. 81 – 88., Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 3, s. 151 – 155., Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 4, s. 206 – 212., Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 5, s. 282 – 286., Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 6, s. 332 – 336.

²⁴ REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 2, s. 81 – 88.

²⁵ REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 2, s. 81 – 88.

pitolkách vysvětlení toho, co vlastně pojem liturgické hnutí znamená a co je jeho úkolem. Tím je podle Rebana získání lidu pro činnou účast na liturgii. Nicméně poukazuje, že vliv tohoto hnutí je u nás zatím v začátcích, musíme se proto spokojit se základními a jednoduchými úkoly.²⁷ V tomto článku také uvádí důležitost důstojnosti liturgie a liturgického jazyka. Dále zde opět zmiňuje nutnost toho, aby lidé liturgii rozuměli.²⁸ V dalším pokračování Liturgických kapitol²⁹ se opět věnuje problematice liturgie, přemýšlí nad sjednocením křesťanů pomocí liturgie a poukazuje na fakt, že liturgie je pro většinu lidí nesrozumitelnou mimikou, že lidé neznají smysl a význam mše svaté. Na to ostatně upozorňuje i v jiných člancích v jiných časopisech.³⁰ Pokračuje však pozitivnějším vyjádřením, že si je vědom, že v posledních letech se probouzí zájem o katolickou liturgii pomocí aktivit liturgického hnutí, které usiluje o prohloubení a zúrodnění náboženského života využitím myšlenkových i mravních pokladů, ukrytých v katolické liturgii.³¹ V dalším pokračování Liturgických kapitol³² Reban apeluje na to, aby věřící měli co nejvíce kvalitní literatury pro modlitbu. A v podobném smyslu pokračuje³³ i v dalším příspěvku, kde upozorňuje na důležitost každodenní modlitby a uvádí několik příkladů vynikající modlitební literatury, například z překladu profesora Hejčla.

V dalším větším celku příspěvků s názvem Liturgické posvěcení času, se Karel Reban zabýval především kulturou svátků liturgického roku. Těchto příspěvků bylo celkem pět, čtyři v roce 1927 a jeden roku 1935.³⁴ Reban zde pokračuje v liturgických úvahách a uvádí, že nejsnadnější sblížení soukromé zbožnosti s katolickou liturgií je správné prožití posvátných období a liturgického roku.³⁵ Dále se v tomto příspěvku věnuje liturgickému prožití neděle (podnázev tohoto příspěvku je právě Liturgické prožití neděle), uvádí historické základy tradice slavení neděle a stručně vysvětluje její ethos a dogma. V tomto tématu pokračuje i v dalším čísle³⁶ a zde uvádí jak správně prožít neděli podle breviáře a misálu, ukazuje krásu nedělní mše svaté a zdůrazňuje, že přispívá k prohloubení náboženského a mravního života.³⁷ U tohoto příspěvku je třeba zmínit, že zde se Rebanovi velice dobře podařil úmysl stručně

²⁶ REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 4, s. 206 – 212.

²⁷ REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 4, s. 206 – 212.

²⁸ REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 4, s. 206 – 212.

²⁹ REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 3, s. 151 – 155.

³⁰ Např. REBAN, Karel. Skrytý poklad. *Život: časopis volných vědomostí duchovních a časových názorů na život a účel jeho*, s. 123.

³¹ Srov. REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 3, s. 155.

³² REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 5, s. 282 – 286.

³³ REBAN, Karel. Liturgické kapitolky. *Na hlubinu*. 1927, 2, 6, s. 332 – 336.

³⁴ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 7, s. 387 – 391. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 8, s. 451 – 459. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 9, s. 531 – 536. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 10, s. 568 – 571. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1935, 10, 2, s. 96 – 103.

³⁵ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 7, s. 387 – 391.

³⁶ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 8, s. 451 – 459.

³⁷ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 8, s. 451 – 459.

a jednoduchou mluvou u čtenáře probudit zájem o liturgii a přiblížit ji. V dalším čísle³⁸ pokračuje dokončením tohoto tématu a následuje zamyšlení nad liturgickým posvěcením všedního dne. Opět nejdřív uvádí význam a historické souvislosti křesťanského týdne. Dále ukazuje, jakými prostředky zasahuje liturgie do každodenního života lidí a jak jej posvěcuje.³⁹ Poslední příspěvek z tohoto seriálu (myšleno Liturgické posvěcení času) Karel Reban publikoval až s odstupem několika let, v roce 1935.⁴⁰ V tomto příspěvku se zabývá podobnou tematikou jako v předchozích článcích.

Karel Reban – kanovník katedrální kapituly u sv. Mikuláše

V dalších příspěvcích, které se věnují liturgice,⁴¹ uvažuje Reban například nad tím, jak liturgie ovlivňuje kulturu, odkazuje na pohled do historie, aby ukázala, jak velký vliv měla katolická liturgie na rozvoj evropské kultury. Na formování rodinného života, života společenského a kulturního. Dokonce uvažuje nad tím, že liturgie může zachránit upadající evropskou kulturu.⁴² V dalším čísle se věnuje liturgickému posvěcení místa,⁴³ ve smyslu všudypřítomnosti Boží a samozřejmě vyzdvihuje

³⁸ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 9, s. 531 – 536.

³⁹ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 9, s. 531 – 536. A REBAN, Karel. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1927, 2, 10, s. 568 – 571.

⁴⁰ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení času. *Na hlubinu*. 1935, 10, 2, s. 96 – 103.

⁴¹ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení kultury. *Na hlubinu*. 1935, 10, 6, s. 346 – 351. Liturgické posvěcení místa. *Na hlubinu*. 1935, 10, 3, s. 156 – 163. Liturgické posvěcení práce. *Na hlubinu*. 1935, 10, 4, s. 216 – 221. Liturgické posvěcení rodiny. *Na hlubinu*. 1935, 10, 5, s. 289 – 296. Liturgií k vítězství nad hmotou. *Na hlubinu*. 1935, 10, 1, s. 42 – 50.

⁴² REBAN, Karel. Liturgické posvěcení kultury. *Na hlubinu*. 1935, 10, 6, s. 346 – 351.

⁴³ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení místa. *Na hlubinu*. 1935, 10, 3, s. 156 – 163.

chrám, jako místo zvláště posvěcené. V tomto smyslu hovoří i o menších sakrálních stavbách v krajině, kapličkách, posvátných znameních při cestách a tak dále. Tato všechna místa posvěcují každodenní život křesťana a prakticky na každém kroku nám připomínají Boží přítomnost na tomto světě. Zde opět navazuje na předchozí článek, protože například sakrální stavby a obrazy bezpochyby patří ke kulturnímu dědictví. V další článku podobného ladění⁴⁴ se Karel Reban zabývá liturgickým posvěcením práce, kde hovoří o etické hodnotě práce a o jejích souvislostech s náboženstvím a liturgií. Dále navazuje velmi pěkným článkem, ve kterém se zabývá etickou, společenskou a náboženskou funkcí rodiny.⁴⁵ Zde obhazuje její postavení jako vyvrcholení manželství a jako nejkrásnější koutek na světě, pokud je rodina ctnostná, zbožná a šťastná. Již počátky rodiny zde označuje jako liturgické, protože rodina začíná svátostí manželskou. Rytmus rodinného života pak podle Rebana velmi úzce souvisí s liturgií a liturgickým rokem. Zde pak jde o obřady svátostí a velkých svátků, které chod rodiny ovlivňují. A opět zde vidí úkol liturgického hnutí - vysvělit lidem svátky roku v jejich správné podobě. Dále hovoří o takzvané domácí rodinné liturgii, kde obhazuje i malé náboženské úkony typu posvěcená hromnička, nebo malá domácí kropěnka se svěcenou vodou, jako velké přiblížení k Bohu.⁴⁶ Tento článek působí velmi praktickým dojmem, ale vede také k hlubokému zamyšlení. Rebanovy liturgické úvahy v revue *Na hlubinu* zakončíme přiblížením článku Liturgií k vítězství nad hmotou,⁴⁷ kde se snaží ukázat, jak liturgie produševňuje život laika a jakými prostředky může člověk v denním životě přemoci nebezpečí hmotného a uvádí, že hmota by měla být křesťanovi nástrojem ctnosti a záslužnosti a každou hmotu by se měl snažit zduchovnit.

Úvahy o kněžstvu a laicích

Další příspěvky publikoval Reban až ve čtyřicátých letech 20. století. Pouze dva příspěvky ještě časově patří do let třicátých. A to příspěvek s názvem Velehrad – duchovní síly cyrilometodějské (1936).⁴⁸ Který vyšel při příležitosti jubilejního svatometodějského roku, kdy se Velehrad chtěl stát centrem náboženského života u nás. Zde se Reban zamýšlí nad tradicí křesťanství v českých zemích, uvádí duchovní a mravní benefity křesťanství a požaduje mravní a duchovní reformu po každém křesťanovi. A druhým článkem, který spadá do třicátých let je příspěvek s názvem Do milostivého léta: Jsme opravdu vykoupeni!⁴⁹ Zde se Karel Reban za-

⁴⁴ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení práce. *Na hlubinu*. 1935, 10, 4, s. 216 – 221.

⁴⁵ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení rodiny. *Na hlubinu*. 1935, 10, 5, s. 289 – 296.

⁴⁶ REBAN, Karel. Liturgické posvěcení rodiny. *Na hlubinu*. 1935, 10, 5, s. 289 – 296.

⁴⁷ REBAN, Karel. Liturgií k vítězství nad hmotou. *Na hlubinu*. 1935, 10, 1, s. 42 – 50.

⁴⁸ REBAN, Karel. Velehrad – duchovní síly cyrilometodějské. *Na hlubinu*. 1936, 11, 6, s. 391 – 395.

⁴⁹ REBAN, Karel. Do milostivého léta: Jsme opravdu vykoupeni! *Na hlubinu*. 1933, 8, 4, s. 233 – 236. (Milostivé léto, tedy Svatý rok 1933 (Jubilejní svatý rok 1933) byl mimořádným Svatým rokem zasvěcený Vykoupení a konal se od 2. dubna 1933 do 2. dubna 1934.)

mýšlí nad tím, co očekávat od Milostivého léta a jaké mají věřící povinnosti. Nyní si uvedeme články, ve kterých se Karel Reban zabývá kněžskou službou a postavením laiků v církvi. V příspěvku *Býti Božími a žiti z Boha*,⁵⁰ kde se zabývá křesťanským životem, zamýšlí se nad prožíváním víry modlitbou kterou vyslovujeme lásku k Bohu. Opět se i zde dostává k liturgii a zmiňuje, že skrze liturgii vede přímá a krátká cesta do Katolické akce. V témže čísle⁵¹ v rubrice *Život* publikoval Karel Reban příspěvek *Jak píší o kněžích jejich přátelé*.⁵² V tomto příspěvku se zabývá důstojností kněžského povolání. Zamýšlí se nad tím, jak kněze vnímají lidé, a zda vůbec chápou pravou podstatu kněžství. Další dva příspěvky vyšly v témže roce a v téže rubrice (*Život*).⁵³ V příspěvku *Stále v duchu křesťanském*, uvádí Reban důvody, proč by výchova, vzdělávání a další aktivity související s rozvojem člověka, měly zůstat v křesťanském duchu. Na školách totiž podle jeho soudu zůstává výchova mravní i náboženská. Křesťanské prvky můžeme podle Rebana nalézt i například v tělesné výchově, kde je důležité mladé lidi naučit chápat důstojnost lidského těla. Dále pak trvá na tom, že všechnu práci by lidé měli vykonávat v křesťanském duchu a uvádí jako příklad známé „Modli se a pracuj.“ V dalším příspěvku *Víc odvahy k odpovědnosti*⁵⁴ věnuje své řádky autorství, konkrétně se zamýšlí nad tím, jak velkou má odpovědnost spisovatel a autor za to, co napsal a jaký to mělo na čtenáře vliv. Zamýšlí se již i v této době nad komerčními články a na závěr uvádí že se musí dbát především o mravní otázku takových článků. V dalším příspěvku *Církev a lid*⁵⁵ a *Laik a církev*⁵⁶ z roku 1940, se Karel Reban vyjadřuje ve smyslu, že církev se má k laikovi stejně jako matka k dítěti.⁵⁷ Mateřsky pečuje, mateřsky miluje. Chápe člověka v dobrém i ve zlém, ve všech jeho touhách a snahách. Je věrná ve všech krizích, i v těch nejtěžších, v nemoci i umírání. Dále zde hovoří o kněžství laiků, o svátostném manželství a svátostinách. Poté uvádí povinnosti, které má laik k církvi. I na tomto místě je zdůrazněno, že laik má povinnost především činnější a přímější účastí na liturgickém životě církve. Dále píše ve článku *Církev a lid*⁵⁸ o rodině, společnosti, národu, jejichž ideje církev pomáhá zachovávat a obnovovat. Církev má účast na životě lidu, zachovává, chrání a křísí mravní síly, jimiž lid žije. Církev zná nejlépe potřeby lidské duše a hlavní úkol Reban vidí ve sblížení lidu a církve, aby jedno byli.⁵⁹ Nyní se zaměříme na příspěvky, které Karel Reban publikoval až

⁵⁰ REBAN, Karel. *Býti Božími a žiti z Boha*. *Na hlubinu*. 1941, 16, 6, s. 334 – 339.

⁵¹ REBAN, Karel. *Jak píší o kněžích přátelé*. *Na hlubinu*. 1941, 16, 6, s. 359 – 361.

⁵² REBAN, Karel. *Jak píší o kněžích přátelé*. *Na hlubinu*. 1941, 16, 6, s. 359 – 361.

⁵³ REBAN, Karel. *Stále v duchu křesťanském*. *Na hlubinu*. 1941, 16, 8, s. 518 – 521. REBAN, Karel. *Víc odvahy k odpovědnosti*. *Na hlubinu*. 1941, 16, 7, s. 438 – 439.

⁵⁴ REBAN, Karel. *Víc odvahy k odpovědnosti*. *Na hlubinu*. 1941, 16, 7, s. 438 – 439.

⁵⁵ REBAN, Karel. *Církev a lid*. *Na hlubinu*. 1940, 15, 3, s. 154 – 157.

⁵⁶ REBAN, Karel. *Laik a církev*. *Na hlubinu*. 1940, 15, 1, s. 28 – 33.

⁵⁷ REBAN, Karel. *Laik a církev*. *Na hlubinu*. 1940, 15, 1, s. 28 – 33.

⁵⁸ REBAN, Karel. *Církev a lid*. *Na hlubinu*. 1940, 15, 3, s. 154 – 157.

⁵⁹ REBAN, Karel. *Církev a lid*. *Na hlubinu*. 1940, 15, 3, s. 154 – 157.

v ročníku 1944/1945. Zde jde o příspěvky Našim laikům, Nám kněžím, Nový katolík, Svatý lid.⁶⁰ Ve článku Našim laikům⁶¹ se Karel Reban věnuje vztahu kněze a laika a povinnostmi laiků vůči církvi. Tento příspěvek je spíše soukromým zamyšlením. Vychází z něj však doporučení pro laiky, že by měli žít z dogmatu, liturgie, žít křesťanskou mravností, spolupracovat s knězem, být vůči kněžím a církvi méně kritický. Další článek Nám kněžím⁶² má podnázvev Mým bohoslovcům a mladším bratřím. Zde se Karel Reban zamýšlí nad úkoly, ke kterým zavazuje kněžská služba. V příspěvku Nový katolík⁶³ míní Reban katolíka, který je ochoten a schopen přijmout nové výzvy své doby a podává zde výčet, jaký by takový katolík měl být. V příspěvku Svatý lid⁶⁴ se zabývá otázkou, jak by mělo na soudobé změny reagovat křesťanství. Odkazuje zde na lid, jako na nositele míru, sociální spravedlnosti a kultury. Opět se zabývá tím, co má lid dávat církvi a naopak. Opět se dostává k tomu, že z rodin roste křesťanský, svatý lid. Posledním oddílem článků, které si zde představíme, budou příspěvky, které Karel Reban publikoval roku 1946, 1947 a 1948, tedy s koncem vydávání revue *Na hlubinu*. V roce 1946 to byl článek Důsledně⁶⁵ a roku 1947 články Ke zdrojům radosti⁶⁶ a Ke zdrojům síly.⁶⁷ V posledním ročníku pak dva články se shodným názvem Kněz a laik⁶⁸ a poslední článek, který Rebanovi vyšel v tomto periodiku, než bylo státem zakázáno jeho vydávání, byl příspěvek Křesťan společnosti.⁶⁹ V článku Důsledně z roku 1946 hovoří Karel Reban o důslednosti, definuje co důslednost není a specifikuje důslednost v rámci křesťanství a křesťanské výchovy. V dalším ročníku v článku Ke zdrojům radosti, kde o křesťanství píše jako o náboženství radosti a podává výčet, z čeho všeho může křesťan čerpat radost, myšleno z lásky k Bohu, církve a podobně. V článku Ke zdrojům síly pokračuje v podobném duchu a vysvětluje z čeho může křesťan čerpat sílu, především však z lásky k Bohu. Roku 1948 zde publikoval tři články, z toho dva nesly název Kněz a laik, kde se zabývá vztahem kněze jako prostředníka mezi Kristem a dušemi a odkazuje na pasáže v Bibli, kde se o tomto vztahu píše a také na kanonické právo. Dále pokračuje tím, co žádá kněz od laiků, jakou pomoc by ocenil, na konci shrnuje slovy: „Pojďte a chopte se práce na vinici Páně.“ Podle Rebana je krásné být

⁶⁰ REBAN, Karel. Našim laikům. *Na hlubinu*. 1944 – 1945, 19, 2, s. 94 – 99. REBAN, Karel. Nám kněžím. *Na hlubinu*. 1944 – 1945, 19, 3, s. 155 – 161. REBAN, Karel. Nový katolík. *Na hlubinu*. 1944 – 1945, 19, 5, s. 293 – 295. REBAN, Karel. Svatý lid. *Na hlubinu*. 1944–1945, 19, 9 – 10, s. 550 – 560.

⁶¹ REBAN, Karel. Našim laikům. *Na hlubinu*. 1944 – 1945, 19, 2, s. 94 – 99.

⁶² REBAN, Karel. Nám kněžím. *Na hlubinu*. 1944 – 1945, 19, 3, s. 155 – 161.

⁶³ REBAN, Karel. Nový katolík. *Na hlubinu*. 1944 – 1945, 19, 5, s. 293 – 295.

⁶⁴ REBAN, Karel. Svatý lid. *Na hlubinu*. 1944 – 1945, 19, 9 – 10, s. 550 – 560.

⁶⁵ REBAN, Karel. Důsledně. *Na hlubinu*. 1946, 20, 3, s. 69 – 73.

⁶⁶ REBAN, Karel. Ke zdrojům radosti. *Na hlubinu*. 1947, 21, 1, s. 8 – 10.

⁶⁷ REBAN, Karel. Ke zdrojům síly. *Na hlubinu*. 1947, 21, 2, s. 42 – 44.

⁶⁸ REBAN, Karel. Kněz a laik. *Na hlubinu*. 1948, 22, 10, s. 286 – 291 a REBAN, Karel. Kněz a laik. *Na hlubinu*. 1948, 22, 11, s. 318 – 322.

⁶⁹ REBAN, Karel. Křesťan společnosti. *Na hlubinu*. 1948, 22, 6 – 7, s. 209 – 212.

jak knězem, tak laikem a oba by se měli činit, aby byli tohoto údělu hodni.⁷⁰ V jednom z posledních čísel tohoto časopisu Karel Reban publikoval příspěvek Křesťan společnosti. Obsahuje zamyšlení nad tím, co by křesťan měl dávat společnosti a jakým způsobem by měl využít svůj mravní charakter, aby byl společnosti prospěšný. A dále se zabývá otázkou problémů soudobé společnosti.

Závěrem

V tomto příspěvku jsme si stručně přiblížili články Karla Rebana, které publikoval v revue *Na hlubinu*. Bylo by jistě zajímavé se podívat na jeho příspěvky podrobněji a doplnit tento článek přímými citacemi, avšak tím by byl daleko přesažen možný rozsah předkládaného článku. Svými příspěvky se Karel Reban snažil zpřístupnit složitější teologickou a liturgickou problematiku věřícím a tím je přiblížit více k prožívání víry, liturgie, svátků a naplnit jejich život láskou k Bohu. Některé Rebanovy příspěvky jsou více praktické, některé více duchovní a kontemplativní. Mnohé příspěvky by však mohly být inspirací i v dnešní době, natolik jsou nadčasové svými úvahami o společnosti, rodině, víře a etických hodnotách.

RESUMÉ

Problematika předkládaného příspěvku se týká úvah a myšlenek Karla Rebana, které publikoval v podobě článků v Revue Na hlubinu. Karel Reban patřil k významným autorům tohoto periodika, protože za dobu jeho existence v něm publikoval třicet tři příspěvků. Karel Reban byl velmi aktivním autorem, hojně publikoval i v jiných dobových časopisech. Například do Časopisu katolického duchovenstva, do periodika Sursum, Sv. Eucharistie, Věstníku katolického učitelstva a dalších. Věnoval se v nich úvahám o pastorální teologii, liturgice, vychovatelství a byl také autorem náboženských článků pro veřejnost. Psal i recenze a kritiky na díla týkající se pedagogiky a teologie, věnoval se také překladům cizojazyčných děl. Revue Na hlubinu byl časopis českých dominikánů, kde publikovali své práce významní soudobí autoři, někteří byli dokonce zahraniční. Cílovou skupinou revue Na hlubinu byla katolická inteligence. Karel Reban zde publikoval své úvahy o liturgice, vztahu církve a lidí, etickými hodnotami ve společnosti. Některé příspěvky jsou spíše praktického charakteru a obsahují zamyšlení a doporučení, protože velký zájem měl Karel Reban na tom, aby složité teologické a duchovní věci byly zpřístupněny i laické veřejnosti. Některé Rebanovy práce v revue Na hlubinu jsou však spíše odbornějšího charakteru a některé jsou dokonce jedny z prvních prací, které se zabývají vývojem liturgického hnutí v Čechách. V nich Reban vysvětluje potřebu liturgie pro společnost z hlediska kulturního, mravního a především náboženského. V českých zemích se liturgické hnutí začalo projevovat již od konce 19. století a tato činnost byla

⁷⁰ REBAN, Karel. Kněz a laik. *Na hlubinu*. 1948, 22, 10, s. 286 – 291 a REBAN, Karel. Kněz a laik. *Na hlubinu*. 1948, 22, 11, s. 318 – 322.

evidentní právě v příspěvcích v různých odborných periodikách. Tento příspěvek je však pouhým shrnutím Rebanových myšlenek v článcích, které publikoval v revue Na Hlubinu a nabízí tak stručnou exkurzi do dobové problematiky.

SUMMARY

This proposed contribution presents an overview of the thoughts and reflections of Karel Reban as they were published in the form of articles for the Na Hlubinu review. Having written thirty – three such articles over the course of the publication's existence, Karel Reban counted among its more significant contributors. He was a very prolific author, often also writing for other contemporary magazines such as the Časopis Katolického Duchovenstva, the Sursum periodical, Sv. Eucharistie, Věstník Katolického Duchovenstva and others. For these periodicals, Reban wrote various reflections on pastoral theology, liturgics and education, while also authoring religious articles for the wider public. In addition to translating foreign texts, he further contributed with reviews and critiques of works aimed at teaching and theology. The Na Hlubinu review was a magazine managed by Czech Dominicans, aimed at publishing articles from significant contemporary authors, some of them even from abroad, its target group being the Catholic intelligentsia. Here Karel Reban penned his reflections on liturgics, the relationship between the Church and people, and the ethical values of society. Some of his contributions are more practical and applicable than others, containing both his musings and actual instruction, since Reban was greatly invested in making even very complex theological and spiritual matters accessible to the lay public. Conversely, other texts for the Na Hlubinu review are more scholarly in style, some of these being among the very first works to discuss the formation of the Liturgical Movement in the Czech lands. Reban used them to argue the importance of liturgy to society in fields such as culture, ethics and most importantly religion. In the Czech lands, the Liturgical Movement began manifesting itself by the end of the 19th century, with efforts being particularly observable in articles to various scholarly periodicals. This text, however, is only meant to provide a summary of Reban's thoughts expressed in the articles published in the Na Hlubinu review, offering a brief glimpse into the various issues of the time.

Adresa autorky:

Mgr. Pavlína Moučková
Teologická fakulta
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
email:mouckovap@tf.jcu.cz

MISIJNÉ AKTIVITY KOŠICKEJ DIECÉZY V PRVEJ POLOVICI 20. STOROČIA

Štefan Lenčíš

MISSIONARY ACTIVITIES OF THE DIOCESE OF KOŠICE IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Abstract: The Diocese of Košice in the first half of the 20th century, was very active in missionary activity, which was significantly shaped by the Popes during this period. The new spring of missionary activity brought with it the emergence of several missionary associations, missionary societies, missionary magazines, and missionaries themselves, but especially a very large number of lay believers. During this period, the bishops of Košice made a great pastoral effort to ensure that almost every priest and believer, including children, should engage in a number of missionary activities in the diocese. In particular, the fruits of missionary collections, missionary lectures, catechesis, missionary festivities and other activities are a testament to the great enthusiasm of helping missions in different ways.

Keywords: Missionary, mission encyclicals, missionary lectures, collections, good deeds, mission magazines.

Misijná činnosť na Slovensku má svoje korene spojené s rehoľou Spoločnosti Božieho slova, nazývanou aj verbistami. Na pozvanie nitrianskeho biskupa Karola Kmeťka prišiel prvý verbista, otec Albert Florián, koncom roka 1922 na Slovensko do Maduníc. Biskup Kmeťko verbistom vyšiel v ústrety a dal im k dispozícii kaštieľ v Močenku, ktorý zaujali ešte v auguste roku 1923. Po niekoľkých rokoch pôsobenia v Močenku dostali verbisti znova od biskupa Karola Kmeťka lepšie miesto – pútnický kostolík s kláštorom na Kalvárii v Nitre. Od 2. septembra 1925 začali verbisti pracovať v Nitre a rozvíjať misijnú činnosť prípravou nových misijných povolaní a vydávaním misijnej tlače. K tomuto účelu bol posvätený v novembri 1928 na

Kalvárii v Nitre aj nový misijný dom, ktorý požehnal ten istý biskup – Karol Kmeťko.¹

Príchodom verbistov na Slovensko sa začala rozvíjať misijná činnosť veľmi živo. Rehoľníci podporovaní nitrianskym biskupom sa zapojili do pastoračnej činnosti a najväčší dôraz dávali na prípravu nových misijných povolaní, vydávaniu misijnej tlače, misijným prednáškam a slávnostiam. Vďaka ich húževnatej práci sa na Slovensku rozšírilo tak misijné povedomie, že je až udivujúce, ako sa im podarilo zmobilizovať biskupov, kňazov i veriacich pre zapojenie sa do práce v prospech misií.

Rozvíjanie a iniciácia myšlienky svetových misií bola predovšetkým záležitosťou diecéznych biskupov a ich spolupracovníkov – kňazov a rehoľníkov. Pozitívna zmena v oblasti záujmu o svetové misie nastala koncom tridsiatych rokov 20. storočia príchodom verbistov do Nitry. Verbisti sa sústredili na podporu misionárov vo svete a zároveň na prípravu nových misijných povolaní. Biskup Kmeťko vyvíjal aj ďalšie aktivity v prospech misií a stal sa zodpovedným za rozvíjanie misijnej činnosti na Slovensku. V každej diecéze boli ustanovení diecézni riaditelia, ktorí mali koordinovať misijnú angažovanosť veriacich v jednotlivých diecézach.

V misijnej aktivite nezaostávala ani Košická diecéza a pod autoritou svojho biskupa, Jozefa Čárskeho, rozvinula postupne bohatú činnosť, do ktorej sa zapojili diecézni a rehoľní kňazi, ale veľmi významne aj laickí veriaci. Za prvého misijného riaditeľa bol zvolený Melichar Zelený, špirituál Kňazského seminára v Košiciach.² Bohatá misijná aktivita sa začala rozvíjať v rôznych oblastiach, ktoré sa dotýkali misii v podobe: prednášok, katechéz, misijných slávnosti, divadelných hier a básní, konaním dobrých skutkov, obetami chorých a pod.

1. Misijné prednášky

Evanjeliové poslanie určené pre každého veriaceho si vždy vyžadovalo, aby nechýbali ľudia, ktorí budú vyvíjať mnohé iniciatívy k naplneniu tohto poslania. Aj v Košickej diecéze nechýbali aktívni ľudia, ktorí sa rôznymi formami zapojili do šírenia evanjelia. Jednou z takýchto foriem boli aj prednášky, katechéza, divadelné hry a ďalšie, ktoré svojich poslucháčov dokázali nadchnúť a oduševniť aj pre misijnú a charitatívnu aktivitu. Uvádzame aspoň niektoré konkrétne aktivity z tejto oblasti.

Melichar Zelený: „Námietky proti podporovaniu misií“

Melichar Zelený sa vo svojej prednáške „Námietky proti podporovaniu misií“ sústredil na konkrétne vyvrátenie mnohých nesprávnych názorov, ktoré sa stavali proti podporovaniu a celej promisijnej aktivite. Negatívne názory neprichádzali len od

¹ 50 rokov. Spoločnosť Božieho slova 1925 – 1975 na Slovensku a vo svete. Mödling 1975, s. 12 –25; 75 rokov Spoločnosti Božieho slova na Slovensku. Nitra 2000, s. 69.

² HIŠEM, Cyril. Košické presbytérium (1804 – 2006). Prešov 2006, s. 280.

neveriacich ľudí, ale aj od veriacich, ktorí nesprávne chápali misijnú aktivitu. Melichar Zelený predstavil deväť najčastejších námietok proti misiám, na ktoré vecne, jasne a so znalosťou celej problematiky dal správne odpovede.

1. *„Namietajú, že keď sbierame a posielame dary na misie, vyvážame kapitál do cudziny.“*

V skutočnosti hmotná pomoc, ktorá je určená na misie, sleduje predovšetkým pomoc tým, ktorí žijú v krajnej biede. Je našou úlohou mať otvorené srdce i ruky pre tých, ktorí potrebujú našu pomoc. Na druhej strane, aj my dostávame hmotnú pomoc od iných krajín, napr.: františkáni v Prešove dostali finančnú pomoc na stavbu internátu pre stredoškolákov. Treba pripomenúť, že obrovský kapitál sa vyváža do cudziny aj vo forme rôznych úradných návštev, výletov, kúpeľov, veľtrhov a iných aktivít, ktoré sú v mnohých prípadoch len rozmarom a zbytočným plytvaním peňazí.

2. *„Chudobný je náš národ a predsa žobreme od neho podpory.“*

Na misie sa od nás neposielajú milióny, ale sú to milodary podľa možnosti. Len samotný členský príspevok Pápežského šírenia viery je taký malý, že ho môže zaplatiť aj každý žobrák, veď je to mesačne 20 halierov. V prípade, že by predsa túto sumu nemohol zaplatiť, stačí ak sa pomodlí za misie a misijným členom zostáva ďalej. Prax ukazuje, že *„práve tie najchudobnejšie kraje dajú najviac, aby dokázaly, že možnosť obetavosti nezávisí od bohatstva, ale od dobrej vôle a šlachetného srdca.“* V Košickej diecéze je najchudobnejší torýsky okres a pritom na misie daroval najviac. Na jedného človeka tam pripadne ročne 48 halierov. Na Slovensku na misie najviac prispieva Orava.

3. *„Mali by sme podporovať naše podniky. Máme rozširovať školy, potrebujeme spolkové miestnosti, kostoly, kaplnky sú otrhané.“*

Je pravdou, že v našej krajine je potrebné stavať, opravovať a zveľaďovať mnohé stavby a budovy, ktoré sú potrebné a užitočné. Je však dôležité, aby sme vedeli aj *„robiť rozdiel medzi núdzou hmotnou a duševnou, medzi časnou a večnou.“* Ak si úprimný veriaci človek uvedomí, koľko ľudí ešte nepozná Boha a život podľa evanjelia, zistí, že aj napriek tomu, že nie sme bohatý národ, ale skôr chudobný, predsa len sme bohatí, oproti tým, ktorí nepoznajú Boha. Oni sú v skutočnosti vo veľkej biede. *„Pamätaj, aj na to, že hoci na Slovensku záujem o misie rastie, predca za jeden rok na misie sa viac na celom Slovensku nenasbiera, ako sa za rok v jednej väčšej farnosti na briešne ciele vydá (alkohol, právotenie, zábavy, luxus atď.).“*

4. *„Aj naši sa nachádzajú v biede telesnej a duševnej, a to vo veľkej.“*

Tento problém je zbytočne riešiť prázdnyimi heslami, skandovaním a nesplnenými sľubmi. Tu pomôžu len dobré skutky. Svätý Otec Pius XI. odporúča dobré skutky, lásku a milosrdenstvo. K dobrým skutkom patrí aj misijná činnosť. Misijná aktivita je v skutočnosti vzájomná podpora silnejších a slabších v duchovných a hmotných veciach. *„Keď budeme podporovať misie, vypestujeme v sebe do-*

konalého ducha kresť. milosrdenstva, ktoré jedine zachráni ľudstvo v terajšej biede, jak hmotnej taj duševnej.“ Ako konkrétny príklad môže poslúžiť obec Nižný Slávkov. V minulom roku požiar zničil tretinu dediny. Na poludnie vypukol veľký požiar a pre veľký vietor dedina horela zo štyroch strán. Pred večerom bol požiar uhasený aj za pomoci ľudí zo susedných dedín. Ľudia sa ocitli bez prístrešia a s prázdnyimi rukami. „Dobří ľudia vedia, ako si majú pomáhať, tam nebolo treba prosenia, písania, klopania, tam žije v srdciach milosrdenstvo: večer každý bol ubytovaný či už u známych, alebo u príbuzných. Taká láska, také milosrdenstvo stačilo by riešiť otázku chudoby a mizerie. – Teda starajme sa o svojich, ale pri tom nezabúdajme na pohanských bratov ešte biednejších.“

Melichar Zelený, pápežský komorník

5. *„Tu je hospodárska kríza, ktorá keď nebude riešená, nastane bolševizmus. Odstráňme najprv bolševizmus, a tak príde rad na misiovú akciu.“*

Je pravdou, že aj u nás mnohí ľudia trpia nedostatkom. Ale na druhej strane vydávajú sa milióny na rôzne športové podujatia, luxusné veci, „ako je to, že «autáky tiško bežia na hladkom asfalte a do mäkkých vankúškov opretá nejedna „ľudomilka“ si barví líce v úplnom pokoji?», ako je to, najmä po mestách, že cez celé noci túľajú sa opití ľudia? Čo je to? Či je to nie znak duševného a mravného úpadku?“

V Kanade sypú zrná a potraviny do mora, v Brazílii kávu, v Číne čaj, Rusko vyváža veľmi lacno svoje drevo, technické vynálezy pomáhajú človeku, a predsa existuje kríza. Pravou príčinou toho je duchovný úpadok spoločnosti. „Bojíme sa bolševizmu, však sme už v ňom, nielen v bolševizme, ale aj v novomodernom pohanstve. Tá premena nenastala naraz, ani v Rusku, ani u nás. To všetko, čo sa dnes deje, to je len následkom ľahostajnosti, racionalizmu, liberalizmu a bezbožnej kultúry predošlých storočí, to je už len uzreté ovocie.“ Faktom zostáva to, že keby sme až po odstránení všetkej biedy na svete chceli podporovať misie, museli by sme čakať až do konca sveta.

6. *„Tolko je tých spolkov, že nevieme s nimi čo robiť, nie aby sme ešte nové zakladali, alebo nové zbierky vyhládávali.“*

Zbierok existuje dosť: na Boží hrob, pre Svätého Otca, na katolícku tlač, na školskú kanceláriu, pre Charitu, na Červený kríž, na Masarykovu ligu proti tuberkulóze, na chlieb sv. Antona, pre postihnutých požiarom, mrzákov, nevyliciteľne chorých. Súčasná doba je doba spolkov a len cez ne je možné urobiť veľa. Ľudia vo všeobecnosti sa správajú voči spolkom dvojako. Jedni málo hovoria a podľa svojich možností podporujú spolkovú činnosť, prípadne v nejakom aj pracujú, a druhí

spolky vnímajú len z jednej strany, a to, že treba platiť. Takíto ľudia obyčajne majú veľký dar jazyka, ktorý potrebujú k tomu, aby utlmili hlas svojho svedomia. Ako príklad môžu poslúžiť aj rehoľníci a rehoľníčky, ktorí nemajú vlastní majetok a pritom sa starajú o kostoly, školy, nemocnice, sirotince a ešte pomáhajú aj misijným staniciam. Oni nehľadajú výhovorky, ale spôsob, ako môžu byť užitoční.

7. *„Načo je triedenie misiových sbierok?“*

U nás sa robia zbierky na osem foriem misijnej činnosti: Misijná jednota duchovných, Pápežské dielo šírenia viery, Pápežské dielo detinstva Ježišovho, Dielo sv. Petra pre domorodých kňazov, Apoštolát sv. Cyrila a Metoda, Africké misie, Misijná nedeľa, Misijná pokladnica v chráme. Jednotlivé typy zbierok majú svoj význam, pretože sledujú presný zámer. Pomoc misiám vo forme finančného daru chce zahrnúť všetky potreby misijných staníc a zároveň chce do nich zapojiť čo najširšie skupiny veriacich, od detí až po najstarších ľudí. Misijná problematika je v skutočnosti oveľa širšia a zložitejšia, ako sa na prvý pohľad zdá.

8. *„Prevedenie misiovej organizácie vyžaduje celého človeka, celú kanceláriu, to neovláda farár, kaplán, či katechéta.“*

Pretože celá misijná činnosť si vyžaduje celého človeka, nemožno to žiadať od kňaza. Jeho úlohou je celú túto činnosť viesť, usmerňovať a riadiť. K tomu potrebuje veľa pomocníkov, aby sa nemusel venovať agende a mnohým iným úlohám, ktoré spokojne zvládnu ochotní ľudia. Mať takýchto ľudí, to znamená najprv si ich vychovať. K tomu slúži škola, kde pracuje spolok Detinstva Ježišovho. Tak postupne už od dieťaťa sa formuje pre misijnú činnosť, a potom neskôr ako dospelý v ďalších spolkoch. Pretože ide, okrem iného, aj o peniaze, je potrebné mať veľa ochotných, obetavých a zreých ľudí, aby darované peniaze sa naozaj dostali k tým, pre ktorých sa tento dar odovzdal.

9. *„Organizovaná misiová práca nielen že je vraj podrobná, rozptýlená a obromná, ale aj zbytočná, lebo jednou podarenou slávnosťou, prednáškou, divadelnou hrou, alebo sbierkou hmotne viac docielime, ako desaťročnou organizovanou prácou.“*

Vzťah k misiám nemôže spočívať na nejakých jednorazových akciách. Vzťah k misiám je potrebné postupne budovať, človek musí duchovne dozrievať a osobnú angažovanosť si pravidelne pripomínať. Len systematická a organizovaná práca cez spolkovú činnosť pre misie môže priniesť veľké úspechy. Každý veriaci človek by sa mal podľa svojich schopností a možností zapojiť do misijnej činnosti, aby sme tak všetci prispeli k rozšíreniu Božieho kráľovstva. *„Misiová podpora teda nežiada veľkú obeť, ale žiada od každého niečo. A keď každý prispeje ku obráteniu pohanov, tak bez väčšej únavy vystavia sa nádherné živé chrámy Ducha svätého z pohanských duší.“*³

³ ZELENÝ, Melichar. Námitky proti podporovaniu misií. In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1932*. Nitra 1932, s. 32 – 40.

Jozef Čársky: „Doslov na misijnej akadémii košickej“

Biskup Jozef Čársky vo svojej prednáške reagoval na misijné slávnosti, ktoré sa konali v Košiciach v dňoch 18. – 22. apríla 1934. Hneď v úvode konštatoval, že zaiste veľmi dobre padlo všetkým, keď krajinský predseda misijných spolkov vyhlásil, že Košická diecéza vedie „v misiovom hnutí i čo do organizovanosti i čo do veľkosti zberok.“ Je to zásluha všetkých tých, ktorí sa s veľkou obetavosťou zapojili do misijného hnutia.

V druhej časti svojej prednášky poukázal na to, že napriek pochvale si nikto nesmie myslieť, že sa už urobilo všetko. Lebo pre spásu nesmrteľných duší nikdy nemôžeme povedať, že sme urobili všetko. Pripomenul, že v mnohých prípadoch sa peniaze rozhadzujú veľmi nezodpovedne. Napriek hospodárskej kríze sa neraz pri rôznych príležitostiach, ako sú napríklad krstiny, svadby pohreby a iné, alkoholu vypije najmenej za 10,- Kč.

V tretej časti vyjadril svoju spokojnosť s priebehom misijných osláv, ktoré ohodnotil na 100 percent. Zhodnotil, že „účel osláv bol: *vzbudiť v širokých vrstvách východoslovenskej metropoly a na okolí záujem o misie, oboznámiť ľudí s misijnou myšlienkou.*“ Ocenil zvlášť prácu katechétov v školách, ktorí rozdali žiakom pozvánky a vysvetlili im záležitosť misií. Týmto sa dostali tieto pozvánky do rodín, kde sa o tejto slávnosti hovorilo. Od stredy sa v meste konali aj svetelné prednášky pre žiakov, ale aj pre ostatných poslucháčov. Hrali sa aj veľmi pekné divadelné hry a v tento deň sa slávil veľmi pekné bohoslužby, „*takže v meste a na okolí je málo ľudí, ktorí by o misiách v tieto dni neboli počuli. A toto bol náš prvotný cieľ.*“

V ďalšej časti vyjadril svoje poďakovanie nitrianskemu biskupovi, ktorý predsedal týmto slávnostiam a dodal im lesku, potom gréckokatolíckemu biskupovi z Prešova, „*ktorý dokumentoval, že bratom východného obradu je posledná vôľa Kristova rovné tak drahá jako nám.*“ Ďalšie poďakovanie patrilo krajinskému predsedovi misií, potom diecéznym misijným riaditeľom, „*ktorí nám priniesli svätej lásky a oduševnenosti za vznešené dielo misiové.*“ Poďakovanie patrilo aj samotným členom spolkov, „*ktoré nás ochotne v usporiadaní podporovali, zásluhou našich hercov, ktorí nešetrili času a námahy, aby dokonalým, umeleckým prednesením svojich zástojov zasiahli hlboko do sŕdc a vylúdili z nich lásku ku dielu misijnému,*“ kazateľom, „*ktorí svoju výmluvnosť postavili dnes do služieb apoštolátu misijného.*“ Osobitné poďakovanie patrilo Melicharovi Zelenému, diecéznemu misijnému riaditeľovi, o ktorom biskup povedal, že „*bez jeho námah neúnavnej práce by sa oslavy neboly podarily tak dokonale, jako sa v skutočnosti podarily.*“ Poďakovanie uzavrel ešte povzbudivými slovami: „*I diecézny úspech i úspech terajších osláv ukazujú, čo môže vytrvala práca a horlivosť vykonať!*“

Na záver svojej krátkej prednášky biskup Jozef Čársky opísal svojim poslucháčom ešte udalosť, ktorej on sám bol svedkom, keď cestoval po Belgicku: „*Na stanici sú štyri mladé mníšky a s nimi jedna staršia rehoľnica a niekoľko svetských žien. Jak*

dávajú znak ku nasedaniu do vlaku, jedna z tých mladých mníšok sa hodí na kolena pred jednou staršou paňou a pýta od nej požehnanie. Hustý prúd slz z očí matky sa leje na uplakanú tvár mladej mníšky. Posledný raz privíňa ku srdcu a vtíska vrelý materinský bozk na tvár odchádzajúcej dcéry, nevie sa od nej odlúčiť. Okolo stojáci s úctou sa prizerajú tomuto výjavu a utierajú si slzy. Tichý šepot hovorí: odchádzajú do misií, matka sa lúči navždy s dcérou! Matka sa nevie odlúčiť. Na to vyťiahne mníška z pod šiat krížik, pobožká ho ukáže ho matke, dá jej ho tiež pobožkať a ukáže ešte raz na kríž a potom na nebo. Na to sa matka uspokojí a ukazuje tiež hore k nebu, a hoc som nepočul, ale iste jej hovorila: «Tam hore v nebi, tam sa uvidíme!» Vo vlaku som počul, že je to dcéra zo zámožnej rodiny, ktorá z lásky ku Kristovi nechala všetko: matku, bratov, sestru, majetok, rodinu, pohodlie a išla; predajúc svoj rodinný podiel a dajúc ho na misie, do cudzieho sveta pracovať za šírenie evanjelia Kristoveho a za spasenie duší úbohých pohanov.“

Úplne na záver poprial pán biskup takého ducha, akého mala mladá rehoľná sestra a jej matka. Pretože s takýmto duchom sa všetci budeme môcť stať misionármi, aj keď nepôjdeme do misií „a naša láska, naša práca, naše obety umožnia, že pôjdu medzi pohanov mnohí, a na ich prácach a úspechoch budeme mať aj my podiel, ktorý odmení Boh hojne v tomto i v budúcom živote.“⁴

Róbert Arányi: „Ako možno pracovať v prospech misií medzi deťmi ľud. škôl?“

Autor v úvode svojej prednášky, ktorú predniesol 22. apríla 1934 počas misijných dní v Košiciach, poukázal, že ten, ktorý chce pracovať na ktorejkoľvek úrovni v spoločnosti, potrebuje dobre poznať duševný stav, povahu a zmýšľanie skutočností, s ktorými chce pracovať. Je to priam nevyhnutné, ak ide o prácu s deťmi. Poukazuje na neustály prirodzený vývoj dieťa a na jeho určitú nestálosť, rýchlu zmenu záujmu o inú vec a pod. To si vyžaduje, aby pedagóg dobre poznal psychiku dieťaťa a vo vyučovacom procese zobral tieto skutočnosti do úvahy. Vhodným pedagogickým prístupom zostavuje tak vyučovací proces, aby dieťa dokázal zaujať a rýchlo reagovať na jeho schopnosti vnímania.

Ak už vyučujúci zoberie do úvahy psychiku dieťaťa, môže to dobre využiť aj konkrétne – čo sa týka misijnej otázky. Podľa katechéty Arányiho je potrebné v prvej fáze vysvetliť deťom v teoretickej rovine, čo je to kresťanstvo. V súvislosti s kresťanstvom poukázať na pohanov, ktorí ešte nepoznajú Boha. Tak sa potom dá postupne prejsť na misijnú činnosť. Do misijnej činnosti vstupuje hlavne pápež, biskupi, kňazi, ale je to povinnosťou aj všetkých veriacich ľudí, ktorí patria do Cirkvi. Je to povinnosť aj žiakov, ktorým sa vysvetlí, že hlavne prostredníctvom Diela detinstva Ježišovho môžu sa aj oni zapojiť do misijnej práce. Katechéta potom vysvetlí konkrétne podmienky a spôsob zapojenia detí do misijnej práce.

⁴ ČÁRSKY, Jozef. Doslov na misijnej akadémii košickej. In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1932*. Nitra 1934, s. 14 – 16.

V ďalšej časti prednášky sa autor konkrétnejšie venuje spôsobom motivácie detí v misijnej aktivite. Veľmi dôležitá je kreativita katechéty, aby pripravil taký spôsob aktivít (zbieranie známok, obrázkov a pod.), ktoré budú zaujímavé a pre deti správne aj motivované. Správnej motivácii pripisuje autor veľkú dôležitosť, preto aj ponúka konkrétne príklady z praxe. Pre 1. ročník sú vhodnou motiváciou známky a obrázky. V 2. ročníku je potrebné hľadať iné formy, napr. predaj známok a obrázkov s povolením rodičov. Tak získané peniaze sa potom obetujú na misie. Dôležité miesto vo výchove detí k misijnej činnosti, ale vôbec ku každej inej činnosti, má fakt ocenenia a pochvaly. Na prvom mieste je potrebné zdôrazniť, že najväčšou odmenou za akúkoľvek prácu v prospech misií je Boh sám. Na druhom mieste je veľmi vhodné hľadať rôzne formy pochvaly. Je možné dať mená najhorlivejších žiakov na školskú nástenku, pri niektorých misijných slávnostiach prečítať mená najlepších žiakov a pod. Autor ďalej ponúka iné praktické rady a skúsenosti, ktoré môžu katechetom pomôcť pri neustálom rozvíjaní misijnej aktivity, kde nechýbajú nové nápady a motivácia.

V závere svojej prednášky Arányi povzbudzuje katechetov, aby tí, ktorí pracujú v misijnej oblasti, nezabúdali na slová sv. Pavla, ktorý pripomína, že vzrast dáva Boh. *„Aby teda vzrast v skutku bol, nesmie nikto pri svojej šikovnosti zabudnúť ani na modlitbu. Mnoho sa treba modliť katechetovi za seba, za deti jemu sverené a za misie. Pri tom aj deti má stále napomínať, aby sa modlili. Dobré je upozorňovať deti na tie odpustky, ktoré Cirkev udeľuje im za misiovú prácu. Teda i tu sa uplatňuje, a to najlepšie: «Ora et labora».*⁵

Dr. Alexander Spesz: „Prečo máme podporovať misie?“

Dr. Alexander Spesz predniesol túto prednášku v Košiciach 21. apríla 1934. Hneď na začiatok uviedol videnie istého spisovateľa, ktorý videl pred sebou 17 rokov trvajúci pochod ľudí rôzneho pohlavia, kultúr, oblečenia, jazyka, farby pleti, ktorí znázorňovali všetky druhy zvierat a rastlín. Všetci sa zastavovali, tancovali okolo modly a obetovali zvieratá i ľudí.

Na tento obraz nadviazal autor hlavnú myšlienku svojej prednášky. Poukázal, že aj v súčasnosti žije na svete veľmi veľa pohanov, ktorí sa často nachádzajú v telesno-duševnej rovine na úrovni zvierat. Je úlohou veriacich ľudí, aby týmto ľuďom pomohli, pretože je to Kristov príkaz.

Najcennejším tvorom na zemi je človek. Pritom na mnohých miestach dochádza k tomu, že mnohé kmene postupne hynú kvôli ľudskej chamtivosti. Skutočným priateľom pre týchto úbohých ľudí sú misionári. Svedčia o tom postavené nemocnice, obetaví ošetrojúci misionári a misionárky. Autor uviedol aj niektoré kon-

⁵ ARÁNYI, Róbert. Ako možno pracovať v prospech misií medzi deťmi ľud. škôl? In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1934*. Nitra 1933, s. 32 – 36.

krátne príklady misionárov, ktorí sa starali o chorých s nákazlivými chorobami a nakoniec im aj sami podľahli.

Misionári šíria aj civilizáciu a kultúru. Takmer na každom mieste na misiách je potrebné dvíhať kultúru, odstraňovať rôzne zlé zvyky, ktoré ničia ľudský život, alebo prinajmenej sťažujú a robia ho neznesiteľným.

V ďalšej časti Dr. Spesz poukázal na veľmi dôležitú úlohu misionára. Misionárovi pripisuje titul hrdina, svätý a mučeník. K jednotlivým titulom priradzuje aj konkrétne obrazy na vatikánskych výstavách, aby poslucháč lepšie pochopil rečníkove slová. Tému Hrdinovia uzatvára slovami: „*Skutočne ťažké povolanie! Koľkí zahynuli predčasne v prácach, v chorobách, v nedostatku. 40. roku málokto sa dožijú. Nezasluhujú si títo ľudia našej podpory, ktorí sa aj miesto nás trápia?*“ Pri titule svätý predstavil poslucháčom mapu, na ktorej sú pri jednotlivých krajinách zobrazení aj svätci, ktorí tam žili a hlásali Krista. Pri pohľade na misionárov tvrdí, že oni na misiách tvoria „*živý pantheon, kde v práci, v trápeniach dozrievajú svätí ľudia pre pantheon nebeský. Či sa tu nemá pohnúť každá kresťanská duša, či nemá pomáhať v tejto práci?*“ O misionároch hovorí aj ako o mučeníkoch, ktorých kríž presahujú hranice štátov a celý svet je jedna, svätá, katolícka Cirkev.

Úplne na záver Dr. Spesz povzbudil poslucháčov, aby sa každý zapojil do misijnej činnosti. Len tak prispejeme k splneniu prosby, ktorú sa denne modlíme: „*Príď kráľovstvo Tvoje.*“⁶

Melichar Zelený: „*Organizácia misiových spolkov v košickej diecéze*“

V úvode svojej správy Melichar Zelený hneď konštatuje, že v Košickej diecéze „*pápežské, biskupské a predpisy ústrednej rady sme sa snažili previesť.*“ Celá misijná práca sa začala v roku 1929, keď biskup Čársky založil diecézne misijné ústredie. Hneď na začiatku diecézne misijné ústredie zostavilo výkaz zbierok na misie, aby sa tak urobil lepší prehľad o zbierkach. Prišlo sa k zaujímavému zisteniu, že menšie a chudobnejšie farnosti prispievajú na misie viac ako väčšie a bohatšie farnosti. Zistili, že je potrebné jasne a konkrétne informovať farárov o celej misijnej činnosti. Veľkú službu v tomto smere urobil pán biskup Čársky, ktorý tieto informácie a pokyny pravidelne dáva do diecézneho cirkulára. Už v roku 1926 uverejnil encykliku *Rerum Ecclesiae* a nariadil, aby sa každý kňaz stal členom *Misijnej jednoty duchovných* alebo *Apoštolátu sv. Cyrila a Metoda*. Následne tiež nariadil, aby v každej farnosti bolo zavedené *Pápežské dielo šírenia viery* a *Pápežské dielo sv. detinstva Ježišovho*. V roku 1927 pridal ďalšie nariadenie, aby v každom kostole bola umiestnená misijná skrinka a aby sa 6. januára a v októbrovú nedeľu konala misijná kázeň a zbierka na misie. V nasledujúcom roku biskup žiadal kontrolu pánov dekanov, ako sa plnia jeho nariadenia. K nim pridal ešte informáciu, koľko obetovali na misie aj samotní kňazi

⁶ SPESZ, Alexander. Prečo máme podporovať misie? In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1934*. Nitra 1933, s. 44 – 48.

a ako sa angažujú za misijnú vec. V roku 1931 biskup oznámil kňazom existenciu *Pápežského diela sv. Petra apoštola* a žiadal, aby do troch rokov zložili kapitál na výchovu jedného domorodého kňaza, k čomu mal každý kňaz prispieť podľa svojho príjmu sumou od 100 – 150,- Kč. Dôraz sa dával aj na kňazské rekolekcie, kde sa pravidelne podávali informácie a usmernenia v misijnej aktivite. Veľkou pomocou bolo aj zhotovenie presnej kartotéky o celej činnosti misijných spolkov, o príjmoch a o celej evidencii. K misijným zbierkam prispelo aj ročné 5 % z farskej pokladne.

V ďalšej časti predstavil, v čom spočíva úloha farára vo farnosti vzhľadom k misiám, tiež misijných náčelníkov, horliteľov a nakoniec aj samotných členov. Tu konkrétne opísal, ako prebieha misijná činnosť vo farnostiach, aké má skúsenosti a ťažkosti.

V závere svojho príspevku pripomenul, že misijná aktivita potrebuje mať aj dobre zvládnutú administratívnu stránku, pretože sa pracuje s peniazmi ľudí, ktorí im dôverujú. Preto sa robí pravidelná evidencia vo forme prehľadných tabuliek a ďalších výkazov o celej misijnej činnosti. Melichar Zelený uzavrel svoju prácu odvolaním sa na Svätého Otca, ktorý povzbudzuje všetkých, aby nezabúdali, že angažovanosť v prospech misií si vyžaduje tímovú a permanentnú prácu: „*Tu má pracovať každý veriaci katolík, a to tak ako ja: cez celý svoj život!*“⁷

Jozef Čársky: „*Drabí ctitelia Mariánski!*“

Túto kázeň povedal biskup Jozef Čársky na Mariánskej hore v Levoči v roku 1938. Hneď v úvode povedal, že chce rozprávať na tému misií, čo veľmi súvisí s úctou k Matke Božej.

Kázeň rozdelil do troch častí.

V prvej časti vysvetľoval, že Panna Mária je Matkou misijného diela, pretože ona je Matkou Ježiša Krista a On bol najväčším misionárom. Aj Loretánske litánie to potvrdzujú, pretože jej dávajú titul Kráľovná apoštolov, čo znamená Kráľovná misionárov. Panna Mária je zároveň Matkou nás všetkých, o to viac tých, ktorí pomáhajú šíriť Božie kráľovstvo.

V druhej časti biskup sústredil svoju pozornosť na misie. Vysvetlil, že misie sú vecou každého veriaceho, lebo k tomu nás vedie príkaz lásky k blížnemu. Ide o vážny postoj veriaceho človeka, lebo 40-tisíc pohanov denne zomiera. Ľudia, ktorí nepoznajú Boha, klaňajú sa rôznym zvieratám, rastlinám a veciam. Cirkev má úlohu zvestovať evanjelium všetkým národom a do tejto úlohy sa má zapojiť každý člen Cirkvi.

⁷ ZELENÝ, Melichar. Organizácia misiových spolkov v Košickej diecéze. In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1933*. Nitra 1933, s. 14 – 21.

Košický biskup Jozef Čársky

V tretej časti poukázal na tých, ktorí idú sami do misií a v nich pracujú. Tí, ktorí nemajú povolanie ísť do misií, majú im pomáhať najmä modlitbou. Misie sú na prvom mieste otázkou Božej milosti. Veľkou pomocou pre misie sú aj finančné dary, ktoré misionári používajú na postavenie nejakého príbytku, kostolíka, školy, nemocnice, sirotinca a pod. Aj touto činnosťou si misionári u domorodcov získavajú dôveru, lebo im zlepšujú ich životné podmienky.

V závere kazateľ predstavil činnosť misijných spolkov, misijnú literatúru a ďalšie konkrétne súvislosti s ich činnosťou. Pripomenul, že to, čo dávame na misie, dávame Kristovi. Kázeň ukončil prosbou k Levočskej Panne Márii, aby orodovala za misionárov, za pohanov a za všetkých, ktorí pomáhajú misiám.⁸

Melichar Zelený: „Karitatívna a misijná služba“

Túto prednášku povedal autor na sneme Charitatívnych spolkov 4. júla 1938 v Košiciach. Autor hneď v úvode vysvetlil, že charitatívna a misijná práca išli vždy ruka v ruke. Tieto dve úlohy opiera o Ježišove slová: „*Chodte do celého sveta...*“ – misijné poslanie a charitatívne opiera o slová: „*Buďte milosrdní...*“ Na podklade týchto Ježišových slov rozvinul svoju prednášku. Postupne predstavil, ako sa Cirkev vo svojich dejinách usilovala naplniť tieto Ježišove slová. Poukázal zvlášť na osobnosti náboženského života – svätcov –, ktorí hrdinským životom vynikali v láske k Bohu a blížnym. V prednáške uviedol napr. dvoch mučeníkov: sv. Štefana, ktorý bol nadšeným misionárom a sv. Vavrince, ktorého upálili, lebo nechcel vydať poklad Cirkvi – chudobných a biednych. Medzi ďalšími svätcami uviedol sv. Vincenta z Pauly, zakladateľa milosrdných sestier, sv. Alžbetu Durínsku, patrónku charitatívnej činnosti, sv. Františka Xaverského, patróna Indie a misijných spolkov, sv. Petra Klavera, otca černošských otrokov či pátra Damiána. Na živote týchto svätcov, ale aj iných, poukázal na ich charitatívnu a misijnú činnosť.

Svoju prednášku Melichar Zelený ukončil slovami: „*Chceme, aby žobrák sa cítil človekom. K tomu dodávam: Chceme, aby každý človek, aj žobrák, aj pohan, cítil sa dieťaťom Božím!*“⁹

⁸ ČÁRSKY, Jozef. Drahí citelia Mariánski! In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1938*. Nitra 1938, s. 19 – 24.

⁹ ZELENÝ, Melichar. Karitatívna a misijná služba. In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1938*. Nitra 1938, s. 84 – 86.

2. Misijná katechéza

Róbert Arányi: „Pohania a Ježiš Kristus“¹⁰

V tejto katechéze sa v úvodnej časti autor sústredil na zopakovanie predošlej látky o Cirkvi, kto ju založil, kto je viditeľnou hlavou Cirkvi a aký bol dôvod jej založenia. Pripomenul potrebu často ďakovať Pánu Bohu za to, že patríme do Cirkvi.

V druhej časti s názvom *Určenie* katechéz poukázal na to, že nie všetci ľudia poznajú Pána Boha a nepatria do Kristovej Cirkvi.

V tretej časti s názvom *Pojednanie* použil príklad zemiaka, ktorý je uložený na tmavom mieste, kde síce vyklíči, ale len veľmi slabo, lebo má málo slnka. Sú ešte mnohí ľudia, ktorým chýba poznanie Boha, obrazne povedané – slnko. K nim patria Židia a Mohamedáni. Židia žijú aj okolo nás, ale Mohamedáni sú najmä Turci, Arabi a Albánci. Oni sa podobajú zemiaku, ktorý je na tmavom mieste. Aj oni hľadajú Boha, pretože tušia, že on existuje. Často sa mu klaňajú v rôznych stvorených, najmä vo zvieratách, zhotovujú si sochy a obrazy. Pretože nepoznajú pravého Boha, nepoznajú ani jeho prikázania, a preto ani nevedia správne žiť. Dokážu napr. aj zabíjať svoje deti, ak ich nechcú. Pohania sa nachádzajú hlavne v Ázii, Amerike, Afrike a Austrálii. Úlohou Katolíckej cirkvi je pomôcť týmto ľuďom, ktorých je na svete asi okolo miliardu, aby našli cestu k pravému Bohu. Túto úlohu, ale aj poverenie, má Cirkev od Ježiša Krista na základe jeho slov: „Prišiel som hľadať, čo sa stratilo... Mám ešte iné ovce... Ako mňa poslal otec, tak aj ja vás posielam... Idte do celého sveta...“

Róbert Arányi: „Pohania a Cirkev r. kat.“¹¹

V úvode katechézy bola zopakovaná látka z poslednej hodiny, v ktorej bolo vysvetlené, že nie všetci ľudia poznajú Boha a jeho prikázania. Preto sa klaňajú rôznym svojim vymysleným bôžikom a často žijú vo veľkej mravnej biede. Nazývame ich pohania. Katolícka cirkev dostala od Ježiša Krista poverenie ukázať im cestu k pravému Bohu.

V časti *Určenie cieľa* vysvetľuje, že dnes sa dozvedia, ako sa Cirkev stará o obrátenie pohanov.

V tretej časti *Pojednanie* poukázal na podobnosť o horčičnom semienku. Aj úloha Cirkvi sa na počiatku podobala tomu malému horčičnému semienku. Ježiš Kristus odovzdal moc ohlasovania svojim apoštolom, ktorí sa rozišli do celého sveta a ohlasovali Krista. Túto moc potom apoštoli odovzdávali biskupom a biskupi kňazom. Takýmto spôsobom sa viera odovzdávala z pokolenia na pokolenie. Naším predkom ohlasovali vieru sv. Cyril a Metod. Cirkev sa usilovala, aby všade, kde to

¹⁰ ARÁNYI, Róbert. Pohania a Ježiš Kristus. In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1932*. Nitra 1933, s. 39 – 41.

¹¹ ARÁNYI, Róbert. Pohania a Cirkev r. kat. In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1932*. Nitra 1933, s. 42 – 44.

len bolo možné, ohlasovala Krista. Hlavnú zodpovednosť za šírenie evanjelia má Svätý Otec Pius XI., ktorý o sebe povedal aj to, že chce byť misijným pápežom.

Tí, ktorí chcú ohlasovať evanjelium pohanom, sa volajú misionári. Na túto náročnú službu sa pripravujú v misijných ústavoch. Dobrý misionár musí vynikať horlivosťou, obetou, ovládať domorodé jazyky a musí vedieť opustiť mnohé životné istoty, ktoré by mal doma. U nás na Slovensku sa nachádza niekoľko takýchto misijných ústavov:

Spoločnosť Božieho slova: Nitra, Spišský Štiavnik, Vidiná;

Saleziáni: Šaštín a Sv. Beňadik;

Školskí bratia: Bojná, Močenok, Spišské Podhradie, Urmín (Mojmírovce);

Františkáni;

Jezuiti.

Ústavy pre misijné sestry:

Spišský Štiavnik;

Biskupice (Podunajské Biskupice).

Tí, ktorí by sa chceli stať misionármi, majú sa prihlásiť u svojho pána farára alebo katechétu a oni mu už pomôžu, aby sa stal misionárom v jednom zo spomínaných ústavov.

V poslednej časti katechézy *Aplikovanie* je vyzdvihnuté poslanie misionára a úlohou detí je, aby si ich vážili a modlili sa za nich.

3. Misijné slávnosti

Misijné slávnosti v Košiciach (18. – 22. apríla 1934)

Veľkou, predovšetkým duchovnou, slávnosťou v Košiciach boli misijné oslavy, ktoré sa konali v dňoch 18. – 22. apríla 1934. Správu o jej priebehu napísal Rudolf Formánek. Dozvedáme sa, že na tieto slávnosti sa veľmi svedomito pripravili všetci zodpovední na čele s pánom biskupom Jozefom Čárskym. Slávnosti sa začali (18.4.) prednáškou P. Alberta Floriana SVD, ktorú mal pre deti ľudových škôl, pre žiakov stredných škôl (19.4.), pre vidiecke školy (20.4.) a večer v ten istý deň pre široké obecnstvo. Pre maďarských žiakov a dospelých mali prednášky Dr. Mikuláš Pfeiffer, kanonik a Dr. Vojtech Šuhaj.

V nasledujúci deň (21.4.) bola v mestskom divadle prednáška P. A. Lazeckého SVD na tému *Čo máme vedieť o zámorských misiách?* Po jej skončení nasledovala divadelná hra katolíckych ochotníkov *Ruanda*. Pre maďarských veriacich zas predniesol prednášku v Tovarišskom kruhu profesor Dr. Alexander Spesz. Po jej odznení maďarskí ochotníci zahrli divadelnú hru s názvom *Császár és komédiás*.

Misijné slávnosti vyvrcholili slávnostnými sv. omšami v nedeľu 22. apríla. V Dóme sv. Alžbety sv. omšu slúžil pán biskup Dr. Karol Kmeťko, nitriansky biskup a slávnostnú kázeň mal Dr. Eduard Nécsey, nitriansky kanonik; v kostole otcov premonštrátov slúžil sv. omšu pán biskup Jozef Čársky a kázal Dr. V. Suhaj;

v gréckokatolíckom chráme slúžil prešovský biskup Pavel Gojdič a kázeň mal P. Rokiczky, farár; nemeckí veriaci mali sv. omšu v kaplnke sv. Michala, kde ju slávil Dr. Mikuláš Pfeiffer, kanonik a kázal P. Albert Florian SVD; českým veriacim slúžil sv. omšu a kázal v seminárnom kostole vojenský kapitán Jozef Kozák.

Po skončení sv. omši nasledovali misijné akadémie, na ktorých sa zúčastnili aj otcovia biskupi, členovia Misijného ústredia, misijní náčelníci a veľký počet veriacich.

Štefan Sninčák – misijný moderátor

Pre slovenských veriacich sa akadémia konala v Schalkháze, kde ju zahájili košickí bohoslovci spevom *Modlitba za pohanov*. Po speve sa prihovril prítomným Barnabáš Tost, prelát – kanonik a košický farár a potom mal slávnostnú reč Dr. Karol Kmeťko, nitriansky biskup. Jadrom jeho príhovoru bola výzva, aby sa každý usiloval pomáhať misiám. Prihovril sa aj Dr. Andrej Škrábik, nitriansky kanonik, ktorý povzbudil prítomných k ďalšej misijnej aktivite a vyjadril poďakovanie košickému biskupovi a riaditeľovi misijného ústredia Melicharovi Zelenému za ich horlivosť. Po príhovoroch za-

spievali bohoslovci starosloviensky *Otčenáš* a čínsky *Zdravas*. Spev nahradila báseň, ktorú predniesol učiteľ Krchňák s názvom *Záchranca*. Celá akadémia bola ukončená príhovorom košického biskupa Jozefa Čárskeho, ktorý vyzval prítomných, aby oheň nadšenia za misie bol stále taký silný ako v týchto dňoch. Úplne na záver zasievali pápežskú hymnu.

Misijnú akadémiu mali aj maďarskí veriaci v Tovarišskom spolku. Prítomným sa prihovrili tí istí rečníci ako u slovenských veriacich. Spevom obohatil Zbor malej sv. Terezky a báseň zarecitoval Pavel Antal. V popoludňajších hodinách sa uskutočnila porada misijného ústredia a o 17. hodine bola u sestier Uršulínok zahraná divadelná hra *Kunyhórol kunyhóra*. Úvodné slovo pred jej začiatkom povedal Rudolf Formánek, špirituál z Nitry. Úplne posledná prednáška odznela ešte 23. apríla, mal ju P. Albert Florian SVD pre bohoslovcov a nemecky hovoriacich veriacich.¹²

¹² FORMÁNEK, Rudolf. Misiové slávnosti v Košiciach 18 – 22 apr. 1934. In ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1934*. Nitra 1934, s. 22 – 23.

Misijné slávnosti v Prešove 11. júla 1943

Po druhýkrát bola poctená Košická diecéza v roku 1943 tým, že sa na jej území konali misijné slávnosti, konkrétne v Prešove. Zúčastnili sa na nich, okrem iných, aj biskupi Dr. Karol Kmeťko, Dr. Pavol Jantausch, Pavol Gojdič a Jozef Čársky. Ďalej diecézni misijní náčelníci, pán minister G. Fritz, predstavitelia štátnych, vojenských a iných úradov, množstvo kňazov, rehoľníkov a veriacich (okolo 10000).

Dr. Karol Kmeťko – nitriansky biskup

Misijné slávnosti začali sv. omšou, ktorú slúžil biskup Jozef Čársky a kázal P. Felix Drevek SVD, redaktor časopisu Hlas. Po zaspievaní misijnej hymny valné zhromaždenie otvoril Dr. Štefan Hések, generálny vikár a prešovský farár.

Prítomným sa prihovril aj Dr. Karol Kmeťko, ktorý okrem iného vyjadril radosť nad tým, že každý rok rastie záujem o misijnú činnosť.

Potom sa prihovril aj minister spravodlivosti Gejza Fritz, ktorý ocenil misijné hnutie a pripomenul, že „je to najlepšou propagandou pre náš národ a štát.“

Dr. Pavol Jantausch poukázal na Pannu Máriu, ktorá je matkou všetkých veriacich. Odporúčal, aby jej každý obetoval tri ruže. Bielu ružu, ktorú zastupujú naše modlitby z čistého srdca, červenú ružu – obeta vlastnej krvi (posielať svojich synov a dcéry do misií) a zlatú ružu, symbolizujúcu zlato – pomáhať hmotne misiám podľa svojich možností.

Biskup Pavol Gojdič sa vo svojom príhovore sústredil na kňazov a poukázal na najdôležitejší aspekt pastoračného a misijného úspechu – usilovať sa o svätosť.

O slovo bol požiadaný aj akademik Štefan Lang, ktorý ubezpečil prítomných o tom, že „akademici a inteligencia chcú byť predvojom misijných pracovníkov.“

Predposledný rečník Msgr. Rudolf Formánek v krátkosti informoval o činnosti misijného ústredia.

Na záver sa prihovril biskup Jozef Čársky, ktorý povedal, že „misijné slávnosti v Prešove sa podarili, lebo dosiahly svoj cieľ, vzbudili záujem, lásku a horlivosť za misie.“ Ďalej konštatoval, že niet veriacej rodiny, ktorá by nechcela šíriť misijnú myšlienku a nakoniec sa všetkým prítomným poďakoval.

Z misijných slávností v Prešove bol poslaný aj pozdravný telegram Svätému Otcovi a prezidentovi republiky. Na konci celej slávnosti bola zaspievaná pápežská

a štátna hymna. Popoludní bola ešte prednáška P. Jána Faikusa SVD o misiách v Číne.¹³

Celou prípravou týchto misijných slávnosti v Prešove bol poverený prešovský kaplán Jozef Šesták, ktorému pomáhal regenschori pán Baran. Bolo potrebné zorganizovať 40 usporiadateľov, Hlinkovú gardu, Hlinkovú mládež, hasičov, pozvať zástupcov rôznych úradov, armádu, upraviť miestny rozhlas, ozdobenie sály, predávanie *Sprievodcu misijných slávností*, pripraviť pásky, odznaky pre usporiadateľov, pripraviť plagáty a iné úlohy. Oltár a tribúnu ochotne dalo mesto na žiadosť pána biskupa. O ubytovanie vzácnych hostí sa postaral prešovský kaplán Dr. Jozef Machala.¹⁴

Ročenka priniesla správu, že Július Zgabor, bohoslovec banskobystrického seminára, mal misijnú prednášku v roku 1942 na meštianskej škole v Humennom na tému *Posledná vôľa Pána Ježiša*.¹⁵

4. Misijné divadelné hry a básne

Košice boli misijným centrom Košickej diecézy. Preto sa aj v tomto meste konalo najviac misijných aktivít. Zároveň z tohto centra vychádzali impulzy do celej diecézy. Navyše bol v Košiciach aj Kňazský seminár, ktorého bohoslovci sa veľmi aktívne zapájali do misijnej činnosti. Okrem iného boli angažovaní v príprave divadelných hier a slávností, ktoré boli spojené s misiami. V Košiciach teda úspešne pracoval misijný divadelný krúžok, z ktorého archívu sa nám zachovali niektoré divadelné hry a básne s misijnou tematikou. V krátkosti ich predstavíme:

1. Divadelná hra s názvom *Babička*:

Napísaná podľa divadelnej predlohy *Nagymamácska*, ktorú spracoval Róbert Arányi, katechéta. Do slovenčiny upravili košickí bohoslovci.

Osoby:

- babička,
- Betka, jej vnučka,
- Marienka a Katka, dievčatá,
- Zuzka, stará slúžka,
- dve čierne dievčatá,
- dve žlté dievčatá,
- dve červené dievčatá.
- dievčatá chudobne oblečené.

¹³ FORMÁNEK, Rudolf. (zost.) *Ročníka misijného spolku na Slovensku 1943*. Nitra 1943, s. 84 – 87, 166 – 170.

¹⁴ SNINČÁK, Štefan. Zpráva o činnosti Diecézneho misijného ústredia Apoštolskej administratúry Košickej a satmarskej za rok 1942. In FORMÁNEK, Rudolf. (zost.) *Ročníka misijného spolku na Slovensku 1943*. Nitra 1943, s. 192 – 193.

¹⁵ FORMÁNEK, Rudolf. (zost.) *Ročníka misijného spolku na Slovensku 1943*. Nitra 1943, s. 192 – 193.

2. Divadelná dráma v dvoch dejstvách s názvom *Tarzícius*:

Do slovenčiny upravili košickí bohoslovci.

Osoby:

- P. Bonifác, správca misijnej stanice,
- P. Ján, mladší misionár,
- Tarzícius, čierny kresťanský chlapec,
- Posol, náčelník divokého kmeňa,
- Pavol, domorodý misijný kuchár,
- kresťanskí a domorodí kresťania,
- vojaci ochrannej stráže.

3. Divadelná hra v štyroch dejstvách s názvom *Štyri dni zo života domorodej sestry*:

Napísaná podľa zápiskov biskupa Angonarda. Do slovenčiny upravili košickí bohoslovci.

Osoby:

- Kaluka, černošské dievča (sestra Claver),
- misijná sestra (predstavená),
- biskup misie,
- čierna sestra,
- misionár,
- anjel.

4. Divadelná hra s názvom *Bobu žijeme a v Bobu umierame*:

Japonská dráma v troch dejstvách. Do slovenčiny upravili košickí bohoslovci.

Osoby:

- kráľ, kráľov syn – Zikatora (Šebastián), kráľova dcéra Zozina, kráľovná, I. – VII. dievčatá, Tobiáš, František, dvorný sluha, iný sluha, Elena, I. – II. vyslanci, I. – II. vodcovia, I. – II. cisárski poslovia, I. – III. kresťanské dievčatá, kresťanskí vojaci, kresťanský hrdina, kresťanský sluha a ľud.

5. Divadelná hra s názvom *Nepoškrvená Panna Mária uzdraví čínske dievčatko*:

Hra upravená podľa *Malého misionára*.

Osoby:

- Hoy, čínske osemročné dievča,
- matka,
- desaťročný chlapec, brat dievčatka,
- sestra misionárka.

6. Misijný dialóg s názvom *Katka sa chystá na cestu*:

Napísal Róbert Arányi, katechéta.

7. Divadelná hra pre deti s názvom *Pomáhajte pohanom*:

Osoby:

- Pán Ježiš, Ježiško, Panna Mária, sv. Jozef, pastieri, apoštoli, anjeli, Traja mu-drci, Miško, gymnazista, Paľo, žiak IV. ľudovej, Elenka, žiačka II. ľudovej, Evka, žiačka I. ľudovej, Číňan, Číňanka, arabský kupec, černochoch, indián, I. – II. černošský chlapci, indiánsky chlapec, misionár, mníška – misionárka, Gus-to, Vlado, Daženka, Magda, Števko, Janko, Betka, Sára, Laco, Lajko a I. a II. dieťa.

8. Divadelná hra pre deti s názvom *Život svoj za kráľovstvo Božie*:

Hra v troch dejstvách. Hru napísal Róbert Arányi.

Osoby:

- 6 dievčat sa hrá, spieva a tancuje.

– Báseň od Dr. Ladislava Harangiho s názvom *Posol pokoja*. Báseň má 23 veršov.

– Báseň od P. Krchňaka s názvom *Traja košickí mučeníci*. Báseň má 9 veršov. Je podpísaná 8. decembra 1935.

– Báseň od Dr. Ladislava Harangiho s názvom *Malý černošský chlapec*. Báseň pre-ložil P. Krchňak. Báseň má 23 veršov. Je podpísaná v Košiciach 1. decembra 1933.¹⁶

Misijná akcia – Dobré skutky

Misijná aktivita či angažovanosť v prospech svetových misií nepozostávala na prvom mieste len vo finančnej stránke, ale v duchovnej pomoci, ktorá mala veľa podôb. Jednou z nich bola aj akcia dobrých skutkov pre misie. K tejto forme pomoci misiám boli povzbudzované a vedené hlavne deti. O tejto akcii sa nám zachovali krátke informácie, ktoré poukazujú na ich uskutočnenie aj v Košickej diecéze.

S iniciatívou v tejto oblasti prišiel aj najväčší misijný horliteľ arcibiskup Karol Kmeťko, keď sa obrátil na všetky ordinariáty Slovenska s návrhom, aby sa akcia dobrých skutkov za misie čím viac rozšírila a ujala, preto navrhuje požiadať Svätého Otca, aby túto akciu obdaril odpustkami. Chcel počuť názor ostatných ordinárov. Biskup Čársky na túto výzvu odpovedal kladne.¹⁷

Aby aj táto dobrá myšlienka priniesla čo najväčší duchovný úžitok vydal Misijný dom Matky Božej v Nitre maličkú brožúrku s názvom *Dobré skutky v prospech sv. misií*. Pod nadpisom bol malý návod, ktorý usmerňoval toho, kto konal dobré skutky. V návode sa uvádzalo, aby ten, kto vykoná nejaký dobrý skutok za misie, zapísal si ho hneď do tabuľky na druhej strane. Potom by to mal mesačne spolu s podpisom odovzdať katechétovi alebo profesorovi náboženstva, alebo svojmu du-

¹⁶ Archív arcibiskupského úradu Košice, Fond Košický misijný spolok. *Misijné divadelné hry a básne (nečíslované)*. Ďalej len: AACass.

¹⁷ AACass. Košice, *Administratívne spisy*, č. 2642//1944, zo dňa 17. augusta 1944.

chovnému správcovi, alebo aj misijnému náčelníkovi, ktorí to polročne pošlú diecéznemu misijnému riaditeľovi. Každý farský úrad môže tieto lístky dostať zadarmo, ak o to požiada. Na druhej vnútornej strane bola uvedená myšlienka dôvodu týchto dobrých skutkov: „*Za šírenie kráľovstva Kristovho medzi pohanmi a inovercami obetoval(a) som Bohu.*“ Potom už nasledovali jednotlivé dobré skutky, ktoré sa mali zapisovať do malej tabuľky vedľa názvu dobrého skutku. Nad malou tabuľkou bolo napísané, že sú to skutky za celý mesiac. Dobré skutky boli tieto:

- sv. prijímanie,
- počúvanie sv. omše,
- návšteva Sviatosti Oltárnej,
- krížová cesta,
- litánie,
- sv. ruženec,
- sebazaprenie,
- strelné modlitby (krátke vzdychy),
- trpezlivosť v utrpení a v chorobe,
- almužna,
- koľko nových členov som získal(a) do spolku Detinstva Ježišovho,
- koľko nových členov som získal(a) do Diela šírenia viery,
- koľko korún som obetoval(a) minulý mesiac na sv. misie,
- návšteva chorých,
- odpustil(a) som svojim protivníkom.

Tieto otázky boli ukončené dvoma peknými myšlienkami: „*Keď chceš od Boha niečo dosiahnuť, pamätaj na misie. Keď si od Boha niečo dosiahol, pamätaj na misie.*“ Celá brožúrka bola ukončená dátumom a podpisom.¹⁸

O výsledku tejto peknej misijnej aktivity medzi deťmi nemáme žiadne informácie. Je možné len predpokladať, že aj ona prispela svojím dielom k rozvoju misií, veď dobré skutky konali deti, ktoré sú osobitne milé Bohu.

6. Nemocní a misie

Podľa slov Svätého Otca Pia XI. sa do misijnej aktivity majú zapojiť všetci veriaci podľa svojich možností a schopností. Vyžaduje to naše poslanie, ktoré sme dostali všetci od Krista, byť Jeho apoštolmi. Byť tými, ktorí svoju vieru nemajú len pre seba, ale ju vedľa odovzdávať ďalej. Veľkou duchovnou pomocou v prospech misií boli vždy nemocní ľudia, ktorí svoju bolesť, trápenie a modlitby obetovali za rozvoj svetových misií. Misijné ústredie na Slovensku povzbudzovalo neustále aj k tejto forme pomoci pre misie.

¹⁸ AACass. Košice, *Administratívne spisy*, č. 2642/1944, zo dňa 17. augusta 1944.

V Košickej diecéze bola výzva o akcii nemocných za misie propagovaná prostredníctvom obežníka, ktorý sa dostal na každú farnosť. Každoročne sa konala akcia, pri ktorej nemocní obetovali svoju chorobu a bolesti za misie. V roku 1938 bolo do misijného ústredia nahlásených za Košickú diecézu len 12 chorých z farnosti Vranov nad Topľou.¹⁹

V roku 1940 (11. apríla) biskup Čársky o tejto akcii informoval aj vedenie krajských nemocníc v Prešove, Michalovciach a v Humennom. Vo svojom liste im predstavil samotnú akciu, ktorá sa opierala o výzvu Sv. Otca a spočívala v tom, aby chorí na svätodušné sviatky obetovali svoje bolesti a pobožnosti za pohanské misie. K vedeniu nemocníc vyjadril prosbu slovami: „*Ráďte túto akciu medzi Vašimi chorými v nemocnici propagovať.*“ V liste ďalej napísal, že pripája aj letáčky pre chorých, aby sa do nich mohli zapísať, koľko sv. prijímaní, ružencov, krížových ciest a iných pobožností obetovali za misie. Zároveň poprosil, aby do 31. mája oznámili výsledok akcie.²⁰

Z korešpondencie uloženej v archíve arcibiskupského úradu v Košiciach sa dozvedáme napr. aj to, že v Košickej apoštolskej administratúre bola prevedená akcia nemocných za misie cez Turičné sviatky. Správu o tom poslal generálny vikár Dr. Štefan Hések provinciálnemu predstavenému milosrdných sestier do Ladiec, kde sa mal vyhotoviť výkaz z celého Slovenska a poslať do Ríma.²¹

Pekným a konkrétnym príkladom sa stala aj aktivita chorých pre misie v roku 1941. Na základe žiadostí Svätého Otca mali chorí veriaci obetovať svoje modlitby a bolesti počas svätodušných sviatkov za pohanské misie. Biskup požiadal v obežníku kňazov, aby túto prosbu Svätého Otca oznámili veriacim a povzbudili ich k tejto peknej duchovnej akcii. Kňazi mali zároveň poslať menný zoznam tých, ktorí sa zapojili do tejto misijnej aktivity a zároveň uviesť, koľko modlitieb a pobožností chorí vykonali (sv. prijímanie, sv. omša, ruženec, litánie, krížová cesta a pod.).²² Výzva Svätého Otca sa stretla s veľkým porozumením. Odpoveďou bolo aj poďakovanie (5.6.1941) kardinála pre vtedajšiu Kongregáciu misií, ktoré adresoval prelátovi E. Nécseymu.²³

Biskup Čársky v Obežníku aj v ďalšom roku znova pripomínal, že podľa žiadostí Svätého Otca majú chorí na svätodušné sviatky obetovať svoje bolesti a pobožnosti za pohanské misie. Chorí mali svoje obety zapísať a výsledky mali byť poslané na ordinariáty.²⁴

¹⁹ ŠKRÁBIK, Andrej. (zost.) *Ročenka misiových spolkov na Slovensku 1938*. Nitra 1938, s. 81 – 82.

²⁰ AACass. Košice, *Administratívne spisy*, č. 3316/1940, zo dňa 8. august 1940.

²¹ AACass. Košice, *Administratívne spisy*, č. 3316/1940, zo dňa 8. august 1940.

²² AACass. Fond Circularia., CAACRS., č. 4/1940, s. 16.

²³ AACass. Fond Circularia., CAACRS., č. 6/1941, s. 21.

²⁴ AACass. Fond Circularia., CAACRS., č. 4/1941, s. 14.

O konkrétnych výsledkoch z tejto akcie sa dozvedáme až z roku 1945. Vizi-tátor Misijnej spoločnosti a riaditeľ Apoštolátu chorých P. Ján Hutyra, CM poslal v januári 1945 výročnú správu *Apoštolátu chorých* spolu s ďalšími údajmi:

- začiatkom roku 1944 bolo členov – 5192,
- počas roka pribudlo nových členov – 2729,
- počas roka zomrelo členov – 370,
- počas roka sa odhlásilo členov – 175,
- stav členov koncom roka 1944 – 7911,
- finančný zvyšok z roku 1943 – 4110,65 Ks,
- príspevky členov za rok 1944 – 42956,50 Ks,
- súhrn príjmov za rok 1944 – 47067,15 Ks,
- výdavky v roku 1944 – 38814,95 Ks,
- čistý zisk koncom roka 1944 – 8252,20 Ks.

Ďalej páter Hutyra informoval biskupa, že v korešpondencii bolo poslaných 3970 krížikov, legitimácii a brožúr, 82 listov a 420 kariet. V korešpondencii došlo 227 listov a 126 kariet. V závere listu ešte napísal: „*Pre túto prácu v tak vážnych ča-soch úctive prosím arcipastierske požehnanie, ak aj láskavé porozumenie a zostávam Vašej Excelencii v synovskej úcte najoddanejší.*“ Na túto výročnú správu odpovedal bis-kup Čársky: „*Výročnú správu Apoštolátu chorých za rok 1944 s radosťou beriem na vedomie. Apoštolát budem odporúčať v cirkulári. Na účinkovanie Apoštolátu posielam arcipastierske požehnanie.*“²⁵

Jednou z mnohých foriem evanjelizácie je aj misijná angažovanosť v prospech svetových misií. Na Slovensku bola misijná aktivita veľmi bohatá a svoj vrchol pre-žívala paradoxne v období prvej Slovenskej republiky. V čase, keď v okolitých kra-jinách zúrila vojna, bieda a hlad, Slováci mali činné misijné spolky a s nimi spojené rôzne aktivity. Osobitnú pozornosť je treba venovať štedrým darom na misie, ktoré udivujú ešte aj dnes.

Košická diecéza dokázala v prvej polovici 20. storočia veľmi pohotovo odpo-vedať na výzvy pápežov, ktorí v tomto období sa s veľkou angažovanosťou venovali misijnej činnosti. Vyššie predstavené konkrétne aktivity v stručnosti jasne ukazujú misijný zápal v celej Košickej diecéze.

RESUMÉ

Napriek mnohým ťažkostiam, s ktorými sa musela boriť Katolícka cirkev na Slo-vensku na začiatku 20. storočia, predsa jej pozornosť sa nesústredila len na svoje vlastné, vnútorné problémy, ale vnímala aj problémy univerzálnej Cirkvi. Konkrét-ne sa to prejavilo aj v misijnej oblasti Košickej diecézy. Veľkým impulzom pre roz-víjanie misijnej myšlienky sa stala encyklika *Maximum illud* pápeža Benedikta XV.

²⁵ AACass. Košice, *Administratívne spisy*, č. 68/1945, zo dňa 10. januára 1945.

zo dňa 30. novembra 1919. Pápež v nej s veľkým nadšením poukázal na dôležitosť záujmu o svetové misie a dal aj konkrétne návrhy čím lepšie rozvinúť misijnú činnosť. V nej sa zaoberal predovšetkým zriaďovaním misijných staníc, výchovou domorodých kňazov, svätosťou a horlivosťou života misionárov a pod. V závere svojej encykliky pápež udáva tri hlavné spôsoby ako môže každý veriaci človek pomôcť misiám. Ako prvý uvádza prostriedok, ktorý je možný každému, a tým je modlitba. Druhým spôsobom je ochota stať sa misionárom a posledný je finančná pomoc.

Misijná myšlienka v Košickej diecéze bola živá aj pre vznikom Československa v roku 1918. Najväčšiu zásluhu na tom mala vynikajúca osobnosť košického biskupa Augustína Fischer-Colbrieho. Rozvíjanie a iniciácia myšlienky svetových misiách bolo predovšetkým záležitosťou diecéznych biskupov a ich spolupracovníkov kňazov a rehoľníkov. Veľká pozitívna zmena v oblasti záujmu o svetové misie nastala koncom tridsiatich rokov 19. storočia. Nitriansky arcibiskup Dr. Karol Kmeťko dal Reholi verbistov Misijný dom na Kalvárii v Nitre.

Po smrti biskupa Augustína Fischera-Colbrieho v máji 1925 sa novým biskupom stal Jozef Čársky, ktorý pokračoval v myšlienkach svojho predchodcu, ba dostupne rozvinul misijnú aktivitu v diecéze do obdivuhodných výsledkov. Jeden z jeho prvých aktivít bolo zvolenie prvého misijného riaditeľa Melichara Zeleného, špirituála Kňazského seminára v Košiciach. Bohatá misijná aktivita sa začala rozvíjať v rôznych oblastiach, ktoré sa dotýkali misii v podobe: prednášok, katechéz, misijných slávnosti, divadelných hier a básňami, konaním dobrých skutkov, obetami chorých a pod.

Košická diecéza dokázala v prvej polovici 20. storočia veľmi pohotovo odpovedať na výzvy pápežov, ktorí v tomto období sa s veľkou angažovanosťou venovali misijnej činnosti.

SUMMARY

Despite the many difficulties which challenged the Catholic Church in Slovakia at the beginning of the 20th century, its attention did not focus only on their own internal problems, but the perceived problems of the universal Church. A great impulse for the development of the missionary idea was the encyclical *Maximum illud* of Pope Benedict XV. of 30 November 1919. The Pope pointed out with great enthusiasm the importance of interest in world missions and also made concrete proposals to better develop missionary activity. In it he dealt mainly with the establishment of mission stations, the education of indigenous priests, the holiness and zeal of the life of missionaries, etc. At the end of his encyclical, the Pope outlined three main ways in which every believer could help missions. The first was to mention a means that is possible for everyone, and that is prayer. The second was the willingness to become a missionary, and the last was financial aid.

The missionary idea in the Diocese of Košice was also alive during the establishment of Czechoslovakia in 1918. The greatest merit was due to the outstanding personality of the Bishop of Košice, Augustin Fischer-Colbrie. Developing and initiating the idea of world missions was primarily a matter for the diocesan bishops with the collaboration of the priests and religious. A great positive change in the interest in world missions occurred in the late 1930s. The Archbishop of Nitra Karol Kmeťko gave Reholi the Verbist Mission House at Calvary in Nitra.

After the death of Bishop Augustin Fischer-Colbrie in May 1925, Jozef Čársky became the new bishop, who continued the ideas of his predecessor, and even developed the missionary activity in the diocese with admirable results. One of his first activities was the election of the first mission director, Melichar Zeleny, the spiritual priest of the Seminary of Kosice. Rich missionary activity began to develop in various areas that touched on missions in the form of: lectures, catechesis, missionary festivities, plays and poems, doing good deeds, sacrifices of the sick, etc.

The Diocese of Košice, in the first half of the 20th century, was able to respond promptly to the challenges of the Popes, who during this period were very committed to missionary activities.

Adresa autora:

prof. PhDr. ThDr. Štefan Lenciš, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.lencis@ku.sk

PASTORAČNÁ STAROSTLIVOSŤ NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V ČESKU, POĽSKU A V ANGLICKY HOVORIACICH KRAJINÁCH V KONTEXTE CELOPOLOČENSKÝCH ZMIEN PO ROKU 1989

Ján Knapík

PASTORAL CARE AT UNIVERSITIES IN THE CZECH REPUBLIC, POLAND AND ENGLISH-SPEAKING COUNTRIES IN THE CONTEXT OF SOCIETAL CHANGES AFTER 1989

Abstract: This study compares individual models of pastoral care in the university environment of the Czech Republic, Poland and English-speaking countries. These are three different models which arose on the basis of the differing historical, societal and political conditions of the different countries. While in the Czech Republic, pastoral care of university students was officially impossible during the age of totalitarianism, in Poland it continued despite various restrictive measures on the part of the political authorities. In contrast, in English-speaking countries there were no political limitations, though it significantly changed its focus under the influence of the secularization that began to be expressed in Western Europe in the period after the Second Vatican Council. In the context of political changes after 1989, pastoral services in the Czech Republic started from nothing, in Poland the church continued under freer conditions and the concept of pastoral care was maintained in English-speaking countries, but it significantly changed its content. The original content – care for the spiritual good of students, was replaced by an effort to support the general well-being and psychological well-being of students so that they would have the best chance of achieving success and subjective satisfaction.

Keywords: English-speaking countries. Czech Republic. Pastoral care. Poland. University. University student.

Úvod

Pastoračná starostlivosť o vysokoškolských študentov v zahraničí môže mať dvojaký charakter. V krajinách bývalého Východného bloku sa mohla naplno rozvinúť až po páde jednotlivých komunistických režimov. Avšak ani pred pádom železnej

opony nemala jednoliatu podobu, takže sa podmienky v jednotlivých štátoch výrazne líšili. Zatiaľ čo v bývalom Československu oficiálna pastoračná starostlivosť o vysokoškolákov neexistovala, tak v Poľsku si cirkev dokázala udržať časť autonómie, čo sa odrazilo aj v pastoračných aktivitách pre vysokoškolákov. V západných krajinách nebola cirkev limitovaná komunistickou ideológiu, avšak výrazné obmedzenie predstavoval napredujúci sekularizmus. V obidvoch prípadoch platí, že jednotlivé krajiny si hľadali vlastné spôsoby, akými riešili túto oblasť špeciálnej pastorácie.

Česko

Podľa sociológov oslovujú českú katolícku mládež predovšetkým moderné, nie príliš ortodoxné duchovné hnutia, vnímanie pápeža ako kultúrneho hrdinu a/alebo podriaďovanie sa výnimočným osobnostiam, ktoré reprezentujú hlavne mladí, moderne orientovaní kňazi a rehoľníci. Oveľa viac ako dogmatické otázky viery sú pre túto skupinu dôležité nábožensko-praktické dôsledky viery v politike a v praktickom živote, takže prijímajú aj pravdy, ktoré nie sú súčasťou katolíckeho učenia alebo sú s ním v priamom rozpore.¹ To, čo vyzerá ako nie príliš lichotivá realita, je skutočné pole pôsobnosti českej katolíckej cirkvi v univerzitnom prostredí. A v mnohých bodoch sa táto realita zhoduje s charakteristikami mladých katolíkov aj v iných krajinách, Slovensko nevynechávajúc.

Vo februári 1990 obnovil kardinál Tomášek v kostole Najsvätejšieho Salvátora Prahe, blízko Karlovho mosta, duchovnú správu pre vysokoškolských študentov. Kardinál Miloslav Vlk tam zriadil v októbri 2004 *Rímskokatolícku akademickú farnosť*. Na čele študentského a intelektuálneho spoločenstva, ktoré sa v bývalom jezuitskom kostole stretávalo už od roku 1990, stojí známy katolícky kňaz a intelektuál Tomáš Halík – profesor Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej.² Bola to prvá personálna farnosť v Českej republike určená pre pastoráciu vysokoškolských študentov, učiteľov a zamestnancov pražských vysokých škôl a ich rodinných príslušníkov.³ V tejto súvislosti si dovoľíme poznamenať, že v súčasnosti žiadne univerzitné pastoračné centrum na Slovensku nie je personálnou farnosťou v zmysle kánonického práva.

V januári 2006 bolo pretransformované na akademickú farnosť aj spoločenstvo olomouckých vysokoškolákov, ktorí sa stretávali v kostole Panny Márie Snežnej.⁴ Olomoucký arcibiskup Jan Graubner zveril túto personálnu farnosť do starost-

¹ NEŠPOR, R. Zdeněk. Ústřední vývojové trendy současné české religiozity. In *Sociologické studie*, Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004, s. 33.

² URYCHOVÁ, Hana – ČIHOUNKOVÁ, Jana – KRUPÍČKA, Lukáš (ed.). *Aktuální problémy vysokoškolského poradenství. Trendy, metody, aktuální otázky*. Brno : Asociace vysokoškolských poradců, 2011, s. 161.

³ STANĚK, Martin. *Historie farnosti*. [online]. 2008. [cit. 2014.12.18.] Dostupné na internete: <http://www.farnostsalvator.cz/historie-farnosti#porevolucni>.

⁴ BOLDI, Milan. *Podíl Tovaryšstva Ježíšova na pastoraci v České republice*. Praha : KTF KU, 2007, s. 37.

livosti jezuitov. Akademická farnosť úzko spolupracuje s Vysokoškolským katolíckym hnutím v Olomouci, ktoré organizačne zabezpečuje podstatnú časť pastoračných aktivít farnosti.

Pražská akademická farnosť je otvorená širokému spektru návštevníkov – akademikom z pražských vysokých škôl, intelektuálom, umelcom, vedcom, politikom. Medzi jej charakteristické črty patrí rozvíjanie ekumenizmu a medzináboženského dialógu. V pastoračnej činnosti ponúka celú škálu pastoračných aktivít prispôbenú potenciálu vysokoškolského študenta. Napríklad v prípade exercícií, okrem klasických kontemplatívnych, farnosť ponúka aj exercície hudobné, filmové a kreatívne.⁵ Činnosť Akademickej farnosti v Prahe je širokospektrálna a nesie výrazný rukopis jej správcu Tomáša Halíka, ktorý sa snaží vytvoriť prajné prostredie pre dozrievanie kresťanských intelektuálov. Pre olomouckú Akademickú farnosť je charakteristická typická študentská komunita. Tomu zodpovedá aj štruktúra činnosti. Okrem pastorácie (bohoslužby, vysluhovanie sviatostí, príprava dospelých na prijatie iniciačných sviatostí, duchovné obnovy a exercície) sa farnosť sústreďuje na organizovanie rôznych voľnočasových aktivít, ktoré sú pre študentov veľmi zaujímavé – cirkevný Silvester, ochutnávka vín s cimbalom a iné.

Zaujímavý projekt existuje na ČVUT v Prahe. V roku 1990 tam vzniklo Konzultačné stredisko pre styk s praxou. Z názvu vyplýva, že jeho hlavnou činnosťou bol kontakt školy s praxou, do ktorého už od začiatku patrila aj propagácia školy medzi stredoškólakmi. V roku 1996 začalo pracovisko kariérneho a profesijného poradenstva ponúkať aj duchovné poradenstvo. Súčasťou poradenského tímu je aj katolícky kňaz, takže študenti môžu využiť aj rýdzo duchovné služby: spovedať sa, pripravovať sa na prijatie krstu, birmovania a manželstva. Hlavne posledná uvedená možnosť je bohato využívaná. Súčasťou činnosti sú aj katolícke „strahovské katolícke utorky“. Počas celého roka, vrátane prázdnin, sa tam stretávajú študenti na slávení eucharistie, po ktorej nasledujú večery a program, ktorý má rôznorodú štruktúru. Jeho súčasťou je aj ponuka prednášok a seminárov z teológie. Záujem študentov presahuje kapacitné možnosti fakulty.⁶

Na ostatných českých univerzitách je duchovná služba pre vysokoškólakov zabezpečovaná duchovnou správou alebo študentským kaplánom, ale nie riadnou farskou správou ako v Prahe a Olomouci. V niektorých univerzitných mestách nemá pastorácia vysokoškólakov systematickú formu a vykazuje určité znaky živelnosti. Môže ísť napríklad o vysokoškolské spoločenstvo na fare, ktoré je závislé na ochote a ústretovosti miestneho farára.⁷

⁵ STANĚK, Martin. *Historie farnosti*. [online]. 2008. [cit. 2014.12.18.] Dostupné na internete: <http://www.farnostsalvator.cz/historie-farnosti#porevolucni>.

⁶ SLÁMEČKA, Vladimír. Výuka teológie a etiky duchovní péče o studenty na ČVUT v Praze. In *Nový humanizmus – výzva pre univerzitu*. Badín : KBS, 2010, s. 75 – 76.

⁷ URYCHOVÁ, Hana – ČIHOUNKOVÁ Jana, – KRUPÍČKA, Lukáš. (ed.). *Aktuální problémy vysokoškolského pradenství. Trendy, metody, aktuální otázky*, s. 162.

Výrazný podiel na pastorácii vysokoškolákov v Česku majú jezuiti. Nie je to nijako prekvapujúce. Aktuálne pomery nadväzujú na bohatú históriu jezuitskej angažovanosti v univerzitnom prostredí, ktorú nedokázala ukončiť ani epocha komunistického režimu. V Olomouci a Brne je pastorácia vysokoškolákov v rukách jezuitov. Jezuitský rukopis je zreteľne čitateľný v Hradci Králové a s jezuitami spolupracuje aj pražská Akademická farnosť, ktorej zázemie sa nachádza v bývalom jezuitskom srdci Prahy – v Klementine.⁸ Do pastorácie vysokoškolákov sa zapájajú aj saleziáni, ktorí vedú spoločenstvá vysokoškolákov v Prahe, Českých Budějoviciach, Zlíne, Brne, Ostrave. Okrem nich ešte františkáni, dominikáni a sestry karmelitánky.⁹

Významný vplyv na pastoráciu vysokoškolákov má Vysokoškolské katolícke hnutie. Jeho cieľom je prinášať študentom hlbšie poznanie a šírenie kresťanských hodnôt, podporovať dobrovoľníctvo a ponúknuť možnosť alternatívneho trávenia voľného času. Svoje ciele napĺňa predovšetkým organizovaním a sprostredkovaním duchovných, vzdelávacích, kultúrnych a voľnočasových aktivít, celoštátnych stretnutí vysokoškolských študentov, medzinárodných konferencií, študentských pútí, športových a kultúrnych akcií a vydávaním tlače.¹⁰ Najvýznamnejšími aktivitami hnutia je Študentský Velehrad a Absolventský Velehrad.¹¹

Prelomový rok 1989 umožnil znovu oživenie oficiálnej pastoračnej starostlivosti v českom vysokoškolskom prostredí. Spoločným znakom pastorácie vysokoškolákov v Česku je, že ide o ponuku cirkvi „zvonku“. To znamená, že duchovní pracujúci s vysokoškolákmi nie sú súčasťou školy, čo ich prácu sťažuje. Výnimkou je vyššie spomenuté pražské ČVUT, kde je duchovným poradcom katolícky kňaz a Univerzita obrany v Brne, ktorá má vlastného vojenského duchovného. Oficiálna prítomnosť kňaza vo vysokoškolskom prostredí výrazne uľahčuje jeho pôsobenie v duchovnej správe vysokoškolákov. Ďalšou charakteristickou črtou pastorácie českých vysokoškolákov je nekoordinovanosť, živelnosť a závislosť na rozhodnutí miestneho biskupa alebo farára, na území ktorých sa vysoká škola nachádza.¹²

Poľsko

Katolícka cirkev v tejto krajine si aj v časoch vlády komunistickej strany udržiavala určitú, a treba povedať, že špecifickú formu nezávislosti, ktorá bola neporovnateľne väčšia, než v bývalom Československu, či ostatných krajinách východného bloku.

⁸ BOLDI, Milan. *Podíl Tovaryšstva Ježíšova na pastoraci v České republice*, s. 37 – 39.

⁹ URYCHOVÁ, Hana – ČIHOUNKOVÁ, Jana – KRUPICHA, Lukáš. (ed.). *Aktuální problémy vysokoškolského pradenství. Trendy, metody, aktuální otázky*, s. 162.

¹⁰ *Stanovy Vysokoškolského katolíckého hnutí Česká republika o. s. Čl. II.*

¹¹ BOLDI, Milan. *Podíl Tovaryšstva Ježíšova na pastoraci v České republice*, s. 40.

¹² URYCHOVÁ, Hana – ČIHOUNKOVÁ, Jana – KRUPICHA, Lukáš. (ed.). *Aktuální problémy vysokoškolského pradenství. Trendy, metody, aktuální otázky*, s. 162.

Napriek rôznym obmedzeniam pôsobili kňazi v univerzitnom prostredí a tak formovali intelektuálnu elitu poľského národa.

Počiatky akademickej pastoračnej služby v Poľsku sa datujú do začiatkov Jagellonskej univerzity, ktorá bola založená Kazimírom Veľkým v roku 1364. Takže už od 14. storočia môžeme hovoriť o akademickej pastoračnej službe. Prvým známym kňazom, ktorý sa venoval univerzitným študentom, bol sv. Jan Kanty (1390 – 1473), známy aj pod menami Kentský a Cantius. Na krakovskej univerzite vyštudoval teológiu a neskôr ju tam aj vyučoval. Okrem duchovnej podpory prispieval aj materiálne na potreby študentov. Jeho duchovnými dedičmi boli Adam Opatowczyk a Szymon Halicjusz. Mladí sa zhromažďovali v centre Krakova, kde sa o nich starali františkáni, dominikáni alebo bosí karmelitáni. Kázne a teologické debaty sa konali aj v študentských ubytovniach.

Na začiatku 20. storočia nabrala vysokoškolská pastoračia nový dych. Kardiál Adam Sapięha vymenoval v roku 1927 Stanisława Sapięskiego (1889 – 1941) za duchovného pastiera vysokoškolákov v Krakove pri kostole sv. Anny. Bol to vôbec prvý kňaz v novodobých dejinách Poľska vyčlenený pre službu v akademickom prostredí a zastával ju do roku 1935.¹³ Rok 1927 sa stal začiatkom pravidelnej akademickej pastoračnej práce v Poľsku.

Sapięski hneď na začiatku stanovil piliere pastoračnej služby:
denná služba v spovednici;
kázanie počas akademických služieb a hľadanie vhodných kazateľov;
duchovné obnovy pre študentov;
niekoľko hodín týždenne (v čase voľna študentov) súkromné poradenstvo v otázkach svedomia a náboženskej náuky;
príležitostná práca pre študentov;
prítomnosť kňaza medzi študentmi aj keď nemal medzi nimi žiadnu službu, išlo teda o snahu byť so študentmi v osobnom neformálnom kontakte.

Sapięski nebol pre vysokoškolákov len kňazom, okrem toho sa snažil pomáhať chudobným študentom starostlivosťou o ich materiálne potreby, ubytovanie a hľadal medzi zamožnejšími obyvateľmi Krakova pre nich finančnú podporu. V roku 1936 prebral jeho funkciu Tadeusz Kurowski, ktorý bol známy predovšetkým organizáciou študentských pútí do Częstochowej. Počas druhej svetovej vojny boli aktivity pastoračných a katolíckych organizácií prerušené. Reaktivácia akademickej pastoračie v Krakove sa uskutočnila bezprostredne po vojne. Vtedy vznikli nové akademické centrá. Do jedného z nich, sv. Floriana, bol v roku 1949 menovaný za duchovného správcu pre vysokoškolákov Karol Wojtyła. Okrem neho pôsobili v Krakove aj Józef Rozwadowski a neskôr Jan Pietraszko. So stúpajúcou komunistickou mocou rástlo nebezpečenstvo, že tieto centrá, tešiace sa mimoriadnej ob-

¹³ KRACIK, Jan – SKRĘT, Rościsław. *Stanisław Sapięski*. [online]. 2010. [cit. 2019-03-11]. Dostupné na internete: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-sapinski>.

ľube študentov, budú podriadené komunistickej kontrole alebo celkom zlikvidované. Preto kardinál Sapieha zriadil v roku 1953 *Biskupskú komisiu pre akademické pastoračné záležitosti*.¹⁴ Činnosť cirkvi v študentskej komunite vyvolávala záujem a úzkosť komunistických orgánov, čo spôsobilo, že bezpečnostné služby neustále monitorovali aktivity študentských pastoračných centier a zároveň sa snažili rozvracať ich prácu.¹⁵ V 70-tych rokoch prišiel Wojtyła s projektom *Rady akademických farností*, ktorý bol zrealizovaný až v roku 1981.¹⁶ Cez turbulentný rok 1989 previedol krakovské akademické spoločenstvo kňaz Franciszek Płonka, ktorý slúžil ako farár vysokoškolákov až do roku 1992. V súčasnosti zastáva túto funkciu Dariusz Talik.¹⁷

Oslavy 90. výročia založenia prvého novodobého pastoračného centra pre študentov v Krakove v roku 2017 boli veľkolepé. Trvali týždeň a ich súčasťou boli duchovné, vedecké, kultúrne, spoločenské a mediálne aktivity.¹⁸ V súčasnosti je v Poľsku 83 pastoračných centier pre vysokoškolákov v 35 mestách. Najviac ich je vo Wroclawi (10 pastoračných centier pre vysokoškolákov), Gdańsku (8), Varšave (7), v Krakove (5).¹⁹

Anglicky hovoriace krajiny

Anglické prídavné meno *pastoral* sa bežne používa v dvoch významoch. Na označenie pôdy alebo farmy, ktoré sa využívajú alebo súvisia s chovom oviec či hovädzieho dobytku. Druhý význam súvisí s duchovným vedením v niektorej z kresťanských denominácií. Ide teda nielen o pastoračné aktivity v zmysle vysluhovania sviatostí a prípravy na ich prijatie, ale aj o konkrétne doktrínálne otázky inštitucionálnej cirkvi. Tieto dva významy napohľad nijako nesúvisia, ale v skutočnosti k sebe neodmysliteľne patria. V knihách Nového zákona nájdeme bohato zastúpený obraz Krista ako dobrého pastiera,²⁰ ktorý sa stará o tých, ktorí ho prijali s vierou a snaží sa pre nich vytvoriť čo najlepšie životné podmienky a v prípade hroziaceho nebezpečenstva ich chrániť. Kristus tak použil skúsenosť Izraelitov, ktorú mali s pastierstvom a dal tomu nový význam – starostlivosť o zverené osoby.

¹⁴ KRACIK, Jan. Początki duszpasterstwa akademickiego w Krakowie. In *Księga Sapieżyńska*, Kr. 1982 I.

¹⁵ DOBRZYNIĄK, Magdalena. *Najstarsze w Polsce duszpasterstwo akademickie ma 90 lat!* [online]. 2017. [cit. 2019-03-09]. Dostupné na internete: <https://ekai.pl/krakow-najstarsze-w-polsce-duszpasterstwo-akademickie-obchodzi-90-rocznice-istnienia/>.

¹⁶ SĘDLAK, Marlena. Historia krakowskiego Duszpasterstwa Akademickiego "Karmel" w latach 1963 – 2003. In *Itinera Spiritualia*, roč. VIII, 2015, s. 180.

¹⁷ *Historia duszpasterstwa akademickiego św. Anny*. [online]. 2017. [cit. 2019-03-11]. Dostupné na internete: <http://anno27.pl/index.php/historia/historia-da-sw-anny/>.

¹⁸ *Pierwsze duszpasterstwo akademickie w Polsce ma 90 lat!* [online]. 2017. [cit. 2019-03-11]. Dostupné na internete: <https://ekai.pl/krakow-w-tym-roku-mija-90-lat-duszpasterstwa-akademickiego-sw-anny-pierwszego-w-polsce/>.

¹⁹ *Duszpasterstwa akademickie w Polsce*. [online]. 2012. [cit. 2019-03-09]. Dostupné na internete: <http://bosko.pl/wiara/duszpasterstwa-akademickie-w-polsce.html>.

²⁰ HASTINGS, Adrian – MASON, Alistair – PYPER, Hugh. *The Oxford Companion to Christian Thought. Intellectual, Spiritual, and Moral Horizons of Christianity*. Oxford : Oxford University Press, 2000, s. 340.

Je teda prirodzené, že pastoračná starostlivosť vo vysokoškolskom prostredí sa pôvodne odvolávala na úlohu pastiera, ktorý sa staral o svoje stádo, takmer výlučne sa spájala s cirkvou, a týkala sa duchovného vedenia. V súčasnosti má tento termín podstatne širší význam. Aj keď vo Veľkej Británii neexistuje všeobecne akceptovaná definícia pastoračnej starostlivosti, bežne sa týmto termínom označuje zodpovednosť učiteľa za všeobecné blaho svojich študentov.²¹ Týka sa dennej práce učiteľa a chápe sa ako taký druh vplyvu na osobnosť študenta a jeho prostredie, ktorý má podporovať rozvoj jeho intelektuálnych a sociálnych zručností a prispievať k jeho emocionálnej stabilite. V princípe ide o snahu nastaviť všetky premenné edukačného procesu tak, aby mal každý študent maximálnu šancu na úspech.²²

V tomto zmysle je teda pastoračná starostlivosť chápaná podstatne širšie ako na Slovensku a je zasadená do širokospektrálnej starostlivosti o študentov. Nejde tu ani tak o rozvoj spirituality študenta, ale zameriava sa na riešenie bežných študentských problémov – študijných, osobných, vzťahových, psychologických. (Časť týchto problémov sa rieši na Slovensku aj v rámci duchovnej starostlivosti univerzitných pastoračných centier.) Tento prístup vychádza zo skutočnosti, že akademické a pastoračné povinnosti nemožno ľahko oddeliť, pretože akademické problémy majú takmer vždy neakademickú príčinu.²³ V tejto súvislosti riešia na univerzitách otázku, akým spôsobom vyšpecifikovať zodpovednosť zamestnancov za akademickú a pastoračnú starostlivosť. Ale nie v zmysle, že ich treba oddeliť, ale s cieľom jasne definovať mieru povinností pre zamestnancov a z toho vyplývajúcu jasnosť pre študentov.

Vysoké školy sa snažia riešiť oblasť pastoračnej starostlivosti profesionálne – prostredníctvom osobných tútorov a akademických supervízorov. Problémom je ťažkosť striktno oddeliť akademické a pastoračné kompetencie. Títo špecialisti nemajú istotu, kde sú hranice ich úlohy a aké kompetencie majú naplňať. Okrem toho sa ako problematickou javí aj skutočnosť, že neexistuje jednotné chápanie ani medzi univerzitami, čo patrí do akademickej starostlivosti a čo do pastoračnej. A tak je úloha osobného tútora na jednej škole chápaná skôr v zmysle akademickej podpory, na inej viac ako pastoračná pomoc. Jasnejšiemu vnímaniu pastoračnej služby neprospieva ani fakt, že samotní študenti pri riešení svojich problémov neoslovujú iba osobných tútorov, ale kohokoľvek spomedzi zamestnancov univerzity, voči komu cítia dôveru. Avšak existuje všeobecná zhoda na tom, že prípady, ktoré patria do kompetencie iných odborníkov, napríklad psychologov, by nemal riešiť osobný tútor.

²¹ CALVERT, Mike. From 'pastoralcare' to 'care': meanings and practices. In *Pastoral Care in Education*, 2009, roč. 27, č. 4, s. 267.

²² CRANE, A. Philip. *An examination of the pastoral needs of students and the needs of their teachers as providers of pastoral care*. Edith Cowan University, s. 38.

²³ HUGHES, Gareth et al. *Student Mental Health: The Role and Experiences of Academics*. London : University of Derby, 2018, s. 5.

Napriek tomu, že to vo vymedzení pastoračnej starostlivosti na anglicky hovoriacich vysokých školách nie je pravidlom, v niektorých prípadoch sa v definovaní pastoračnej služby objavuje okrem emocionálneho a psychologického aj zmienka o podporovaní duchovného blaha študentov.²⁴ Ale to ešte neznamená, že ide priamo o duchovnú službu kňazov jednotlivých cirkevných denominácií v prospech študentov.

V Austrálii a na Novom Zélande sa pri definovaní pastoračnej starostlivosti môžeme stretnúť s podobným prístupom ako v Spojenom kráľovstve, s tým rozdielom, že sa explicitne uvádza pôvodná definícia tejto služby založenej na princípe kresťanskej filozofie, ktorá bola zameraná na osobný rozvoj a najmä na všeobecné a morálne blaho študentov.²⁵ V súčasnosti sa snaží predovšetkým o podporu hodnôt, ktoré sa týkajú vzájomného rešpektu, zodpovednosti a služieb v rámci spoločenstva.²⁶ Aj keď zmienka o kresťanskom základe tejto služby vypadla, medzi jednotlivými oblasťami sa predsa len spomína aj podpora morálneho a duchovného rozvoja študenta a tiež preventívna funkcia pastoračnej služby.²⁷

V materiáloch katolíckych univerzít (Austrália a Nový Zéland) sa priamo spomína aj Ježiš Kristus ako obraz a podoba Boha prítomného v ľudskom spoločenstve. Ježišove hodnoty a učenie ukazujú všetkým ľuďom cestu, pravdu a život a od toho sú odvodené hodnoty, ktoré sa tento druh pastoračnej služby snaží presadzovať – lásku, úctu, súcit, toleranciu, odpustenie, pokánie, zmierenie a spravodlivosť.²⁸ O tom, akými prostriedkami a či aj prostredníctvom evanjelizácie a vysluhovania sviatostí, sa už v týchto dokumentoch nehovorí.

Niektoré univerzity ponúkajú v prípade potreby a záujmu študentov priamo službu kaplána, teda kňaza konkrétnej kresťanskej denominácie, na ktorého sa môžu študenti v prípade potreby obrátiť. V Spojených štátoch amerických sú predovšetkým na katolíckych univerzitných tzv. Katolícke univerzitné centrá (napr. *Catholic student center at Washington university* má okrem katolíckeho kňaza aj diakona a ďalších 19 členov tímu, ktorí sa starajú o potreby študentov),²⁹ ktoré majú podobné zameranie ako univerzitné pastoračné centrá na Slovensku.

²⁴ *Equality and diversity for academics. Pastoralcare*. [online]. 2013. [cit. 2019-02-26]. Dostupné na internete: <https://www.ecu.ac.uk/wp-content/uploads/external/e-and-d-for-academics-factsheet-pastoral-care.pdf>, s. 1.

²⁵ LANG, Peter. Perspectives on Pastoral Care. In *Pastoral Care in Education*, 1983. 1(1), s. 61 – 62.

²⁶ *Pastoral care of students in Catholic schools*. Catholic Education Commission Victoria : Victoria. 1994, s. 1 – 15.

²⁷ CROSS, Donna – LESTER, J. Leanne – BARNES, L. Amy. *'Nextpractice' for pastoral care and student wellbeing in schools*, 2008, s. 5

²⁸ *Pastoral Care Policy*. Melbourne : CollegeWindsor, 2016, s. 1.

²⁹ STOHRM. A. *Catholic student center history*. [online]. 1996. [cit. 2019-03-06]. Dostupné na internete: <http://www.washucsc.org/about/our-staff/>.

Záver

Česko, Poľsko a anglicky hovoriace krajiny predstavujú príklady odlišných, historicky podmienených modelov pastoračnej starostlivosti v prostredí vysokých škôl. Česko a Poľsko boli síce súčasťou krajín Východného bloku, ale ich politická situácia bola diametrálne odlišná. Zjednodušene by sme mohli povedať, že Poliaci boli voči Sovietskemu zväzu neposlušnejší ako obyvatelia Československa. To sa prejavovalo nielen v politickom a verejnom živote, ale aj v pôsobení katolíckej cirkvi. Tá si dokázala mnohé slobody zachovať napriek silnejúcemu politickému tlaku z Moskvy, okrem iného aj prítomnosť kňazov v akademickom prostredí. Nebolo to samozrejmé a v najkritickejších momentoch museli čelní predstavitelia katolíckej cirkvi – kardinál Spieha a neskôr kardinál Wojtyła robiť opatrenia, ktoré mali zabrániť okliešteniu, či dokonca celkovej eliminácii pastoračnej starostlivosti v univerzitnom prostredí. Tento stav má pôvod jednak v politicky podmienenom vzťahu Poliakov so Sovietskym zväzom a predtým s Ukrajinou, či Ruskom, ale aj v samotnej mentalite poľského národa, ktorý má hlboko vžitú národnú hrdosť a za svojbytnosť je ochotný prinášať aj najťažšie obety.

Situácia v Československu, ktorého súčasťou bolo terajšie Česko, bola výrazne odlišná.

Zatiaľ čo v Poľsku po páde komunistického režimu prešla vysokoškolská pastorácia do režimu slobody. Čo v praxi znamenalo, že pri koncipovaní pastoračných plánov a ich implementácii do každodennej služby už nemusela mať ohľad na komunistickú moc a jej všadeprítomnú kontrolu. Mohla naplno využiť svoj potenciál a investovať do mladej generácie intelektuálov značnú časť ľudských a finančných zdrojov. V prípade Česka to bolo podstatne komplikovanejšie. Počas totality neexistovala oficiálna pastoračná starostlivosť o vysokoškolských študentov. Kňazi, zasvätené osoby i laici, ktorí sa rozhodli organizovať pre vysokoškolákov akúkoľvek pastoračnú službu mohli byť obvinení z marenia dozoru štátu nad činnosťou cirkvi. Súčasťou Zákona č. 208/1949 o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom bol aj § 7, ktorý riešil pôsobenie a ustanovenie duchovných. Prvý odsek tohto paragrafu hovorí: *Duchovnú (kazateľskú a pod.) činnosť v cirkvách a náboženských spoločnostiach môžu vyvíjať len osoby, ktoré majú na to štátny súhlas, a ktoré vykonávajú sľub.*³⁰ V druhom odseku sa striktne stanovilo, že *každé ustanovenie (voľba, vymenovanie) týchto osôb vyžaduje predchádzajúci súhlas štátu.*³¹ Komunistický režim v Československu nikomu nedal súhlas na pastoráciu vysokoškolákov. Takže v praxi to znamenalo, že duchovné osoby i laickí aktivisti, ktorí tajne organizovali akúkoľvek pastoračnú službu pre vysokoškolákov, boli postihnutelní na základe vyššie spomínaného zákona. A nielen to, aj v prípade, že organizo-

³⁰ Zákon č. 208/1949 zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom, § 7, ods. 1.

³¹ Zákon č. 208/1949 zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom, § 7, ods. 2.

vali voľnočasové aktivity bez explicitného náboženského zamerania, boli sledovaní a perzekvovaní štátnou mocou.

Napriek tomu, že komunistickému režimu sa nepodarilo hermeticky uzavrieť vysokoškolské prostredie pred vplyvom cirkvi, po roku 1989 začínala cirkev v bývalom Československu v oblasti vysokoškolskej pastorácie od nuly. Išlo o pomaly a hlavne na počiatku o tak trochu ťažkopádny proces, na ktorý v cirkvi nebol nikto pripravený. Prvé inštitucionálne kroky boli sprevádzané snahou vyriešiť čo najkomplexnejšie personálnu otázku a poslať do vysokoškolského prostredia najvhodnejších ľudí. Nebolo to jednoduché, pretože pád totality nikto nepredpovedal a nebolo možné sa na túto službu adekvátne pripraviť. Už od roku 1990 sa pastoračná starostlivosť o vysokoškolských študentov zameriavala aj na spoločenské, kultúrne a športové aktivity, ktoré spadajú do kategórie voľného času. Treba povedať, že tento charakter je evidentný v pastorácii českých vysokoškolákov dodnes.

Situácia v anglicky hovoriacich krajinách bola pred rokom 1989 neporovnateľne odlišná od situácie v Česku a Poľsku. Skúsenosť s komunizmom týmto krajinám chýbala, ale to neznamená, že pastorácia vysokoškolákov bola bezproblémová. To, čo výrazným spôsobom vstúpilo, a nielen do tejto oblasti, bola silnejúca sekularizácia. Stav, do ktorého je geopolitický priestor strednej Európy v súčasnosti ponorený, silnejúce prejavy odkresťančovania, majú tieto krajiny už za sebou. Ale to neznamená, že sa s tým vyrovnali, skôr sa dá povedať, že tento proces sa podpísal pod súčasný stav cirkví v týchto krajinách a tým, samozrejme, zanechal svoju stopu aj v pastorácii vysokoškolákov. Odlišnosť vnímania tohto druhu špeciálnej pastorácie od situácie v Česku a Poľsku by sa dala lepšie pochopiť na základe rozdielov, ktoré možno identifikovať v politike konzervatívnych strán Česka a Poľska na jednej strane a západných krajín (kam radíme aj anglicky hovoriace krajiny) na strane druhej. Ich ponímanie konzervatívnych hodnôt je diametrálne odlišné. Zatiaľ čo v anglicky hovoriacich krajinách sa pozície konzervatívcov výrazne zblížujú s názorovou platformou liberálnych myšlienkových prúdov, a logicky sa vzdľujú pôvodným kresťanským hodnotám, v Česku a Poľsku sú pozície konzervatívcov bližšie ku hodnotám kresťanstva. A podobný trend vidno aj vo vysokoškolskej pastorácii. Už samotné vnímanie pastoračnej starostlivosti sa v týchto krajinách postupne zbavovalo vzťahu ku kresťanským hodnotám a vo väčšine prípadov sa celkom vzdalo čo i len náznakov nejakej duchovnej služby. Čo je zaujímavé, aj školy, ktoré si dodnes zachovali vo svojom názve prídavné meno „katolícka“ akcentujú v definovaní pastoračnej starostlivosti vysokoškolákov predovšetkým ich všeobecné blaho, psychickú pohodu a všeobecnú pomoc, ktorá má študentom zabezpečiť čo najväčšiu šancu na dosiahnutie úspechu a subjektívnej spokojnosti. Tým vlastne celkom preberajú trend, ktorý si osvojili nekatolícke univerzity práve pod tlakom silnejúceho sekularizmu. A aj v prípade, že sa katolícke univerzity odvolávajú pri de-

finovaní vlastnej pastoračnej služby na osobu Ježiša Krista, chýba zmienka o službe vysluhovania sviatostí a deklaruje sa duchovný rozmer pomoci vysokoškolákovi.

Nasledujúce roky naznačia, akým smerom sa pohne vysokoškolská pastoračia v nami porovnávaných krajinách. Po roku 1989 sa predovšetkým kresťanské komunity v západných štátoch pozerali s určitými očakávaniami na postkomunistické krajiny. Svoju nádej vkladali hlavne do túžby oživiť upadajúce kresťanstvo. Dnes to vyzerá skôr tak, že sme tieto nádeje nenaplnili. A vo vzťahu k skúmanej téme bude zaujímavé sledovať, či tlak sekularizmu zmení vysokoškolskú pastoračiu v Česku a Poľsku do rovnakej podoby ako v anglicky hovoriacich krajinách, alebo si dokážu udržať vlastný charakter s rešpektovaním toho, čo vysokoškolskú starostlivosť charakterizovalo od jej počiatkov.

RESUMÉ

Článok porovnáva historicky podmienené modely pastoračnej starostlivosti v Česku, Poľsku a anglicky hovoriacich krajinách v prostredí vysokých škôl. Česko a Poľsko boli síce súčasťou krajín Východného bloku, ale ich politická situácia bola odlišná. Poliaci si zachovali voči Sovietskemu zväzu viac autonómie ako obyvatelia Československa. To sa prejavovalo nielen v politickom a verejnom živote, ale aj v pôsobení katolíckej cirkvi. Tá si dokázala mnohé slobody zachovať napriek silnému politickému tlaku z Moskvy, okrem iného aj oficiálnu prítomnosť kňazov v akademickom prostredí.

Situácia v Československu, ktorého súčasťou bolo dnešné Česko, bola odlišná. Zatiaľ čo v Poľsku po páde komunistického režimu prešla vysokoškolská pastoračia do režimu slobody, takže pri stanovovaní pastoračných priorít už nemusela brať ohľad na komunistickú moc, v prípade Česka to bolo zložitejšie. Počas totality neexistovala oficiálna pastoračná starostlivosť o vysokoškolských študentov. Kňazi, zasvätené osoby i laici, ktorí sa rozhodli organizovať pre vysokoškolákov akúkoľvek pastoračnú službu mohli byť obvinení z marenia dozoru štátu nad činnosťou cirkvi. Takže v praxi to znamenalo, že duchovné osoby i laickí aktivisti, ktorí sa tajne angažovali v akademickom prostredí, boli zákonne postihnutelní.

Napriek evidentnej snahe sa komunistickému režimu nepodarilo hermeticky uzavrieť vysokoškolské prostredie pred vplyvom cirkvi. Ale po roku 1989 začínala cirkev v bývalom Československu v oblasti vysokoškolskej pastoračie vlastne od nuly. Išlo o pomaly a komplikovaný proces, na ktorý v cirkvi nebol nikto pripravený. Prvé inštitucionálne kroky boli sprevádzané snahou vyriešiť čo najkomplexnejšie personálnu otázku a poslať do vysokoškolského prostredia najvhodnejších ľudí.

Situácia v anglicky hovoriacich krajinách bola pred rokom 1989 neporovnateľne odlišná od situácie v Česku a Poľsku. Skúsenosť s komunizmom týmto krajinám chýbala, ale to čo výrazným spôsobom ovplyvňovalo túto oblasť bola silnejúca

sekularizácia. Vnímanie pastoračnej starostlivosti sa v týchto krajinách postupne zbavovalo vzťahu ku kresťanským hodnotám a vo väčšine prípadov sa celkom vzdalo čo i len náznakov nejakej duchovnej služby. Aj katolícke univerzity akcentujú v definovaní pastoračnej starostlivosti vysokoškolákov predovšetkým ich všeobecné blaho, psychickú pohodu a všeobecnú pomoc, ktorá má študentom zabezpečiť čo najväčšiu šancu na dosiahnutie úspechu a subjektívnej spokojnosti. Tým vlastne celkom preberajú trend, ktorý si osvojili nekatolícke univerzity. A aj v prípade, že sa katolícke univerzity odvolávajú na osobu Ježiša Krista, chýba zmienka o službe vysluhovania sviatostí a deklaruje sa duchovný rozmer pomoci vysokoškolákom.

SUMMARY

The article compares historically determined models of pastoral care in the Czech Republic, Poland and English-speaking countries in the university environment. Although the Czech Republic and Poland were both Eastern Bloc countries, their political situation was different. The Poles retained more autonomy from the Soviet Union than the inhabitants of Czechoslovakia. This was manifested not only in political and public life, but also in the work of the Catholic Church. It managed to preserve much of its freedom despite the increasing political pressure from Moscow, including the official presence of priests in the academic environment.

The situation in Czechoslovakia, which included today's Czech Republic, was different. While in Poland, after the fall of the Communist regime, pastoral work passed into a system of freedom and it was no longer necessary to take communist power into account when setting pastoral priorities, this was more difficult in the Czech Republic. During totalitarianism there had been no official pastoral care for university students. Priests, consecrated persons, and lay people who chose to organize any pastoral ministry for college students could be charged with frustrating the state's oversight of Church activity. In practice, this meant that both spiritual persons and lay activists who were secretly engaged in academia were legally punishable.

Despite the obvious effort made, the communist regime failed to hermetically seal the university environment from the influence of the Church. However, after 1989 the Church in the former Czechoslovakia had to begin its work in the field of university pastoral care from nothing. It was a slow and complicated process that no one in the Church was prepared for. The first institutional steps were accompanied by an effort to resolve the most complex issue of personnel, and thereby send the most suitable people into the higher education environment.

The situation in English-speaking countries was incomparable to the situation in the Czech Republic and Poland before 1989. The experience of communism in these countries was absent, but what significantly influenced this area was growing secularization. The perception of pastoral care in these countries gradually lost its

relationship to Christian values, and in most cases, gave up all the signs of being a spiritual service. In defining pastoral care for college students, Catholic universities also emphasize their general well-being, mental well-being, and general support, which is designed to provide students with the best chance of achieving success and subjective satisfaction. In fact, in this they are following the trend adopted by non-Catholic universities. And even if Catholic universities refer to the person of Jesus Christ, there is no mention of the ministry of the sacraments, and the spiritual dimension is declared as help to students.

Adresa autora:

PhDr. Mgr. Ján Knapík, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Katedra spoločenských vied, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jan.knapik@ku.sk

**DAROVACIA LISTINA JURAJA, SYNA ŠIMONA NA MAJETOK
ŠALGOV Z ROKU 1298****Konstantín Daniel Boleš***DONATION CHAPTER OF JURAY, SON OF SIMON ON SALAG PROPERTY
FROM 1298*

Nos || magister Georgius filius Symonis omnibus Christi fidelibus presens scriptum inspecturis salutem in eo cuius dispositione gubernantur vniuersa. Ad vniuersorum tam presencium quam futurorum noticiam harum serie || uolumus peruenire. Quod consideratis obsequiosis meritis et meritoriis obsequiis comitum Petri et Thomae filiorum Ipoliti, que a primeuo etatis sue tempore continue nostro lateri adherentes in arduis causis || et importunis temporibus nobis exhibuerunt indefesse, se et sua casibus fortune submittentes nec discrimina uiarum nec dispendia uite formidantes in seruciis illustri regis Ladizlai pie recordacionis || fideliter viriliter vnanimiter nobiscum laborantes et sepius suam pecuniam expedentes nostro pro honore, que ad presens per singula non expedit recitare sed de multis pauca duximus annotanda. || Nam cum iste hereditates Sowar, Sowpotok et Delne per dictum regem Ladizlaum nobis date fuissent et adhuc castrum non habuissemus, predictum comitem Thomam misimus ad montem Zarkeu wlgariter nuncupatum, ut || eum custodiret ne aliquis super eundem montem castrum edificaret et nos de hereditate nostra expelleret. Quem montem idem Thomas uigilanter custodiuit, quo adusque castrum construximus || super eundem et eciam per eius protectionem tempore Thartarorum in eodem monte multi christiani a captiuitate tartarica fuerunt liberati et saluati. Item in eodem tempore uidelicet tartarorum nos cum fratribus cognatis || amicis et sociis nostris sub Regach cum eisdem tartaris pugnauimus de equo cecidimus et idem Thomas suum equum nobis prebuit et sic periculum mortis euasimus ipsius seruicio mediante et Domino propiciante. || Quas fidelitates considerantes et trucina equitatis reconpensare uolentes supradictis fidelibus et dilectis nostris seruiantibus Petro et Thome particulam terre de possessionibus nostris uidelicet Sowar et || Sowpotok abstrahentes et per metas publicas separantes que primitus Borsous nuncupabatur et nunc Salgow uocitatur eisdem et per eosdem eorum heredibus heredumque suorum successoribus de consensu omnium || consanguineorum nostrorum et de plena deliberacione animi nostri dedimus, donauimus et contulimus iure perpetuo et irreuocabiliter possidendam, tenendam et habendam. Hoc eciam adiacentes, ut si aliquo processu temporis || filii nostri uel heredes ipsorum predictos Petrum et Thomam uel filios eorundem super donacione nostra terre dicte uellent unquam turbare uel impedire nitentes recipere ab eis terram pefatam, pro benediccione male || dicionem paternam senciati se incururos. Cuius quidem terre mete hoc ordine

distinguuntur. Prima meta incipit a plaga occidentis a parte ville Eperies, que wlgō dicitur Weresmorth et per illam aquam || que uocatur Zekchow uadit contra meridiem et de eadem aque ascendit supra per fluuium Nestes ad orientem per magnum spacium terre et per eundem Nestes uadit supra ad Mediestholek. Deinde de Medies||thelek per eundem fluuium Nestes uadit ad Kusthelek et inter Mediesthelek et Kusthelek dimittens Nestus ascendit ad monticulum ad viam contra meridiem per quam ducunt ligna ad Sowar et per eandem || per parum (sic!) spacium terre uadit ad orientem ad Wezewthelek wlgariter dictum et ibidem est riuulus Wizutearok et ibi est uia, per quam uadit supra ad orientem et peruenit ad locum, qui uocatur Mezeu || et per eandem uiam uadit supra ad Bodoucheg. Inde uadit ad montem, qui dicitur Narascheg, inde salit ad septentrionem ad metam ville Khelemes et inde procedit inferius ad occidentem et kadit (sic!) in Zekchow et per || Zekchow uenit ad primam metam Weresmorth et ibi terminatur. In cuius rei testimonium perpetuamque firmitatem presentes concessimus nostri sigilli munimine roborantes. Datum XI. Kalendas Septembris anno Domini M.º || ducentesimo nonagesimo octauo.

Preklad

My, magister Juraj, syn Šimona všetkým v Kristu verným, ktorí budú čítať tento list pozdrav v Pánovi, ktorý riadi všetko. Na známosť všetkým tak súčasníkom ako i pokoleniam budúcim chceme, aby sa dalo týmto listom. Keď sme pozorovali zásluby hodnú úslužnosť i záslužne služby komesov Petra a Tomáša, synov Hypolita, ktoré nám preukázali neobrozene už od mladíckych svojich rokov, ako ustavične stáli po našom boku v súrnych prípadoch či v nepriazni doby, ako neváhali podstúpiť sami a vo svojich možnostiach rozličné nebezpečenstvá či už nebojácne prijať riziko cestovania či škody utrpené v živote ako aj spolu s nami verne, mužne a jednomyselne stáli v službe najjasnejšieho kráľa Ladislava, blahej pamäti a nakoniec ako častejšie hradili svojimi peniazmi naše záujmy, čo sa ani nedá v jednotlivosti vymenovať takže iba niekoľko príkladov sme považovali za potrebné tu uviesť. Potom, čo sme dostali od spomínaného kráľa Ladislava toto naše dedičstvo Sowar, Sowpotok a Delne a ešte sme nemali hrad, poslali sme kómesa Tomáša k vrchu Zarkeu, ako sa on ľudovo nazýva, aby ho strážil, žeby niekto iný nepostavil na tomto vrchu svoj hrad a nás tým nevylúčil z nášho dedičstva. Tomáš tento vrch bedlivo strážil, až kým sme na ňom nepostavili hrad a tiež v ňom našlo útočisko v čase vpádu Tatárov, na tomto vrchu, mnoho kresťanov, čím boli ochránení pre tatárskym zajatím. Rovnako v tom istom čase, keď upadli Tatári, sme s nimi bojovali pod Regecom,¹ sme spadli z koňa a tento Tomáš nám poskytol svojho koňa, a tým sme vďaka jeho službe a Božej pomoci vyviazli z nebezpečenstva smrti. Keď uvažujeme nad touto vernosťou a chceme ju podľa spravodlivosti vyrovnat' a sa odplatiť, tak sme vyňali

¹ Zrejme ide o Regéc (Maďarsko). Dnes sú tam zvyšky stredovekého hradu. – WAGNER, Carolus. *Diplomatarium comitatus Saros. Posoni – Cassovia, 1780, s. 311.*

z našich majetkov – myslí sa tým Sovar² a Sowpotok – čiastku zeme i nechali sme riadne obrániť medzníkmi územie, ktoré sa sprvoti nazývalo Borsous a teraz Šalgov a darovali sme ju spomínaným naším verným a milovaným služobníkom, Petrovi a Tomášovi, ako aj ich dedičom a aj ich dedičov nástupcom so súhlasom všetkých našich príbuzných i na základe nášho úsudku, aby ju vlastnili trvalým právom a neodvolateľne. Zároveň pripomíname, že ak by v priebehu času chceli či už naši synovia alebo ich dedičia spomínaným Petrovi a Tomášovi alebo ich synom nejakým spôsobom toto naše darovanie zeme zrušiť alebo im brániť a usilovali by sa im túto zem odňať, v tom prípade nech zvedia, že namiesto otcovho požehnania padne na nich otcova kliatba. Medzníky tejto zeme sa radia v tomto poradí. Hranica začína od západu smerom od dediny Eperies,³ od miesta, ktoré sa ľudovo nazýva Weresmorth⁴ a zostupuje po toku Zekchow⁵ na juh až kým nevyjde z neho po rieke Nestes smerom na východ a na značný kuse zeme po toku Nestes vedie nahor ku Mediestholek. Potom po potoku Nestes vedie hranica od Mediesthelek ku Kusthelek a medzi Mediesthelek a Kusthelek vychádza z potoka k vršku po cestu smerom na juh, po ktorej zväzajú drevo k Sovar a po tejto ceste na malý kus zeme vedie na východ k Wezewthelek ľudovo nazývanému, kde je zároveň potok Wizutearok. Tam je tiež cesta, po ktorej hranica vedie nahor smerom na východ na miesto, ktoré sa volá Mezeu. Po tej istej ceste zároveň vedie hranica nahor ku Bodoucheg. Odtiaľ vedie k vrchu, ktorý sa nazýva Narascheg odkiaľ prechádza hranica na sever k medzníku dediny Khelemes a potom odtiaľ smerom na západ nadol až schádza ku Sekčovu, pritom po toku Zekchow vedie k prvému medzníku Weresmorth a tam i hranica končí. Na svedectvo o tejto veci a stálu platnosť sme vydali listinu, ktorú potvrdzujeme našou pečaťou. Dané na jedenásty deň septembrových Kalend v roku Pána 1298.

Listinu z 22. augusta 1298 máme dochovanú iba v prepise jágerskej kapituly z 24. júla 1300, ktorá je uložená v archíve hodnoverného miesta spišskej kapituly.⁶ Z pohľadu dejín Šariša ponúka množstvo cenných údajov. Hovorí o starobylosti Šalgova, ktorý sa pôvodne nazýval Borsous (veľmi drahý, prehnaný v cene (?)). Spomína postavenie hradu Jurajom z rodu Boxa. V naračnej formulke tiež ponúka údaje o vpáde Tatarov v roku 1285, ktorí prechádzali územím Šariša, keď sa „...mnoho kresťanov...“ zachránilo za múrmi hradu Sóvár – Soľnohrad. Nakoniec azda ešte poukaz na mnoho kresťanov – *multi christiani* – naznačuje nielen údaj o nie malom

² Sídliskový základ historického Solivaru a významovo sa kryje s latinským Castrum salis – Soľnohrad. – ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenie Šariša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 289.

³ Dnes mesto Prešov.

⁴ Weresmorth – Rothberg – Červený vrch. – KARCH, Dieter. *Deutsche Dialektographie*. N.G.Elvert – Marburg 1927, s. 21.

⁵ Riečka Sekčov. – ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Nákl. učené spoločnosti Šafaříkovy, Bratislava, 1932, s. 408.

⁶ ŠOBA Levoča, HM Spišská kapitula, metales Sáros scr. 3, fasc. 1, nr. 12.

počte bývajúcich ľudí v širšom okolí hradu *Sóvár* ale i na skutočnosť, že to boli kresťania nie pohania.

Odpis listiny bol publikovaný samostatne v edíciách Wágnera a Fejera.⁷

Adresa autora:

ThDr. Konštantín Daniel Boleš O.Praem.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail:danielb.posta@gmail.com

⁷ WAGNER, Carolus. *Diplomatarium comitatus Saros*, s. 311; FEJER, Carolus. *Codex diplomaticus Hungariae civilis ecclesiasticusque*. VI./2, Budae 1830, s. 150 – 152.

OLTÁR SV. ANTONA PADUÁNSKEHO V JUŽNEJ LODI DÓMU SV. ALŽBETY V KOŠICIACH

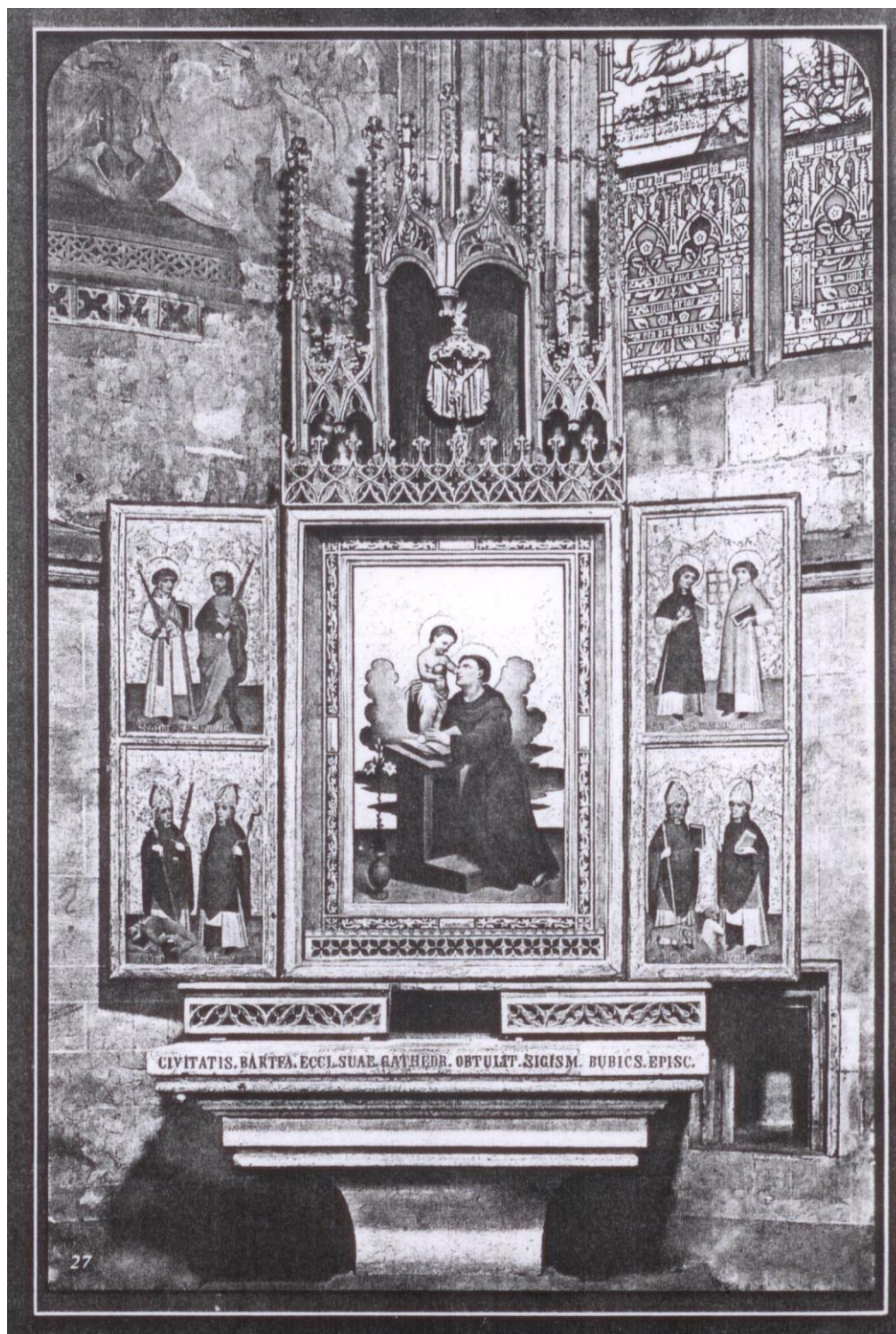
Mária Spoločníková

*ALTER OF ST. ANTHONY FROM PADUA IN THE SOUTHERN SHIP
AT ST. ELISABETH CATHEDRAL IN KOSICE*

Niekdajší iste bohatšie adjustovaný pôvodný gotický krídlový oltár s názvom sv. Antona Paduánskeho je v súčasnosti zložený z fragmentov dvoch oltárov. Zostavovatelia pri "rekonštrukcii" dôsledne uplatnili pôvodné gotické obrazy s figurálnymi motívmi na tabuliach oltára sv. Antona Paduánskeho v podobe dvojíc, zoskupených mužov, svätcov, rehoľníkov i cirkevných hodnostárov. Využila sa možnosť v imaginárnej "galérii" predstaviť neznámych biskupov, svätých mužov, žijúcich prevažne v dobách rozvíjajúcej sa cirkvi. Na vnútorných stranách maľovaných krídiel sú to nasledujúce postavy: zľava dole sv. Valentín(?) a sv. Erazmus, nad nimi sv. Félix a sv. Auktus, sprava dole biskupi sv. Blažej a sv. Stanislav, hore sv. Štefan prvomučeník a sv. Vavrínek. Na zadných stranách týchto obrazov sú znázornené dvojice zľava: sv. Bernard a sv. Benedikt, hore sv. František z Assisi a sv. Ľudovít, vpravo dole sv. Egíd a sv. Anton Pustovník, hore sv. Leonard a sv. Prokop, všetci so svojimi znakmi hodnosti a maľovanými atribútmi, miestami aj s čitateľnými menami.

Ústredným obrazom v arche je toho času znázornenie sv. Antona Paduánskeho s dieťaťom Ježišom. Táto rozmernejšia tabuľová maľba bola vytvorená pre výplň archy iba v 19. storočí, podľa údajov staršej odbornej literatúry maliarom F. Klimkovičom z Košíc. Nakoľko pri reštaurovaní archy, tabuľových malieb a pred reinstaláciou obrazov späť do rámov som mala príležitosť podrobnejšieho prieskumu jednotlivých súčastí stavebnej zostavy, ako aj článkov na vnútorných plochách viditeľných iba po rozobratí, t.j. po vybratí olejomaľby, obrazu sv. Antona s dieťaťom z orámovaní archy, tento údaj je neprijateľný. Obraz má vlastnoručne písanú signatúru: *G. Reichel 1861*, viditeľnú po reštaurovaní v roku 1955.

Zistilo sa, že na rekonštrukcii, resp. revitalizácii fragmentov krídlového oltára, spolupracovali aj ďalší majstri, boli to: "*Krištof János, Bildbauer zu Kaschau, 1861*", zápis červenou farbou na vnútornej strane archy, ako aj autor strednej maľby "*G. Reichel 1861*", so signatúrou vľavo hore na bočnici archy. Po vybratí stredného nového obrazu sa stalo zjavným, že pôvodná gotická archa mala náplň vytvorenú rezbárskym artefaktom, ktorej stred tvorili kedysi dve rezbované sochy, ktoré sa nezachovali, pravdepodobne postavy význačných biskupov, cirkevných otcov, svätcov. Boli dopovedaním koncepcie tvorcov, ktorými sa viazali k myšlienkovému celku a dôstojne zavrhli ikonografiu oltára menších rozmerov ku cti a so znázornením historicky kanonizovaných osobností.

Vo vojnových udalostiach, najmä po roku 1948, rozkúskovaný oltár v budove Biskupského úradu ležal dlho bokom od starostlivosti o záchranu umelecko-historickej pamiatky. Napokon ani dnes nie je u nás docenená jeho existencia, hoci pôvodná zostava poukazuje jednoznačne na skutočnosť, že to bol kedysi pomerne

včasný klasický konštruovaný typ krídlového oltára z rokov okolo 1450. Jeho prednosťou sú práve reštaurovaním zachované tabuľové obrazy na dvoch obojstranne maľovaných pohyblivých krídlach, zavesených na bočnice archy, ktorá je gotická a je aj pôvodne polychrómovaná. Jej pôvodné pozlátané pozadie vo vnútri skrine vykazuje obrysy vyššie spomínaných dvoch neznámych plastík (?) so siluetou nezlatených nepolychromovaných plôch. O sochách podnes nevieme, ale podľa rozmerov bokov a výšky by bolo potrebné a užitočné uvažovať o ich hľadani v múzeách, galériách, resp. v zoznamoch v inventároch, ktoré majú rubriky rezieb "z neznámeho miesta". Pri rekonštrukcii Dómu na konci 19. storočia koncepcia mnohých artefaktov sa v puristickom slohu neogotikynarušila a pozmenila. A tak i náš malý oltár dostal meno po sv. Antonovi Paduánskom, hoci nie je isté, že bol od začiatku jemu zasvätený, keďže stred pôvodnej archy mal inú náplň. Nezachovala sa oltárna predela a do štítu osadili dvojpoľový baldachýn a niekoľko gotických fiál z iného oltára. V strede štítu pod baldachýnom je t. č. drobná baroková rezba corpusu na kríži, pri nohách s kľačiacou Máriou Magdalénou. Súsošie bolo pred tým na mieste terajšieho bohostánku. Po reštaurovaní v rokoch 1960 – 1965 oltár dostal sa do ohrady za mriežku južnej bočnej lode. Stojí na mieste niekdajšieho vzácneho oltára s ústredným tabuľovým obrazom Poslednej večere Pána, ktorý som v pôvodnej zostave videla naposledy v roku 1954 neodborne, nešťastne uskladnený v pivnici Vsl. múzea v Košiciach. Aj napriek pokročilému, dezolátnemu stavu som dodnes presvedčená, že sa ako celok mohol zachrániť a nebolo nutné ho likvidovať. Oltár sv. Antona Paduánskeho po ukončení reštaurovania slúžil t. č. ako sviatostné tabernákulum na novej predele vytvorenej v roku 1955, ako náhrada za neúnosné, provizórne riešenie.

Bohostánok v novej podobe sa na oltár vytvorený akad. mal. J. Haščákom dostal so skráteným dekórom, ornamentom na dvierkach, vyhotoveným z dreva namiesto pôvodne navrhovaných podôb okrídlených anjelov. Priložená dokumentácia potvrdzuje kvalitu navrhovanej figurálnej výzdoby, ktorú, žiaľ, autor J. Haščák nemohol realizovať pre nepochopenie a výhrady členky kolaudačnej komisie.

Opätovne tvrdím, že prvý dekoratívny návrh bol na vysokej výtvarnej úrovni, je na škodu, že oltár sa takýmto spôsobom ochudobnil o prejav súčasného názoru popredného výtvarníka – Jozefa Haščáka – ktorý rešpektoval pôvodnú obsahovú náplň gotickej figurálnej koncepcie v 20. storočí. V poznámkovom aparáte pripájam stručný záznam k návrhu nových doplnkov oltára "sv. Antona Paduánskeho", predložený na požiadanie Biskupského a Farského úradu v Košiciach.

Na záver ešte pripájame záznam k návrhu nových súčiastok oltára pre sv. Antona Paduánskeho v Dóme sv. Alžbety v Košiciach: „Na základe objednania Biskupského úradu a poverenia Farského úradu sv. Alžbety pri Dóme v Košiciach, kolektív výtvarníkov a remeselníkov realizoval práce na novom tabernákulu pre liturgické potreby podľa zadania, keďže provizórna pred 30 rokmi umiestnená skrinka

na menze pre 1 kalich a 2 misky bola nepostačujúca a svojím vzhľadom neúnosná, ba dokonca svojím nekvalitným materiálom dehonestujúca.

Návrh bohostánku č. 1 – zlato, drevo, drevený reliéf

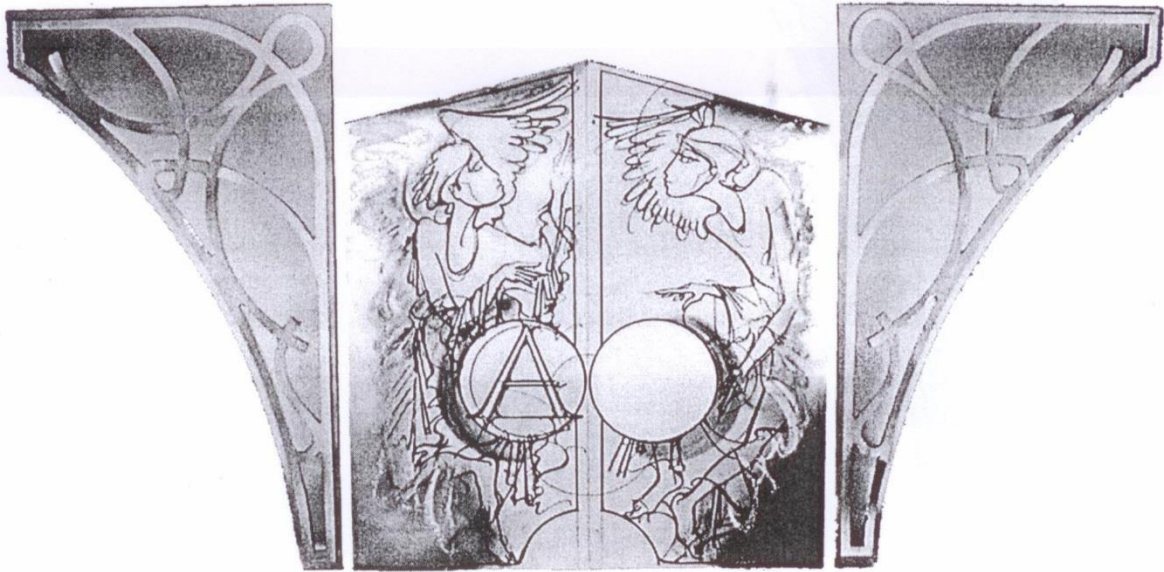
Toto improvizované, dočasne umiestnené tabernákulum nebolo súčasťou pôvodného gotického oltára sv. Antona, bolo použité z neupotrebených skladových materiálov Dómu ako východisko z núdze. Pritom, prízvukujem, že súčasná zostava pôvodného gotického oltára nie je po inštalovaní nového svätostánku narušená (v súčasnosti má už bohostánok iné umiestnenie – poz. red.). Naopak, vykonalo sa pri tejto príležitosti fixovanie archy a štítu zo zadných strán do steny tak, aby upevnenie bolo trvalo účinné a esteticky prijateľné.

Povrazy, ktorými bol oltárik pred tým zozadu k stene priviazaný, sa vymenili za hliníkové tiahla, tyče o 3 cm a tie priskrutkované mosadznými, nehrdzavejúcimi šraubami do steny vo vhodnej výške tak, aby pod archu mohol byť umiestnený nový svätostánok vyhotovený podľa návrhu ak. mal. J. Haščáka a odborníkmi zo stolárskej dielne, realizovanej na škole.

Zvolený návrh bol prekonzultovaný, vyhotovená maketa schválená a pripomienkovaná, resp. одобrená viacerými prizvanými výtvarníkmi. Akad. mal. J. Haščákovi, pretože učí na umeleckej škole moderný dizajn, bola vyslovená dôvera a práce sa mohli zrealizovať. K jeho cti nech slúži i skutočnosť, že za vykonané práce nepožadoval honorár.

Navyše, zúčastnil sa dozoru pri montáži a sám vykonal niektoré ďalšie úkony na zadnej stene archy, ako napr. kotvenie štítu a použitie mosadze, ktoré umožňujú hladkú manipuláciu s krídlami oltára. Všetky obrazy obojstranne maľovaných krídiel sú 35 rokov po reštaurovaní a potrebujú t. č. aspoň nové ošetrenie znečistených povrchových štruktúr maľovaných tabúl, bez väčších zásahov, doba bez retušova-

nia, len regeneráciou lakov na poslednej vrstve originálu. Pripojená zúžená fotodokumentácia je z obdobia po prevoze krídiel z obce Hejce po II. svetovej vojne, po vybalení namoknutých debien a zložení v jedálni biskupského úradu, dočasne pred odvozom do reštaurátorského ateliéru M. Spoločníkovej, ktorá v rámci výpomoci a záchrany maľovaných obrazov krídla oltára s množstvom dvojmo zobrazených svätcov, postupne reštaurovala od roku 1955 a práce uzavrela v roku 1961. Až po uplynutí ďalších rokov oltár bol scelený a v praxi upotrebený.

Návrh bohostánku č. 2 – zlato, maľba, drevený reliéf

Návrh a konkrétne riešenie záveru:

Na miesto starých záverov (s neúčinnými povrazmi na zadnej časti oltárnej archy) boli použité 2 hliníkové tiahla 3 cm trúbky s patričnou šírkou, ktoré v stene kotvia celú oltárnu zostavu a zabezpečujú jej stabilitu. Mosadzné skrutky umožňujú bezproblémovú, hladkú manipuláciu s pôvodnými gotickými krídlami. V štíte je 3. hliníková tyč zapustená do muriva s prihliadnutím na presne vypočítanú realizáciu, pod dozorom navrhovateľa Jozefa Haščáka st.

Prítomní boli:

Ing. arch. Pásztor; Ing. arch. Drahovský; scén. výtvarník Hudák; akad. mal. Jozef Haščák st.; hist. umenia G. Vízdalová-Haščáková.

Adresa autorky:

Mária Spoločníková

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

SPRÁVY Z KONFERENCIÍ // REPORTS OF CONFERENCES

KONFERENCIA FENOMÉN MUČENÍCTVA V KOŠICKEJ ARCIDIECÉZE

Najvyššie svedectvo pravde viery vydalo za dve tisíc rokov množstvo ľudí. Ani na teritóriu dnešnej Košickej arcidiecézy to nebolo inak. Svedectvo vydalo množstvo kňazov i laikov, mužov i žien.

Do tohto zástupu patria aj traja mučeníci, ktorí zomreli v Košiciach v roku 1619. Išlo o troch mladých kňazov. Marek Križin, ostrihomský kanonik a Štefan Pongrác zo Spoločnosti Ježišovej, ktorí mali iba štyri roky po kňazskej vysviacke. Služobne najstarší z nich, Melichar Grodecký, jezuita, bol päťročným kňazom.

Traja košickí mučeníci nepochádzali z územia dnešného Slovenska, ale len na Slovensku si ich uctievať všetkých troch spolu.

Teologická fakulta v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku uskutočnila vedeckú konferenciu pri príležitosti 400 – rokov od smrti sv. Košických mučeníkov pod názvom: Fenomén mučeníctva v Košickej arcidiecéze. Konferencia sa uskutočnila **15. januára 2019 v aule Teologickej fakulty v Košiciach, Katolíckej univerzity v Ružomberku, Hlavná 89.** Dátum konferencie bol vybraný zámerne,

pretože presne 15. januára 1905, teda pred 114 rokmi, boli umučení kňazi beatifikovaní.

Konferencii predchádzala slávnostná sv. omša v kostole Najsvätejšej Trojice (bývalý jezuitský kostol) o 8.00 hod., ktorej sa zúčastnilo niekoľko biskupov, množstvo kňazov a laikov. Ide o miesto, kde sa nachádzal kráľovský dom, kde traja košickí mučeníci boli umučení. Podľa tradície sa uvádza, že miesto umučenia sa nachádzalo v priestoroch dnešnej sakristie.

Mons. Bernard Bober, košický arcibiskup-metropolita

V príhovore biskup Marek Forgáč pripomenul, že mučeníci odpovedali na krutosť moci láskou, úctou a vernosťou. „Pri našich troch svätcoch si uvedomujeme duchovný potenciál východnej Európy. Ďakujeme Bohu za nich a obnovme v sebe túžbu po vernosti.“

V závere sv. omše arcibiskup Bernard Bober symbolicky pridal k misijnému krížu, ktorý voči konferencii bol neplánovane v Košiciach, relikviu bl. Anny Kolesárovej. Misijný kríž bol v Košiciach v rámci prípravy na 52. medzinárodný eucharistický kongres, ktorý sa má v roku 2020 konať v Budapešti. Sú v ňom uložené relikvie 27 svätcov z celého bývalého východného bloku. Okrem slovenskej mučeníčky možno na kríži nájsť aj relikvie košických mučeníkov či blahoslavenej Sáry Salkaháziovej.

Po sv. omši program pokračoval vedeckou konferenciou v aule Teologickej fakulty v Košiciach. V úvodnom pozdrave košický arcibiskup Bernard Bober zdôraznil, že príkladom viery týchto svätcov sa môžu ľudia i dnes inšpirovať a formovať aj ďalšie generácie.

Rektor KU – doc. Ing. Jaroslav Demko, CSc.

Podobne aj rektor Katolíckej univerzity v Ružomberku doc. Jaroslav Demko vo svojom príhovore uviedol: „Som hrdý na to, že od dnešného dňa bude aula Teologickej fakulty našej Alma mater niesť meno po svätých

Košických mučeníkoch. Tým väčšmi sa potvrdí prepojenosť s Ružomberkom, kde univerzitná aula nesie meno svätého Jána Pavla II., ktorý v roku 1995 svätorečil Marka Križina, Štefana Pongráca a Melichara Grodeckého.“

Mons. prof. Viliam Judák, nitrianský biskup, hovoril o fenoméne mučeníctva ako o najvyššom stupni svedectva o Kristovi.

Prof. Peter Zubko cez množstvo zaujímavých faktov i dokumentov zdôraznil, že Sv. košickí mučeníci neboli ani zďaleka jediní, ktorí boli v tom čase mučení pre vieru.

Melichara Grodeckého a jeho svedectvo i cestu k povolaniu pripomenul jezuita páter ThDr. Milan Hudáček. Priniesol nový pohľad poľských historikov na rodisko a dátum jeho narodenia. Na pátra Františka Paňáka ako protagonistu kultu košických mučeníkov poukázal ThDr. Jozef Gnip a Mons. doc. Marián Čižmár vyzdvihol prínos jezuitu Michala Fedora pri šírení úcty a svätorečení.

Košických mučeníkov vyhlásil za svätých pápež sv. Ján Pavol II. Spomienky na prípravu i realizáciu svätorečenia v Košiciach 2. júla 1995 zazneli od Mons. Petra Holeca.

Po prestávke doc. Peter Sedlák hovoril o mučeníkoch z františkánskeho rádu na území Košickej arcidiecézy a Roland Böör o Štefanovi Eliášovi Iglódy. Záver patril učeniu pápežov v encyklikách o socializme a komunizme, ktoré predniesol ThDr. Daniel Boleš a Jozefovi Pastirovi a jeho väzbe za socializmu sa venoval dekan Teologickej fakulty KU Cyril Hišem.

Sprievodnou udalosťou konferencie bolo požehnanie a pomenovanie auly Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku menom sv. Košických mučeníkov.

Dekan TF – prof. Cyril Hišem, PhD.

Dodatok ku konferencii

Košická arcidiecéza na pôde Teologickej fakulty KU 30. apríla 2019 zverejnila takmer stopercentnú podobu tvári svätých Marka Križina, Štefana Pongráca SJ a Melichara Grodeckého SJ. Rekonštrukcia vznikla prostredníctvom antropologického skúmania a digitalizáciou pozostatkov umučených kňazov. Na projekte sa podieľal medzinárodný forenzný tím.

Na spoločnej vedeckej práci robili odborníci zo Slovenska i z Česka, ktorí spolupracovali so slovenskou provinciou Spoločnosti Ježišovej a Ostrihomskou arcidiecézou. Konečnú rekonštrukciu tvári mučeníkov vykonal uznávaný brazílsky 3D dizajnér Cicero Moraes, ktorý realizoval aj podobu tváre svätého Antona Paduánskeho či svätej Zdislavy z Lemberku.

prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.

Mons. Bernard Bober – arcibiskup-metropolita

Účastníci konferencie

Účastníci konferencie

Účastníci konferencie

Účastníci počas prestávky

Rekonštrukcia podoby sv. Košických mučeníkov

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

ThDr. Konštantín Daniel BOLEŠ O.Praem.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Moyzesova 9, 040 59 Košice

e-mail: peter.borza@upjs.sk

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef JURKO, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jurko@ktfke.sk

doc. Viktor Vasilovič KICHERA, PhD.

Uzhhorod National University

Faculty of History

Universytets'ka St, 14, Uzhhorod,

Zakarpats'ka oblast, Ukrajina, 88000

email: vkichera@ukr.net

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach
Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach
Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.lencis@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

prof. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin ŠTRBÁK O.Praem., PhD.
Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: martin.strbak@gmail.com

Mgr. Ladislav VARGA, STL
Pontifical University of St. Thomas Aquinas
Largo Angelicum 1
00184 Rome RM, Italy
email: ladislavjvarga@gmail.com

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tf.jcu.cz

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*
ročník | *Volume 8, číslo | Issue 1, rok | Year 2019*

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher:*

© 2019 Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku
Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok
web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hlavná 89, 041 21 Košice
web: www.icd.ktfke.sk
email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

EQUILIBRIA, s.r.o.
Letná 42, 040 01 Košice

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Predná a zadná strana obálky:

Oltár sv. Antona Paduánskeho v južnej lodi dómu Sv. Alžbety v Košiciach

Foto: Ing. Ľudovít Spoločník

ISSN 1338-9572

Evidenčné číslo: EV 4697/12

IČO vydavateľa: 37 801 279

Dátum vydania periodickej tlače: jún 2019